

Âtman

L.H. Ferrier

bron

L.H. Ferrier, *Âtman*. De Bezige Bij, Amsterdam 1968

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/ferr002atma01_01/colofon.htm

© 2006 dbnl / erven L.H. Ferrier

Âtman: Adem, Bewustzijn, het Zelf, de Wereldwet duidt subjektieve,
innerlijke leven aan Kennis van Âtman leidt tot Onsterfelijkheid

[I]

Bloed vloeit in de rijst. Het scherpe kartelmes, waarmee ik de kartonnen verpakking heb opengesneden heeft mijn wijsvinger verwond. Schuin, drie karteltjes in mijn vlees. - Indentare -. Bloed in de rijst die uit Suriname komt en daar door vele Hindostanen wordt verbouwd.

Met strelende gebaren vertrouwen ze de jonge bibits toe aan de weke grond van de rijstvelden waar het water modderig is, de zon verzengend kan zijn. Lichtgroene, dunne halmen, tere worteltjes, wit, nog in het eerste stadium van ontwikkeling, boven en onder dit jong ontkiemde zaad, dat gele padi was.

Arbeidende lichamen, smalle, de hele dag voorovergebogen ruggen - handeling, eindeloos strelen, niet in intensiteit afnemende ritmische liefde - zuivert stromend bloed cellen - afbraakprocessen vinden er plaats - wisselt er stoffen, die aan - en afgevoerd moeten worden.

Warme druppels zweet vermengen zich met het water. Diepe scheuren in de verharde eeltzolen. Nagels, zwart vergaan, door het water dat al lauw hun voeten omspoelt. De zon, fel en brandend, droogt spatten op de huid. Kringen van modder, die aarde is. Lichamen, één met alles wat in en om hen is. Hun geest wordt

één met de goddelijke loutering, een onvergankelijke oogst.

Al vroeg spoedt de zon zich naar het zenit. Gaat heen en keert weer. Atmosferisch blauw trillen, lucht, die de teruggekaatste warmte - eeuwig lengtestraling - hoger en hoger transporteert. Zij zien niet de enkele, ragdunne waterdampconcentraties, grijswit. Bibits, gebonden in kleine bundels, trouw handelende handen en de vruchtbare grond. Het gewas, erg teer, kwetsbaar, vreest de ruwe aarde niet.

De rivier, ver maar nog net te zien, breed en diep. Alles wijd, één tot in het oneindige.

Mijn bloed in de rijst, nog voor de organen in mijn lichaam de gekookte witte korrels ontleden in stoffen, die door de darmkanalen osmotisch vloeien in mijn bloed, dat daar arm is.

Ik sta op de brug van Leonsberg, zie mijn huis op de andere Suriname-oever, de noordwestgrens van het distrikt Commewijne. Het enige huis daar aan de overkant, van deze plaats af zo goed waar te nemen. Vergissingen uitgesloten, als men daar naar rechts kijkt. Daar staat het, bijna direkt aan de rivier. De weg, een witte kalkstreep, voert bij de koffieonderneming Voorburg langs de rivier, beschrijft een grote bocht om het huis en komt hier recht tegenover bij Kabel Voorburg weer aan de rivier te voorschijn. Mijn huis staat er geheel geïsoleerd daar naar rechts.

Links, eerst een paar visserskrotten, netten hangen aan lange stokken te drogen in de zon aan de waterkant. Het stinkt er naar rottende vis. Een houten r.k.

kerkje - een triomferend torenkruis schijnt als hoogste punt naar de zon te reiken. Gewone huizen, golfzinken daken, veel bomen. Een open stuk aan de rivier dat een voetbalveld is. Er wordt ook een kleine markt gehouden. Grote roeiboten geladen met bananen, groente, vis en andere marktprodukten. De grote aanlegsteiger van de Scheepvaart Mij. Suriname, die een veerdienst Leonsberg - Nieuw-Amsterdam vice versa onderhoudt. Daarachter ligt Nieuw-Amsterdam zelf, de hoofdplaats van Commewijne.

De Commewijne - smaller - voegt daar haar stroom aan de bredere Surinamerivier om samen met deze een onmetelijk estuarium in het dichte oerwoud aan de kust open te scheuren. Wisselen er ontzaglijk oneindige hoeveelheden kubieke meters water met de Atlantische Oceaan in de cyclus van eb vloed vloed eb. Een groot gebeuren aan Suriname's noordgrens, modderig, waar men nu vlak voor de kust naar olie boort. Gigantische boorinstallaties op kleine booreilanden, verschillende platformen, kikvorsmannen - niet bang meer voor de haaien, die er krioelen - wagen zich in een zwembroek en enkel hun zuurstofmasker op, naar de duistere bodem. Drijven enorme boorkoppen in de dikke modderlaag. De volgende is steeds weer groter dan de vorige. Van de Amazone is volgens geologen deze afzetting afkomstig. Doorboren, in de hoop het Guyanesischild te bereiken en daaronder... stroomt er olie, die Suriname verrijken kan.

Nu is het eb. Duizenden kleine krabbetjes haasten zich hun voedsel te zoeken op het gedeelte dat nu droog is

komen te liggen. Een geelbruine, bijna gladgestreken moddermassa. Hier en daar water in plasjes en geultjes, achtergebleven. De zon tracht het met geweld te verdampen. De ontelbare krabbeholen, nu goed zichtbaar. Alles een grote zeef. Daar Zullen ze zich veilig in verschansen als de vloed dit gedeelte weer van de buitenlucht afsluit, en haar onheilspellende gevaren meebrengt. Scholen koetais spartelen angstig naar het water terug wanneer zij door een al te onverwachte golf op de modder geworpen worden.

Met een buitenboordboot, een een-mansveerdienst, steek ik over naar Kabel Voorburg. Daar is de speciale aanlegsteiger voor de zes of zeven boten waarmee deze zelfstandigen, onafhankelijk van elkaar, hun veerdienst exploiteren. Kabel Voorburg. Er staat een grote zwarte K op een gele achtergrond. Deelt aan de vele passerende schepen mede wat voor schade zij kunnen aanrichten met het neerlaten van hun ankers hier. De kabel, waardoor een klankenkonglomeraat zich rijgt. Mensen op beide, bijna twee kilometers van elkaar verwijderde, oevers elkaar in vele talen verstaan.

Mijn huis begint zich duidelijker af te tekenen. Ik konstater dat de schoeiing totaal afgebrokkeld is. Het prieel verdwenen. Wat ik van de Leonsbergbrug nog als witte en groene verf, van het huis en de vele ramen had waargenomen, een pointillistisch bedrog. Het kolossale rode dak, een zinken schrootmassa. Slechts een springvloed zal er voor nodig zijn om de enorme tuin, nu al een wildernis, te veranderen in een ondoordringbaar mangrove- of parwaoerwoud.

Alles verrot, verroest, vermolmd. Slangen, die er rond kunnen kronkelen in de koelte van dit niet bestaan, een huiveringwekkende gedachte. Ouroekoekoes, sweepies en rediteres, die op de duivelse punt van hun staart kunnen staan. Misschien ook kroektoeteres - schorpioenen - die leven tussen vermolmd hout. Zestien hoge neuten, eens wit gekalkt, ondersteunen dit dode, ontoegankelijk wordend verleden. Bijna al de ijzeren spijlen met barokke ornamenten, gestoken in de balustrades van de grote achter-, beneden- en bovenveranda's, uitgevallen door de roest.

Boven staat een enkel raam open. Klampt zich met moeite vast aan een verroeste scharnier in het verrotte hout om niet naar beneden te tuimelen. Alles wat ik nu van de rivier af zien kan, bestaat niet meer. Ik wil en kan niet langer kijken.

De frekwentie van de buitenboordmotor daalt snel tot een stotend gepruttel. Ik pak het touw dat voor aan de boot is vastgemaakt en spring op de betongestorte aanlegsteiger. Vroeger was die er niet. Er lagen drie dikke balken naast elkaar om over te lopen en lange stokken gestoken in de modder om de boot aan vast te binden. Daar zijn nu echte ijzeren knooppunten. Een nimmer gemaakte afspraak, waar ieder, die het eerste uitstapt, zich stipt aan houdt. De boot vastmaken. Op mijn tochten naar en van de school in Paramaribo, heb ik het dagelijks gedaan. Ik klim de nieuwe stenen trap met brede treden op. Als ik eenmaal op de weg sta, ontdek ik het mooi geverfde wachthuisje, dat het enkel zinken dak hier onder de

amandelboom heeft vervangen. Zeker een geschenk van de Lions of Rotary Club en in elk geval een betere beschutting tegen de felle zon.

Ik loop in de richting van mijn huis. Haastig, om na enkele passen abrupt te blijven stilstaan. Witte cijfers, getal dertien op iedere vleugel van de zwarte plaatijzeren vlinder. Dat is de afstand van hier tot Meerzorg. Van het kerkhof, dat zich hier aan de rivier uitstrekte, niets meer te zien. Tussen mijn huis en het kerkhof slechts een smalle strook weiland met wild groeiend struikgewas - kapoewerie. Hier begint de goed aangelegde schoeiing, die achter de visserskrotten, de huizen, het voetbalveld en voorbij de S.M.S.- steiger eindigt achter Nieuw-Amsterdam. Voor de doden kwam de schoeiing te laat. Namen op verweerde houten kruisen en de enkele grafstenen, weggespoeld door het water dat bij vroegere spring- en ook gewone vloed, woest naar binnen drong. Hun beenderen, een niet gekategoriseerde verzameling in de bodem, die verzilt is.

Hier sta ik naar mijn huis te kijken. Het grote voorbalkon, net als de kozijnen onder de ramen, scheef weggezakt. Met een gespannen blik. Ik voel geen heimwee, weemoed. Noch zou ik het, door mij nog meer op dit ene moment van weerzien te concentreren, met donderend geraas ineen willen zien storten. Een vormeloos verleden. Schijnbare manifestatie, welke bedrog is. Niemand zal er iets van merken. Het staat er alleen en is dood. Men ziet geen doden. Ook merkt niemand wanneer zij van vreugde of ergernis in

hun graven keren, wanneer er goed of kwaad over hen gesproken wordt of als hun leven in herinneringen vernietigd wordt zonder begrip voor de eventuele mogelijkheid van een functionele betekenis.

Ik ga er heen.

Onder het huis hangt een bedorven koffielucht. Een doolhof van spinnerag aan de zware balken waarop het huis op de neuten rust. Dode vliegen en wespen, torren, verteerde skeletten in meterslang vuil tule. Ik meen het gekrabbel en gepiep van vleermuizen te horen. Ik houd mijn adem in. Angst voor monsters achter en boven mij, in aanvalshouding gereed. Ik ruik mijn eigen zweet. Kom bij. Koffie in staat van ontbinding, passend bij en symbool voor de vergankelijkheid van deze direktEURSwoning. Voorburg, een koffieplantage, levert geen koffie meer. Het produkt wil niet meer groeien op de bodem die totaal verzilt is. Het irrigatiesysteem, de kapitale sluizen, verwaarloosd.

Alles, verrot, verroest, vermolmd, stank, wild groeiend gras en onkruid onder het huis en tussen de stenen van de stoepen - halve cirkels - onder de zeer brede, naar boven smaller wordende treden van de voor-, zij- en achtertrap. Regenwater in de twee rechthoekige bakken - rode menie afgebladerd - en de zwart geteerde cilinder foforesceert dreigend groen, broeiend kroos onder de zware plat zinken daken. Vergiftigd en er drijven misschien kadavers van awaries - buidelratten - rond.

Een magische moleculaire kracht dwingt alles bijeen

te blijven en niet in ontelbaar miljarden atomen gesplitst te worden - de vrijgekomen energie om de grond vaneen te rijten, bomen te verbrijzelen en te verkolen -, of geruisloos ineen te schrompelen. Stof, vergaan, gereed weggesleurd te worden door het bitter zoute water, dat kolkend naar binnen zal dringen als een woest ontembaar oermonster met verzengende vuurtongen van een draakachtige om alles te verteren. Mijn huis, een kolossale ruimte, een hypnotiserende verschijning daar aan de rechter Suriname-oever. Hier speelde ik op deze enorme veranda's. Keek naar schepen die er voorbij voeren. Bij de monding een stip. Daarna niets.

In deze tuin, ik kan nauwelijks de plaats bepalen waar, wordt een foto van mij gemaakt die mij afbeeldt als een klein Hindostaans jongetje, dat ik dan ook ben, meer was dan ik mij nu inbeelden kan te zijn. Of te willen moeten zijn. Ik weet het niet.

Safoera, onze Hindostaanse dienstbode - ze werkte heel lang bij ons - is in eerste instantie degene die het Hindostaanse bloed, slechts fraktioneel in mij aanwezig, door haar liefde met een hogere potentie laadt. Het krachtiger en sneller doet stromen. Zij baadt me 's middags, wrijft kokosolie op mijn haar, dat dan glimt. De geur van deze zeldzame olie brengt mij dichterbij haar. Er ontstaat meer dan een instinktief moederlijk contact. Ik lijk niet alleen op een klein Hindostaans jongetje, maar draag zijn reine geur in de olie bij me. We wandelen aan de waterkant achter ons huis. Kijken naar de talloze zoutjes - minuskuul kwalach-

tigen - die er als roestbruine vlekjes op het water drijven.

May en Duky komen bij ons aan de deur met groente, verse vis en houtskool waarop wij koken. Beiden herkennen iets in me dat hen aan hun eigen kinderen herinnert. Ik leer wat een koelie* is, ik ben er zelf een. Hier in deze ontzaglijke ruimte, vrij, onbelemmerd, niet verwrongen, een eenheid, sta ik in relatie tot, ik word bijna volwassen, buiten mij een gebeuren, een niet te scheiden totaliteit, Creolen, Javanen, Hindostanen en Negers, enkele Chinezen die ik niet vergeet, zoeken hun eigen weg, een existentie waarvan ik de diepe zin en de hogere realiteit nog niet begrijp. Aanraking in het perifere. Schijnbare ontwijking in de diepte. Een oneindige eenheid, die ik nog niet zien kan. Voltooiing in de toekomst, eeuwig een eenheid, die ik nog niet versta.

In half bewusteloze toestand vlucht ik. Beneveld. Studie en miskenning. Zoeken en de verraderlijke identifikatie ontmaskeren. Ruimte, is er niet. Een angstige beklemming. Te veel huizen en vergeten mensen zonder leven in een bestaan. Voor mijn geest een verschroeiend omhulsel. Strijd, twijfel.

* Brits-Indische (= Hindostaan) arbeider - Coolie

[II]

Wie leeft er achter dat masker? Wie moet er achter leven? Wat voor een masker is het en moet het er een zijn? Ik lig op de vloer van de kleine zolderkamer met één raam, te rollen. Negers liggen op de vloer, slapen op de vloer, dat heb ik gelezen. Ik kijk lang in de spiegel. Als ik mijn haar zo kam, ligt het gladder, lijkt ik weer meer op een Hindostaan.

‘Je bent anders’

‘Je spreekt vloeiend Nederlands, zonder dat aksent’

‘Oh, you're from the Caribbean -; Suriname, North east coast of Latinamerica’

‘Social, studies. Institute for social studies’

‘Not from India’

Het is lang geleden. 's Middags om vijf uur ga ik met mijn Hindostaanse vriendjes de geiten naar de stal brengen. Over een uur is het donker en dan zijn er ook veel muskieten. De grote jongens zorgen voor de koeien en die ene wilde stier. Ze verbieden ons als een troep wilden met de geiten over de weg te rennen. Idrus haalt zijn voet open aan een roestend stuk zink dat aan de staldeur gespijkerd is. Hij krijgt een tetanus-infectie. Drie dagen later vertelt Safoera ons dat hij dood is. Idrus. Samen met haar en mijn moeder ga ik

naar het huis van Idrus. Een visserskrot, maar schoon. De netten, een zwart rouwgordijn, waardoor de opkomende maan aan de waterkant schijnt. De stal achter het huis onder een guyaveboom. Er brandt een smokopatoe* voor de muskieten. In huis branden petroleumlampen. De kinderen zitten op de open voorgalerij. Binnen hurken de grote mensen op de grond. Idrus' moeder naast het hoofdeinde van de kist, waarin hij ligt. Zijn dode lichaam. De kleine geiten mekkeren. Klagend. Zijn moeder heeft haar zwarte rok aan en een witte blouse met kant. De o hni** is van haar hoofd op de schouders gegleden. Ik zie haar voor het eerst blootshoofds. Het haar erg in de war. Tranen en kwijlend speeksel veegt ze met de o hni. Iedere keer als ze lang uitademt, gilt ze gesmoord zijn naam, die Idrus is. Hij is dood. Als ze me ziet, strekt ze haar armen naar mij uit, en mijn moeder duwt me zachtjes in haar richting. Ze drukt me in een lange omhelzing aan haar lichaam. Ik ruik de zware shag, die ze altijd rookt. Mijn gezicht nat van tranen en haar speeksel. De geur van haar warme lichaam, dat zich tegen me aandrukt, mijn handen tegen mijn gezicht gedrukt, liefde gebroken om de werkelijkheid te aanvaarden. Ik begin ook te huilen. We begraven Idrus de volgende dag. Op een ander kerkhof. Aan de overkant van het voetbalveld, vlak bij de ingang van het oude kampement.

* Smoke (eng.) - rookpot.

** Sluier.

Ik heb lang naar de grote bakschuiten gekeken in het smalle kanaaltje, dat door een draaisluis met de rivier verbonden is. Tussen de schelpen, welke zij aanvoeren voor de weg, zochten we vaak naar mooie en grote, om ze op elkaar stuk te slaan. Om de beurt.

Ik ben acht. Idrus en ik zijn broertjes, zegt men.

Ik ga mee om Tadjja* te vieren op Marienburg. Als het donker begint te worden, sta ik mij tussen de andere Hindostaanse kinderen te verdringen om beter te zien hoe de hoge tadjatoren, onder luid gejuich van de omstanders in de Commewijnerivier zal worden geduwd. Een bamboeraamwerk, helemaal beplakt met vliegerpapier, in allerlei kleuren. Versierd met glinsterende hindu-ornamenten, kunstig geknipt of gesneden. Het water zal het weke vliegerpapier direkt vernielen. De lange bamboestaken blijven nog lang in de modder steken. De uiteinden zijn zelfs bij vloed nog zichtbaar. Het is Idulfitur** en ik eet schapevlees. Niemand zegt mij, verwijt mij geen volbloed Hindostaan te zijn.

Mijn grootouders wonen in de stad. Mijn grootvader is een Hindostaan. Mijn grootmoeder dochter van een Joodse vader en een Afrikaanse moeder. Zij is lichtbruin. Bijna kroeshaar. Een Creoolse.

‘Mij beledig je niet door met die Neger te trouwen’ zegt Ramdat tegen zijn dochter.

Zij gaat toch samen met hem wonen in een ander distrikt. Haar vader verstoot haar. Zij wil de man die

* T ziy (religieus India's feest waarbij torens worden gemaakt).

** Muharramfeest - Mohammedaans feest.

hij haar uitgezocht heeft niet. Die is geen Neger, maar ook een Hindostaan. Het tweede kind is nu geboren. De dochter van Ramdat wordt mishandeld. Zij zoekt haar toevlucht bij een oudere tante aan de Saramaccastraat. De Neger, zegt ze, flirt met een Creools meisje, dat een kind van hem verwacht. Haar vader vervloekt haar. Zij zal als een schurftige hond met haar jongen kruipen in het vuil en de modder van haar krot aan de Saramaccastraat. Op een groot erf, dat aan de waterkant eindigt.

In paniek vertelt Safoera dit aan mijn moeder. Mijn moeder veroordeelt die Neger als echtgenoot. Ze voegt eraan toe, dat er pas nog in de krant heeft gestaan dat de Neger kwam als slaaf, de Hindostaan als immigrant. De eerste met zijn kroeshaar, zwarte huid. De tweede bijna een blanke slaaf.

Toen ontwaakte men in India. Geen indentured labour*. Ze kwamen als mensen, met rechten en plichten. De Negers, investeringen. Moesten winst opleveren, geen slijtage vertonen. Geen rechten. Deel van de veestapel. Het zwarte exemplaar op twee poten. Een paard had toen al benen.

Ze wil Safoera niet kwetsen als ze tegen mij zegt:

‘Wij horen er niet bij’

Mijn moeder voelde zich zeker meer een Hindostaanse

* Immigratiesysteem waartegen de Indiase nationalist (Tagore, Gandhi) fel protesteerden. Vgl. indentare - kartelen. Gezegeld kontrakt. Vgl. Rom. recht. Belanghebbenden ontvangen ieder helft van met kartelschaar doormidden geknipte verklaring.

dan een Creoolse. Maar er was meer dat haar superioriteit boven deze twee bevestigde. Het huis waar we ten onrechte in woonden. Mijn oom-stiefvader heeft een Negerin als moeder en hij draagt de naam van zijn Portugese vader. Hij hoort er dus ook niet bij. Noch voor mijn moeder, met haar smalle gezicht, typisch Hindostaanse mond en ogen. Het haar in grote golven. Meestal droeg ze het in een bol. Noch voor mijn oom met zijn zware snor en wenkbrauwen. Zijn krullend zwart haar en lichte huid, waren afstamming en ras, slavernij en immigratie een probleem. Zij hadden een status, welke hen vrij pleitte van ieder mogelijk probleem in deze zin. Zij horen bij de kommissaris, de sekretaris, dokter, een paar onderwijzers - de meesten wonen in de stad - de gevangenisdirecteur, een paar plantage-eigenaren. Hollanders. De rest in dit Commewijnedistrikt dat zijn Creolen, Javanen, Hindostanen en de enkele Chinezen, die ik weer niet vergeet. Er was ook een Mohammedaanse Arabier, die Frans sprak. Hij had ook een buitenboordboot. Zijn vrouw, een Javaanse. Ze was altijd erg zenuwachtig en haar mond beefde als ze sprak. Hij is verdronken. Ze hebben zijn lichaam niet gevonden. Ik weet niet hoe hij naar Suriname gekomen is.

Met de dokterskinderen speel ik niet. Het zijn evenals die van de gevangenisdirecteur, witte Creolen. Ik vind ze wreed doen tegen mijn vrienden die anderen zijn. Sabar, Tjotkahn en Johnny, Roy, die geen Hindostaanse naam gekregen heeft. Idrus is er niet meer. De meeste visserskrotten, in de richting Kabel Voor-

burg naar Nieuw-Amsterdam, staan er nog bij als vroeger. Niet geverfd, verweerd hout. Golfzinken daken, aan de uiteinden roestgaten. Zwart ijzeren vaten. Regenwater. Primitieve dakgoten. Elektrische leidingen verbinden hen met de hoofdleiding langs de weg. Ik hoor Hindostaanse reklamemuziek uit de grote radio's. Waar Idrus gewoond heeft, staan nu twee grote huizen. Ze zijn goed geverfd en hebben een balkon aan de straatzijde. Ik kijk naar binnen. Ik herken niemand. Niemand ziet mij.

‘Misschien wonen er nu andere mensen en is Idrus' vader geen visser meer’

Ik spoed mij naar het centrum van de distriktshoofdplaats om het openluchtmuseum te bezichtigen. Op elke hoek een Chinese winkel. De weg splitst zich. Een deel voert nu langs de Commewijnerivier tot de de laatste plantage op de linkeroever. Rechtsaf. Het andere voert rechtdoor en eindigt iets voorbij het grote plein, waar het distriktskantoor staat. De huizen van de dokter, de kommissaris en andere gouvernementsambtenaren staan er omheen.

Als ik de splitsing voorbij ben: het voetbalveld, nu beter onderhouden en er staan ook attributen die een kinderspeeltuin vormen. Het is druk op de markt. Ik loop door. Voorbij de draaisluis en het kerkhof. De grote garage staat er nog. Er liggen ook een paar autowrakken. Auto's uit 1944 of nog ouder. Er staat een nieuwe Mercedes-stationcar in de garage. Links sla ik de laan in die uitkomt bij de S.M.S.-steiger. Bomen aan de linkerkant, rechts strekt zich een goed gemaaid

grasveld uit. Wat vroeger de waterkant heette, is nu terecht een boulevard. Daar staan de enorme kanonnen uit de achttiende eeuw, met hun lopen naar de monding gericht. Nieuw-Amsterdam, een fort dat voor Surinames verdediging moet zorgen. Vijandige schepen krijgen niet eens de kans de monding op te varen. Ze worden verpletterd in de diepte geboord door de reusachtige kogels, welke door deze brede lopen naar hen geslingerd worden. De kanonnen rusten nu op hun betonnen steunblokken en maken deel uit van de museuminventaris. Er drijft geen kruitdamp over het water naar de verre plantages om meesters te waarschuwen. Slaven zijn niet in paniek, begaan met het lot dat hun meesters wacht. Er is niemand te bekennen en ik kan de verleiding niet weerstaan op een van de kanonnen te klimmen. Trouwens al waren er mensen, niemand kan mij verbieden nieuwe relaties met mijn verleden aan te gaan. Languit op je rug liggen en naar de diepblauwe lucht kijken. Of op je buik en recht voor je de wijde monding. Er nadert een stip. Snel. Een bauxietboot. Ik wacht tot die het kanon zo dicht genaderd is dat ik beide in het beeld heb. De klik van de sluiterslaat de jubel in mij los. Ik klim weer op het kanon, spring er af, dans in Ojeda's* richting. Ik zie de dwergpalmen, die men hier geplant heeft. De boulevard ligt hoger dan het graspark, dat heuvelachtig golft. Op het hoogst gelegen punt staat een muziektent. Een krans van bougainvilles en kretons er om-

* Spaanse zeevaarder, ontdekker van Guyana ± 1500.

heen. Overal bougainvilles. Rood, paars, geel. Keurige beschelpde paden en smalle kanaaltjes doorsnijden de oppervlakte. Boogbruggetjes. Dunne stammetjes, leuningen van kronkelende, in elkaar gevlochten takken. Geteerd. Kleine koetais* scheren over het water. Er is dus een verbinding met de rivier, anders kunnen ze hier niet rondzwemmen. Het dichtstbijzijnde bruggetje moet ik langs een omweg bereiken. Ben net van plan een aanloop te nemen als ik een balk hier over het water ontdek. Het doet mij meer dan goed als ik mijn evenwicht verlies en in het ondiepe water tuimel. Mijn toestel blijft droog. Ik heb mij op tijd aan de balk kunnen vastklemmen. Mijn kikipantalon, nat tot mijn knieën. Een geur van brak water en gekriebel aan mijn benen. Ik ken het. Ik rol mijn broekspijpen op en ga op blote voeten verder. Sandalen en kousen in mijn hand. Ojeda staat op een groot voetstuk, dat op een oude bunker uit wereldoorlog twee lijkt. Hij staat met zijn rug naar de oceaan en overziet trots het land dat hij voor zijn heer en meester, de koning van Spanje, in bezit neemt. De armen gekruist over de borst. Voldoening. Het zwaard, dat hij bij deze rite in de grond moet steken, is er niet. Er ligt een anker. Zijn anker, voor altijd neergelaten. Hij komt uit een ander Spanje. Hij reist niet terug als hij de Wilde Kust - Guyana - verlaat.

Er is maar een artiest, die dit kunstwerk heeft kunnen scheppen. Zijn naam kan ik nergens vermeld

* Op het water zwemmende vissen met grote ogen.

vinden. Niet op het houten kruis van Ojeda. Dat kan ook niet. Hij leeft en zal blijven leven. Ik ken hem, een groot artiest. De weigering van dit beeld, onoprecht, unfair. Ik heb diep respect voor hem. Ik leg een eerbiedige belofte af. Ik zal hem eren. Het is geen toeval dat het beeld niet in Paramaribo staat. Hier. Hier hoort het thuis en nergens anders. Ojeda kan alleen in Nieuw-Amsterdam bestaan, leven in Commewijne, omdat dáár alleen allen leven. Allen, die anderen zijn en één worden. De rechter Surinameoever en de linker Commewijneoever balden daar hun vuist tegen de oceaan. Bundelen hun kracht om de vijand te lijf te gaan, hem te verpletteren, in de grond te boren. Haaien zullen hem aan stukken verslinden. De monding wordt rood. Met hun vuist slaan ze vlammen op uit het water. Vlammen, die alle kwaad verteren en Nieuw-Amsterdam beschermen. Ongenaakbaar, en heel Suriname is veilig. Gered. De Surinamerivier onbereikbaar. Naamgever, naamdrager. Energie. Kilometers lang, tot diep uit het oerwoud. Versplintert granietrotsen, voedt woudreuzen, oerwoudbezweerders. Magie. Tilt tonnen wegende bauxietschepen omhoog. Maakt Boslandcreolen tot haar uitverkorenen. Schenkt hun de fysieke en magische kracht om stroomversnellingen en watervallen te beheersen. Beschermt vrije mensen tegen moordende blanken, die verstikken in moerassen waar slangen om hun gillende kelen kronkelen en hun lichamen verschroeien van de koorts.

Aortha. Paramaribo, kloppend hart aan de linkeroever.

Op deze vuist, daar achter Nieuw-Amsterdam, staat Ojeda. Tilt hem omhoog. Ieder ziet de kampioen, Juicht. Een oerkracht. Kracht, die eenheid is.

Ik wil meer zien. Ga terug naar de weg. Kom uit waar deze een lage heuvel klieft en er een bocht maakt. Er staan twee bunkers op de heuvel. Het ware centrum van Nieuw-Amsterdam ligt nu voor me. Rechts de kliniek. Een smal straatje met amandelbomen dat uitkomt op de grote ingang van de grote, rood bakstenen gevangenis. In het straatje de huizen van de gevangenisdirecteur en enkele cipiers. De belangrijkste. Telefooncentrale. Alles, een groot park. Ongekende schoonheid. Patiënten, op houten banken onder de amandelbomen. Kinderen, Veel.

Op het distriktkantoor informeer ik naar de andere bezienswaardigheden van het museum. Ik kan er niet alleen heen. Ik moet wachten en ga op de stoep zitten.

‘Lonnio’

‘Alward’

Idrus' broer. De eerste, die mij herkent. Ik ben niet veranderd. Hij heeft een kaki-uniform aan. Ambtenaar. Zo'n uniform droeg mijn oom ook. We praten veel. Door elkaar. Bijna verward. Abrupt zwijgen. Verbazing, bijna verwondering. Vervreemding. Dan, woorden, woorden. Bevestiging van de band uit en met het verleden. Ogen raken elkaar, ontwijken. Nu langer en dieper elkaar aanzien. Ze zien weer.

Hij is getrouwd. De huizen zijn van zijn vader, die nu ook een nieuwe en veel grotere vissersboot heeft. Zijn moeder is overleden en zijn vrouw is een Cre-

oolse. Ze hebben drie kinderen en hij is gouvernementsambtenaar.

De sekretaris staat het toe dat hij met mij meegaat. We kunnen het kruithuis anno 1767 niet bezichtigen. Van binnen althans niet. Degene die eigenlijk over het museum gaat, is er niet en zo hebben wij geen sleutel van het kruithuis.

‘Alles is nog in aanleg, we zijn pas begonnen’

We lopen naar de Boslandcreoolse hutten. Eigenlijk alleen de panelen, de hutten hebben ze zelf gebouwd. Ze staan opgesteld in een wijde kring. Kleurig geschilderd of bruin gepolijst houtsnijwerk. Snijwerk? Kunstwerk! Ik heb al veel eerder begrepen dat dit geen primitieve kunst is. Dat primitieve kunst niet bestaat. Dit is werk van heel grote kunstenaars, dat men niet kan evenaren of vergelijken met krabbels van westerse kinderen waarin psychologen stadia herkennen, identiek aan de evolutie van de oermens. Of beter de primitieve mens. Mogelijkheden van het genie! Welk een bewering, een bedrog te menen dat dit scheppen zou zijn ontstaan uit een magische vrees en ontzag voor het afgodische. Afgodisch.

Een schijnbaar ver doorgevoerde symmetrie, speelt met felle verborgen tegenstellingen, die men niet zonder verrassing ontdekt. Motieven en variaties, totaliteit, verschrikkende stilstand en oneindig bewegen in de diepte.

Ik maak van ieder paneel twee of drie opnamen. Ik tril en beef. Alward praat door. We praten niet over mijn huis.

‘Nee, ik heb de scholen niet gezien’ Er staan nieuwe scholen.

We lopen helemaal om. Hiet zijn er behalve bougainvilles, ook sinaasappel- en andere citrusbomen geplant. Ze dragen bijna rijpe vruchten, die ik even met mijn handen omklem. We gaan terug naar de waterkant. Naar de grote sluis. Nu helemaal gerestaureerd en eveneens museumbezit. De sluis werkt niet meer. Op deze stenen wallen hebben we onze eerste sigaretten gerookt. Orlando was er ook vaak bij. Alles hier was een vergeten wildernis. Nu een levend museum. Wat er niet uit het verleden aanwezig is, wordt van andere plaatsen aangevuld om de eenheid te symboliseren.

Heel Nieuw-Amsterdam is een groot, levend openluchtmuseum. Een bloeiende totaliteit. Ik besta.

‘Ik weet niet waarom de naam van de maker er niet bij vermeld staat’ is zijn antwoord op mijn vraag. We staan weer voor Ojeda. Kijken beiden zwijgend naar zijn ernstig gezicht, dat echt is. We gaan op het voetstuk een sigaret roken. Er zijn vissersschepen in de monding te zien.

‘Ik wil mijn huis kopen’

‘Het is helemaal verrot, en wat wil je er in hemelsnaam mee beginnen’

‘Ik wil het restaureren’

‘Je studeert muziek’

‘Ja, en ik wil er werken. Ik wil er een studio maken. De galerijen inrichten voor exposities’

‘Hij heeft er een koffieopslagplaats van gemaakt’

Hij dat is de huidige eigenaar.

‘Zal hij er veel voor vragen’

Ik weet dat ik geen geld heb. Al eerder heeft deze gedachte in mij rondgespookt. Het huis kopen en er werken. Nu zie ik dat deze mogelijkheid uniek is in Nieuw-Amsterdam. Alles voor een bruisend, actief, experimenteel, nationaal kunstenaarscentrum is aanwezig. Maar hoe. Ik heb geprobeerd te analyseren of er bij mij niet alleen een binding met het verleden de grootste rol speelt. Maar in principe is dat al onmogelijk. Dit verleden heeft mij gevormd. Mijn studie hervormd, tot wat het nu is. Eenmaal in Holland was het deze kracht, welke mijn westerse conceptie als concertpianist deed exploderen. Het was het vuur dat mij uit mijn vals omhulsel deed kruipen, kwetsbaar. Maar de realiteit hardde, de liefde voor de oneindige totaliteit en de reine toekomst louterde. Mijn geest werd zuiverder, ik kon beter begrijpen en enthousiaster zoeken. Het huis waarin ik werd grootgebracht, geen bedrog, maar een verleden waarin ik werd gevormd. Ik was geen verrader onder de Hindostanen. Ik rook de Neger zijn zweet en ik wist dat Javaanse vrouwen soms op sirih* pruimden. Mijn moeder half Hindostaan. Mijn grootvader een Hindu. Thuis draagt hij zijn Hindostaans hemd - zijn kurt - met split naar rechts. Zijn haar is grijs geworden en zijn gezicht diepe plooien. Zijn handen zijn mager en de polsen erg smal. Hij was erg nerveus toen hij me zag. Hij sprak met brokken Hindostaans en Surinaams, zijn welkoms-

* Rood pruimblad.

groet. Ik was niet ver. Ik stond naast hem, zag dat mijn haar kroeser was. Toch lijkt ik nog op een Hindostaan. Mijn oom werd hier benoemd. Niet in Paramaribo of ergens anders om er in zijn kakipak te werken. Ergens anders waar ons zeker een klein huis wachtte, minder geriefelijk en zeker zonder elektrisch licht.

Het is 1943. Mijn moeder is net getrouwd. Oorlog in Europa. De koffieplantage Voorburg staat stil. Heel Suriname staat materieel stil. Maar geestelijk reikt het nationale naar volwassenheid. Het koloniale pakhuis kraakt. Wordt gestut. Mag nog niet instorten. Gebeurt dat later toch, dan herbouwt men iets dergelijks op een andere plaats met een nieuwe naam, maar waarin hetzelfde monsterbedrijf wordt geïnstalleerd.

Er is geen huis vrij. Het huis dat leeg staat en geschikt geacht wordt voor deze eenvoudige kleine ambtenaar, is deze leegstaande directeurswoning.

Mijn oom werkt op het kantoor van Nieuw-Amsterdam en we wonen hier op Kabel Voorburg. Aan de rivier en daar staat een prieel. Ik verdwaal, als we er pas wonen, in het grote huis. Mijn moeder vindt me huilend op de trap. We hebben geen meubilair genoeg. Mijn moeder vertelt me dat ze op twee veilingen, die er veelvuldig gehouden werden voor oorlogslachtoffers, het nodige gekocht heeft. De witte hobbelstoelen op de beneden-achterveranda, stoelen voor de eetkamer, die we hadden ingericht op de helemaal gesloten voorveranda. Heel veel ramen en alle van muskietengaas voorzien. Alle ramen waren van muskietengaas voorzien. We sliepen niet onder klamboes.

Dat was geheel overbodig. In de grote zaal beneden stonden gepolitoerde hobbellozen, een tafel met krulpoten, een kleine glazenkast, een driepoottafel met marmeren blad en een paar hoge staanders, waarop koperen vazen stonden. Altijd bloemen daarin. In de andere helft van deze enorme zaal waren vier grote mahoniehouten bakstoelen, een groot bureau van mijn oom, een canapé, kleine bijzettafeltjes, waarop vierkante kristallen asbakken en twee houten vazen op een andere kleine glazenkast met een platte bovenkant. De andere had een krulversiering aan de bovenkant. In de slaapkamers stonden er geen andere dan een paar oude wener houten stoelen, die wiebelden en bij mijn moeder in de kamer twee oude mahoniehouten klerenkasten, die mijn oom gepolitoerd had. Boven was ook de badkamer, een zinken vloer, dikke buizen, waardoor het regenwater van beneden uit de bakken naar een reservoir, een vat, boven in de badkamer gepompt werd. Er was ook een toilet. Beneden naast de keuken, vlak bij de zijtrap, was er nog een toilet.

Ik slaap op mijn blauwe veldezel. Mijn moeder heeft een dubbelgeslagen gewatteerde deken, die rood is, op het canvas gelegd. Een matras. Er zijn geen muskieten. Op de kleine bank zit ik. Die is bruin en niet geverfd. De grote bank gebruik ik als tafel. Die is crème geverfd en ik steek mijn benen door de schragen. Een grote rieten wasmand en twee baskieten, die de Javanen vlechten. In de baskieten, platte manden, legt Safoera de pas gestreken kleren. Ik moet waken dat Mieuw, mijn poes, niet in de baskieten op het goed gaat liggen.

Dat is het meubilair van mijn grote kamer. Als ik op mijn veldezel lig, zie ik de rivier. 's Avonds de lichten van Leonsberg. Dan zijn het nog maar een paar, die leven aan de overkant verraden.

De tuin is groot. Voor, een breed pad, dat ons huis met de weg verbindt. Aan weerszijden een hangalampeheining. De gedetineerden uit de gevangenis van Nieuw-Amsterdam onderhielden deze heining en gaven het pad een waar karakter van een oprijlaan, welke niet aan een huis als het onze ontbreken kon. Ook het smalle terrein tussen ons huis en het kerkhof wieden ze schoon. De fajalobibomen, rood en wit, toverden ze om tot artistieke korsages en de kottomissiestruiken, drijfvruiers in het witte schelpenzand.

Als ik in militaire dienst zit, denk ik het meest aan hen. Ik begin dan beter te begrijpen dat mijn verleden me niet langer als een waardeloze schim moet achtervolgen. Dat ik het moet inschakelen in mijn bestaan nu. Dat het met me moet meegroeien. Ik wil het niet afschrijven. Het is niet af te schrijven. In dit verleden begin ik te zijn. In dienst, maak ik tijden door waarin ik schijn te leven in een vacuüm. Ik word werkelijk een andere. Op de kaderschool is er een kontakt dat enkel gegroeid is uit wederzijdse waardering. Ik presteer niet minder dan zij. Mijn resultaten zijn even goed. We studeren samen en lezen veel. Ik wil weer schrijven. Dat doe ik als alle examens achter de rug zijn en ik geplaatst word op de administratie van Harderwijk. Ik weet dat ik schreef over de gestraften van Nieuw-Amsterdam. Ik zocht via hun afgesloten, opgesloten

zijn een vrij zijn in mijn verleden, waarin ik hen had leren kennen als vrije mensen. Dat waren ze voor mij ook.

Van mijn oom steel ik sigaretten en aanstekersteentjes en geef ze die. Om twaalf uur geeft de hoofdcipier het sein voor de rustpauze. Ze koken zelf hier op het open stuk. De Hindostaanse kok. Ze gaan niet naar de gevangenis terug om te eten. Ik vang srika's.* De kok roostert ze in het vuur. Ik sta er ongeduldig bij. Een paar andere komen er bij staan. De cipers zitten in de schaduw van de manjaboom, die op ons erf vlak naast de heining staat. Ze hebben kaki-uniformen aan en een pistool aan hun zij. De gedetineerden dragen overalls van blauwgrijze drill. Er komt een jonge Javaanse vrouw voorbij. Ze heeft geen sarong aan maar een jurk. Ze werkt bij de dokter. Ze gaat naar haar huis. De loods met rood dak. De gedetineerden lachen luid. Ik lach ook. We eten samen de geroosterde srika's. Zij gaan nu ook hun rijst eten, met vis en groente. Mijn moeder roept mij om te eten. Zij staat bij het grote kookraam van de keuken, dat uitzielt op dit terrein. Ze zegt niets als ik binnen kom. Als ik gegeten heb, ga ik naar de gestraften terug. Ze werken door met hun vlijmscherpe houwens en verbieden mij achter hen te staan. Ik moet voor ze staan. Met hun mouwen vegen ze het gutsende zweet van hun voorhoofden. Er zijn Negers en Hindostanen. Er waren geen Javanen. Het zijn moordenaars, dieven en kinderverkrachters. Om vijf uur stappen ze zingend in de

* Zoetwaterkrab.

grote drietonner, welke hen naar de gevangenis terug rijdt.

Ook zij horen tot dat beeld dat mijn verleden is. Een moraliserende onderwijzeres vertelt ons eens op school van een moordenaar, die moordde om het bezit van een auto. Het lijk deed hij in een rijstzak en gooide het in de rivier. Ik heb samen met hem een srika gegeten. Dat had ik haar willen zeggen. Maar ik zweeg, omdat ik toen pas wist dat moordenaars slechte, hele slechte mensen waren, die zelf niet meer behoorden te leven.

De tuin achter het huis is in twee grote stukken verdeeld. Een stuk, direkt achter het huis, is net als de oprijlaan, beschelpt. Mijn moeder heeft er zenia's en calleopsels gezaaid. Daarachter een deel dat in tweeën verdeeld is door een smal pad, dat naar de waterkant loopt. Aan weerszijden van het pad bloem- en groentebedden. Een Javaanse tuinman, Wiro, komt de tuin verzorgen. Hij plant kousebanden en tajerblad. Ook pinda's. We eten een paar keer pindakaas van onze eigen pinda's. Een keer is er springvloed. Het water overspoelt dit gedeelte van onze tuin. Doch verwoest het niet door tijdig ingrijpen van Wiro en mijn oom. Het is 's middags en ik zit met mijn moeder en Safoera in het prieel aan de waterkant. Mijn moeder heeft van een grote guyave voor mij een mandje gesneden. De zaden heeft ze er uitgehaald. Er gaan vissers voorbij. Vlak bij ons aan de waterkant. Ik kan ze bijna een hand geven. Ik zie de glimmende buit op de bodem van hun boot. Spartelen. Ik begin te schreeuwen dat ik ook een

vis wil. Ze gooien mij er één toe. Een gele met glanzende schubben. Mijn moeder bedankt hen en ik dans van vreugde om mijn buit. Er staan twee franjepanabomen achter het huis. Dunne, grijze stammen. Soms is de boom vol groene rupsen met gele banden en een roze knobbel als kop. Die bomen zijn mijn veerplanken. Mijn moeder moet er niets van hebben.

‘Als je valt, geef ik je een pak slaag’

‘Ik val niet’

‘De dunne stam kan gemakkelijk breken’

Ik ga toch rustig mijn gang en veer op de melodie van bamba maskieta rij otomobiel. Dat is mijn interpretatie van een lied dat ik gehoord heb. De stam breekt en ik begin luid gillend door de tuin en onder het huis te rennen. Safoera staat er kleren te wassen en mijn moeder kijkt uit het keukenraam. Ze beginnen beiden te lachen.

Ik snijd mijn voet open aan een glasscherf. Eerst naar de distriktsdokter en de volgende dag ga ik met mijn moeder naar het Sint Vincentius Ziekenhuis in de stad. De zuster, een Hollandse, vraagt haar of dat ‘koeliekind’ haar eigen kind is. Op een andere keer zijn we in de stad voor boodschappen. Een Hindostaanse winkelier en zijn vrouw zijn zo enthousiast over mijn Hindostaans uiterlijk dat ze niet weten wat mijn moeder aan te bieden. Ze moet wat uitzoeken. Ze kiest misschien heel intuïtief, twee o hni's. Een witte, die ze zelf houdt en een rose die zij aan Safoera geeft. Als we weer thuis zijn, moet ik direkt mijn huispakje aantrekken. Het hangt aan een van de spijkers achter de

deur van mijn kamer. Mijn pyjama hangt er ook en mijn schooltas. Mijn moeder roept me om te komen kijken. Haar roep verradt een verrassing. Ik weet niet wat en ren over de veranda naar haar kamer. Ze staat voor de spiegel en heeft de witte o hni over haar hoofd geslagen. Ik kijk lang naar haar. Ik lach niet, ben een beetje verlegen. Nu zie ik mijn moeder pas. Het is even echt en natuurlijk als ze daar naakt gestaan had.

‘Ik ben nu een echte May’ zegt ze.

Ik begin te lachen en antwoord dat ik de o hni ook mooi vind. Dan zet ze hem af en bergt hem in de kast. Ik heb mijn moeder nooit meer met een o hni gezien. Ik weet ook niet of ze deze witte van toen nog in haar kast heeft. Mijn grootvader draagt nog alleen zijn kurt . Hij heeft mij nooit in het Hindi aangesproken. Hij wordt kwaad als ik Surinaams tot hem spreek. Dat is de taal, waarmee hij en mijn grootmoeder vroeger voor mij hun gesprekken met het geheim van onverstaaanbaarheid omhulden.

Mijn grootvader komt in 1902 met zijn ouders naar Suriname. Hij is dan tien jaar. Hij is geboren in Azamgarh in de United Provinces. Hij heeft de heilige Ganges zien stromen. Hij weet nog veel te vertellen en hij legt mij uit waarom zijn schip de- n ng jahaz, het schip der naakten genoemd wordt. Later weet ik dat het de Mersey 11 is. Dat er in 1902 gele koorts heerst in Paramaribo. Ze worden in quarantaine gehouden in de inderhaast opgetrokken open barakken, daar te Post Leyden, aan de overkant van Nieuw-Amsterdam, vlak bij de monding. Het geneeskundig

onderzoek is streng. De doktor en de oppassers schreeuwen en ze moeten al hun kleren, voor sommigen met geweld, uittrekken. Hij heeft niet in het Koeliedepot aan de kleine Waterstraat gezeten. Ze zijn van Post Leyden afgehaald door de plantage-eigenaren aan wie zij verhuurd waren. Met zijn ouders gaat hij naar Saramacca. Door zijn slechte gezondheid en dus ongeschiktheid voor de landbouw komt hij op achttienjarige leeftijd naar de stad. De kontraktijd van zijn ouders is dan al lang voorbij en ze hebben een eigen stuk grond in Saramacca, waar ook zijn broers en zusters nu op werken. Hij moet goed geleerd hebben. Ja, knap geweest zijn. Hoe het precies allemaal gaat weet ik niet. Hij wordt kassier op een belangrijke bank. Hij is een K ci. Het is 1910. Hindostanen, alle Hindostanen, zijn pariahs. De blanken en ook de verwesterde Creolen hebben een uitstekend middel, een wapen ter distantie. De liefde van mijn grootvader maakt een fout. Hij wordt een individu, en beschermt zichzelf. Maar de liefde wordt waar en ik vergeef hem dit. Hij houdt erg veel van zijn Creoolse vrouw, met wie hij een christenhuwelijk sluit. Hij is geen Hindu, wordt geen Mohammedaan om zo te boeten, doet dat door Christen te worden en zijn kinderen en kleinkinderen in het Nederlands aan te spreken. Een boete, die hij nauwgezet voldoet en die hem vandaag de loutering gebracht heeft, waarvan hij de goddelijke werkelijkheid, als een ware Hindu mag aanvaarden. Hij draagt thuis zijn kurt .

‘Die vuile moksiwatra, mengeling’ zo vervloekt hij

mijn vader. Mijn moeder is negentien jaar. Ze werkt op de redactie van *Het Nieuws*. Haar broers zijn getrouwd en de twee zusters ook. Zij verwacht nu een kind van een Creoolse onderwijzer. Hij is veel ouder. Getrouwd. Zijn jongste kind, een dochter is al vijftien. Ik weet al wie hij is. Dat weet ik allang. Het is een ware schande voor mijn grootouders. Ze waren toen al anderen.

Mijn moeder gaat niet meer op straat. Ze moet mijn grootvader de hele dag uit de weg lopen. Maar als ik er eenmaal ben, ziet hij de Hindostaan in mij, meer dan in de andere kleinkinderen, die er voor mij komen. En mijn moeder is zijn lievelingsdochter. Hij is echter pas gerust als mijn moeder trouwt met mijn latere oom. De kans op grotere schande is dan uitgesloten. Hij wil niet dat zijn broers en zusters weer zullen lachen omdat zij met een Kafri (Neger) is getrouwd. Zijn ouders kunnen niet meer lachen want ze zijn dood. Ze komen wel bij hem, maar veel later eten ze weer bij hem en slapen zij onder zijn dak. Ze kennen de liefde van hun oudere broer en danken die in zijn Creoolse vrouw. Half Joods en Neger. Mijn grootvaders moeder heb ik nog gekend. Ze woonde er in. Dat was natuurlijk ook later. Toen ze eenmaal met het nieuwe levenspatroon van haar zoon verzoend was. Ze droeg een zwarte rok, een witte blouse met kant en haar witte o hni. Toen ze haar gingen begraven moet ik drie of vier geweest zijn. Ik weet nog dat ik onder de eettafel heb zitten huilen en dat mijn moeder een witte hoed op had. In de voorzaal stond de kist op schragen. Er stonden twee hoge

staanders aan het hoofdeinde. Een prediker had met een soort roffelstokjes op de kist geroffeld. Om de spiegel had mijn grootmoeder een witte doek gelegd. Ik heb geen broertjes en zusjes. Er komen geen kinderen uit het huwelijk van mijn moeder. Dat ligt aan mijn oom. De vrouw met wie hij vroeger samenwoonde, heeft er nu acht. Ze leeft nu samen met de vader van de laatste drie. Zij kent mij. Ik blijf alleen. Mijn moeder moet niet kruipen als een schurftige hond in het smerig onhygiënisch vuil van een krot-erfwooning. Ze wast niet het bloed uit haar nagels om met de vuile kleren van anderen geld te verdienen. Ze wordt geen nederige dienstbode bij een Bakra of bij een Creool die naar Holland is geweest. Soms wens ik dat het zo was geweest. Niet om haar te zien strijden in die nog levende ellende. Ik zou op een andere manier van haar houden. Mijn broertjes en zusjes, andere vaders, verschillende vaders, zouden mij een ander gezicht geven. Een dat misschien natuurlijker was. Niet eenzijdig, beter gevormd. Ik zou al eerder niet willen profiteren van één dominante faktor. Onwettige kinderen zouden meer mijn zaak zijn. Ik ben een onwettig kind, maar ik weet niet wat het betekent. Die sergeant in dienst. Ik zat toen nog in de basisopleiding. Hij vertelt aan een ieder hoeveel onwettige kinderen er in Suriname rondlopen. Dat hij er zelf een heeft bij een Hindostaans meisje in Nickerie. Hij heeft er een moordtijd gehad. Hij heeft meer van Suriname gezien dan ik, beweert hij. Het is een Negorij, die niets anders doet dan hoeren. Hij, hij, vertelt me dat hij het verder

gebracht heeft dan al zijn studerende vrienden. Van zijn bankstel. Van het geld dat hij gespaard heeft, de reis die hij straks met zijn onvruchtbare wettige Nederlandse vrouw zal maken en de gekochte tweedehands auto. Wat een mens al niet bezielt beroepsmilitair te worden als hij geen mulo haalt. En naar Suriname gedetacheerd wordt.

Ik droom. Er komt een vent bij mijn nicht als er niemand thuis is. We weten niet wie hij is. Mijn nicht verraadt niets. Op een avond loeren mijn neef en ik. Ik heb een bezemsteel bij me. We horen dat hij nu gekomen is. We kijken door het raam. Mijn nicht zit op een schommel in de galerij. Ik zie die vent, een jongen van ongeveer achttien, een jaar ouder dan mijn nicht. Hij staat over haar heen gebogen. Ik spring als een woedende moordenaar door het raam naar binnen. Mijn neef vliegt met een oerkreet naar de achterdeur. Ik ruk hem aan zijn haar van mijn nicht haar mond. Ik zie zijn gezicht. Hij lacht. Hij heeft een dubbele zijtand. Hij herkent me. Ik ben teruggekomen.

‘Daag’ zegt hij.

Ik houd mijn neef tegen. Die wil hem afranselen en ik zie dat hij ons nu vreest. De volgende dag is het zondag. Zij staan daar allemaal. Mijn neef, mijn nicht. Die jongen met zijn jongere zusjes. Hun haren hangen los. Ze hebben er een kleurige doek om gebonden. Hun monden zijn rood. Mijn neef kijkt me aan. Ze gaan uit. Dansen ergens. Ze hebben allemaal een geschilde sinaasappel in de hand waarin ze nog niet gehapt hebben. In de poort staat een vrouw, een Cre-

oolse, die mijn grootmoeder vroeger kwam helpen. Zij is dood.

Mijn moeder en grootmoeder groeten ze hartelijk. Ze gaan en ik blijf achter. Ik weet niet meer waarom ik kwaad geweest ben.

Ik zie zoveel, die ik gekend heb als ik haar kus. Eerst op haar mond, mijn handen in haar lange haren. Ze is bruin en ik knijp met mijn lippen op haar blote buik. Ze verandert steeds en ik weet niet wie zij is. Ik hoor een Hollandse naam, die zij niet draagt. Ze legt, als we naast elkaar zitten, haar hand op mijn penis, die stijf is en pijn doet. Ik wil haar op de grond gooien, maar ze is ongrijpbaar, onbereikbaar en ze heeft geen naam. De doek, die ze om haar haar gebonden had, ligt op het bed. Ik roep, roep. Zij antwoordt niet, maar lacht.

[III]

Ik ga naar de vijfde klas. Mijn moeder vindt het nu hoog tijd mij in de stad op school te laten gaan. Ik word ingeschreven op de Julianaschool aan de Gravenstraat. Er is ook nog een ingang aan de Rooseveltkade. Een hoge houten brug over de stinkende Sommelsdijksekreek. Maar van die ingang mogen we geen gebruik maken. De surveillerende onderwijzer stuurt ons ook meteen weg als we proberen tussen de leerlingen van den Van Sypenstein U.L.O., op het terrein achter onze school, naar binnen te infiltreren. Een geslaagde infiltratiepoging verhoogt dan ook het prestige. De leerkracht is gedraaid, een die er inloopt.

Iedere dag steek ik met de buitenboord van Harribans over. Ik moet vroeg opstaan. Er zijn meer kinderen, die in de stad op school gaan. Bijna alle kinderen gaan in de stad op school. Voorzichtige ouders laten hun kinderen met de barkas van de S.M.S. naar Leonsberg oversteken. Maar de barkas is dikwijls te laat en kruipt als een grote pakro* over het water. De buitenboords schieten hem als lachende speedboten voorbij. De punt omhoog. Het water spat ver weg. We rijden allemaal in een speciale bus naar de stad, die ons om half twee weer naar Leonsberg terug-

* Slak.

brengt. Ook in de bus zijn er groepen en anderen. Iedereen zit wel waar hij wil, maar in de groep waar hij bij hoort. En de groepen maken, als geheel, contact met elkaar. We zijn toch allemaal samen. Ik ben soms erg vervelend. Plagen en met sinaasappelschillen naar voren gooien. Wij, Alward, Roy, en een zoon van de dokter, Asen, een zoon van de Chinese winkelier en bakker, zitten altijd samen achter.

De Julianaschool is heel anders dan de ongeverfde school van Nieuw-Amsterdam met haar totaal afgedaan meubilair. Afgedankte rotzooi uit Paramaribo. Toch is ze op haar beurt weer beter dan de open loods van Mariënborg en de op instorten staande, wiebelend op hogeneuten geplaatste krot van Leliëndaal. Daar is een kindertehuis voor Javaanse, en te Alkmaar een voor Hindostaanse kinderen. Dat zinnetje herinner ik mij uit mijn aardrijkskundeboek.

De kinderen moeten standaard gemarkeerde plekken vermijden. Daar op die Leliëndaalschool. Daarmee kunnen ze voorkomen hun eigen oordeel te vellen. Vermijden van de gevaarlijke rotte plekken, verkleint waarschijnlijk het gevaar. Maar eens zal er puin zijn, waaronder lijken van jonge kinderen.

Ik heb gezien dat de school van Mariënborg er niet meer is, ik zwijg er dus over. De kinderen van de Julianaschool zijn niet alleen anders, ze zien er ook anders uit. Rijk. De meesten hebben kousen aan en allemaal schoenen. Ik heb ook schoenen aan. Geen pata's*. Hun kleren zijn niet versleten en vele malen

* Goedkope gymschoenen.

hersteld. In het haar dragen ze echte zijden linten. Geen repen van een oud kledingstuk om hun, door kokosolie glimmende, haren bij elkaar te binden. Geen open wonden aan hun blote voeten. Wonden met zand erin en vliegen, die ze niet meer wegslaan. Heel kleine vliegen, beetje groenachtige vleugeltjes. Ze bedekken de hele wond. Er zijn er die naar Holland zijn geweest. Als we soms zinnnetjes uit ons taalboek behandelen, zegt de onderwijzer, een bruine Creool met een Chinese naam want zijn vader is een Chinees, je moet dat aan die en die vragen. Zij weten het. Ja, zij weten het want zij zijn er geweest. En wij leren en horen van hen, die er geweest zijn, hoe geweldig het er is. Zij leggen ons uit wat er bedoeld wordt. Hoe die dingen, verbonden aan vreemde namen die we kennen en moeten kunnen schrijven, ja hoe die dingen precies zijn en wat de mensen ermee doen. Dat zij het ook gedaan, gezien hebben. De naam van onze vader staat niet in de krant. We hebben geen vader. We worden niet met de auto, een Amerikaanse slee, van school gehaald. We worden gewoon geïndoctrineerd door hen met behulp van de onderwijzer. Eens zullen we er ook heen moeten. Nu zijn we distriktskinderen. Ik hoor mijn bruine onderwijzer met Chinese naam schelden op de donkere Creoolse kinderen met erg kroeshaar. Hij noemt ze oerstom. Schets hen het gevaar dat hun wacht als zij in het leren falen. Dat de Hindostanen het land zullen overmeesteren en beheersen. Als de andere Hindostaanse kinderen en ik goede cijfers halen zegt hij: 'Goed zo hoor, morgen zal je een grote meneer

worden en alle Negers de baas zijn'

Tegen de Creoolse kinderen met slechte cijfers zegt hij dat ze er zelf om smeken de bedelaars van de toekomst te worden. Dat ze lui zijn en allemaal op een kantoor willen gaan zitten en vergeten dat het verbouwen van rijst ook goede verdiensten heeft.

Er worden verkiezingen gehouden. We schreeuwen op het schoolerf de namen, die wij op de grote spandoeken boven de straat hebben zien hangen. In de klas horen we ook het een en ander over de verkiezing. Zo kwaad nog niet. Maar we horen weer van Hindostanen en Negers. Thuis zie ik in de krant een karikatuur van een Hindostaan staande in de deur van zijn majestueuze woning. Hij roept naar een in lompen geklede passerende Neger: 'Je mag als tuinman komen werken' Ik knip de tekening uit. Breng die naar school en geef die aan mijn onderwijzer. Hij is verrast. Waarom ik nooit iets zeg in de klas en bang ben als ik moet lezen. Angst uitgelachen te worden. De andere Hindostaanse kinderen spreken ook weinig. Er zijn geen Javaanse kinderen in mijn klas.

Ik ga met een goed rapport over naar de zesde klas. Mijn moeder is nu gerust. Nu komt immers het jaar voor het toelatingsexamen. Kansen op een distriktsschool voor dat examen te slagen achtte zij te gering. Toch doen die kinderen ook examen. Ik weet hoe dat dan toegaat. Het laatste jaar worden zij, nog meer dan in de stad, volgestampt met examenstof. Nederlandse geschiedenis, reeksen jaartallen. Aardrijkskunde van Nederland, hele provincies en waanzinnige plaatsen en

produkten. Nederlandse taal. Zij moeten een opstel maken. De onderwijzers helpen mee. Ze schelden zelf ook op de ellende. Maar ze maken ook een beetje goed wat zij verloren hebben laten gaan in de te vele uren van hun tuinarbeid. Er komen maar weinig inspecteurs. Ze kunnen zolang als ze dat maar willen in de tuinen werken. Zij zitten dan op echte stoelen onder een manjaboom, die er wel altijd op het terrein van een distriktsschool staat, in de schaduw. Ze doen niets. De kinderen werken, vreugde is in hen. Geen kwelling, van de verwrongenheid waarin ze zich in een vreemde taal moeten uitdrukken. Hun handelingen in de tuin zijn geen kinderlijke, maar die welke door liefde gegeven worden. Het resultaat is dat van een volgroeide volwassene. De onderwijzers, die allemaal in de stad wonen en dagelijks op en neer reizen, dragen de oogst in manden naar de stad. En als het toelatingsexamen er eens in het jaar gehouden wordt, helpen ze mee opstellen, sommen maken en traumatische ontledingen in de Nederlandse taal. Ook dat moet.

‘Deze kinderen lopen toch vast als ze in de zesde komen en in elk geval later’

Dat zegt mijn aanstaande onderwijzeres, een Creoolse, bij wie ik in de zesde zal komen. Ze ziet in mij nog niets anders dan een Hindostaan en nog wel een uit het distrikt. Ik zal geen wiskunde en vreemde talen kunnen leren. Mijn Nederlands zal er nooit voldoende voor zijn. Mijn hoge rekencijfers nu zijn een bedrog. Ze doet echter niets anders dan het gevaar, dat ze onbewust in mij ziet, te bezweren. In mij en in de Hindo-

stanen. Zij staat et beter voor en later vertelt ze veel, heel veel over haar verblijf in Holland waar ze weer gauw naar toe zal reizen.

Het is over achten. Ik ben vandaag met mijn moeder naar de stad gekomen. We zijn met het grote veer van Meerzorg overgestoken. Mijn moeder is er voor boodschappen. We gaan eerst naar mijn grootmoeder, waar ze haar boodschappentas achterlaat. Ze brengt mij naar school. De onderwijzeres is verrast. Ze hoort mijn moeder Nederlands spreken. Ze wordt verlegen. Beschaamd. Mijn moeder is weg.

De onderwijzeres gaat direkt naar haar collega, in de klas naast de onze. De deur blijft open staan. Geroezemoes in mijn klas. Ik hoor haar toch de naam van mijn vader noemen. Een naam, die ik niet draag. Ze lacht. Bijna spottend. Triomfantelijk, alsof ze iets overwonnen heeft. Ze komt terug naar onze klas. Ze grijnst breed tegen mij. Ik lach niet. Ze is direkt anders tegen mij. Ik ben geen Hindostaans kind meer uit het distrikt. Ze hoeft het gevaar in mij niet meer te bezweren. Ze let nu beter op mij. Zij rekent mij niet meer tot de Hindostanen. Ook niet tot de Creoolse kinderen met kroeshaar en een donkere huid. Maar weer tot die groep, die anderen zijn. Die het dichtst bij de Hollanders horen en worden gerekend. Een ongedefinieerde elite. Lichtgekleurden, met glad of bijna glad haar, kinderen van hoge funktionarissen, voor wie het niet meer uitmaakt of zij glad of kroeshaar, een donkere of lichte huid hebben. Zij hebben een status.

De veranderde houding van mijn onderwijzeres heeft

fatale gevolgen. Ik voel mij een vreemd dier in een kudde waar het niet thuishoort. Maar ik draaf mee. Mee om hun bescherming tegen dreigende gevaren, die mijn bestaan als enkeling bedreigen. Ik leer mijn lessen minder goed. Slecht kerstrapport. Thuis onhandelbaar. Mijn moeder slaat. Ze moet mij aan mijn voeten slaan. Ik word groot. Mijn oom slaat niet.

Ik walg van de eindeloze geschiedenisherhalingen. Het schoolhoofd komt ook zelf les geven. Er moeten zoveel mogelijk kinderen slagen. Zij dramatiseert, bijna hysterisch, de slavernij. Vertelt verhalen uit een slavenboek, dat zich in Suriname afspeelt. Ik weet dat zij haat. De immigratie. Namen van agenten-generaal en hun jaartallen. Van Hindostanen, die moorden op Zoelen en Mariënburg. Dat ze in Indiase kleding rondlopen. Eerst hun zonen naar school sturen, later hun dochters. Ze hebben niet alleen hun landbouwgrond. Voorzien niet alleen de markt van landbouwprodukten en rijst, die nu iedereen eet. Ze gaan studeren. Dokters, advocaten en worden allemaal knappe mensen. Dat vertelt ze zelf, maar ze voegt er ook direkt bij hoe anders ze zijn. Dat we ze anders moeten zien. Dat anders is nog dat valse superioriteitsgevoel. En dan voel ik me ook anders. Niet omdat ik dat zomaar zelf wil. Maar omdat ik anders wil zijn dan zij. Zij heeft mijn vaders naam genoemd, toen mijn moeder weg was. Ik heb het mijn moeder verteld. De Creolen studeren ook hard. Het is alsof zij en masse vertrekken naar Nederland. De Hindostanen ook. De start voor de strijd is de vertrekhal. De finish... Waarom die

angst? Angst, onzekerheid. Vluchten, vluchten. Vluchten en leven naast een mogelijkheid, die eens zekerheid kan waarborgen. Iets bereiken, iets bereiken. Titels, universitaire titels en politieke - of in elk geval ambtelijke carrières. Anderen worden, op de plaats waar alle raciale problemen in eerste instantie uitgesloten schijnen te zijn. Anders worden in een bedrieglijke neutraliteit, welke schijnbaar beveiligd maar zeker al het geestelijke erfgoed, van slaven en immigranten, verpaupert. Verschrompelt. En welaten de hinderlijke overblijfsels, klieren en vergroeiingen operatief verwijderen. Er blijft een litteken, verborgen.

Over de Javanen weet ze niet veel te vertellen en minder gekleurd dan over de Hindostanen en Negers. Niet ver van mijn huis wonen er Javanen. In grote, witgekalkte loodsen met rode daken. De loodsen zijn in kamers verdeeld, die hun huis vormen. Er is een galerij voor de loodsen. Open en een kleivloer. Bij regenweer, een moddermassa. Een rijstzak, dubbel gevouwen bij de ingang naar de planken vloer. Ruw, ongeverfd. Ieder heeft op de galerij zijn eigen hoge bank tegen de wand gebouwd. Daar zitten ze 's avonds hun zware shag te roken. Ze doen er stukjes kruidnagel in. Geknipt met een nagelschaartje. Binnen is alles schoon. Ze werken op de koffieplantage.

De vrouwen plukken de koffiebonen. In manden brengen ze die naar de fabriek. Er staat een vrouw op een trap en gooit de bonen in een trechtervormige opening van een grote bak. Daarin zit water. Wat er

precies met de bonen gebeurt, weet ik niet. Ik zie dat ze de bonen later met hun handen op de grote cementdroogvloer uitspreiden. Een soort tennisbaan voor de fabriek. Direkt naast de weg stroomt de Surinamerivier. Er mondt vlak voor de fabriek een afvoertrens uit. Het water in de trens kan soms erg vies zijn. Zwart met wit schuim. Het stinkt. De stank hangt overal. Ook om ons huis. Maar in dat vieze water, zwart, zie je soms ook de rode scharen van grote srika's. Ik schrik niet. In het heel dun begroeide parwabosje aan de rivier voor de open loodsen, staan krotjes. Een soort paalkrotjes. Dat zijn hun w.c.'s en badkamers. Gele en bruine uitwerpselen in de modder. Het water neemt ze mee. Als het eb is blijven ze liggen. Alles van hen is te zien. Niets verborgen. Ze kunnen niets verbergen. Niets mag hun eigen zijn.

Het zijn de vrije immigranten uit Nederlands-Indië. Ze arriveren nog voor de Brits-Indische immigratie wordt beëindigd. De Hindostanen komen, ontmoeten andere Hindostanen. Zien de vrije grond, welke er niet meer is in de United Provinces waar de meeste van hen vandaan komen. Er klinkt een ander welkomslied. In 1948, rijden er vijf Lalla Rookhs door Paramaribo. Vijf heilige nabootsingen van het eerste schip, een zeilschip, dat Hindostanen naar Suriname brengt. Te grote diepgang en het schip gooit het anker uit bij Nieuw-Amsterdam. Daar embarkeren de passagiers. Er is een man, die heet Cateau Roosevelt*. In Parama-

* Belangrijkste agent-generaal van de Brits-Indische immigratie.

ribo zijn standbeeld. Een kade draagt zijn naam. Thomas Moore heeft een Oriental Romance geschreven. Lalla Rookh, en nog eens Lalla Rookh. Ojeda, Ojeda, zijn anker en Nieuw-Amsterdam. Een Brits zeilschip, een Orientcruiser, de Lall Rookh. Ik zeg niet veel meer. Er zijn vijf, dat is vijf maal vijftien, vijfenzeventig jaren na 1873.

De Javanen komen. Zij ontmoeten alleen de koloniale Nederlander, die hard bezig is Indië, Nederlands-Indië, te plunderen. Er zijn ook dessochole. Kinderen, dessochole, mógen niet te veel leren. Ze mogen níets leren. Ze willen nu ook dessochole in Suriname. Gelukkig mislukt het plan. Er zijn geen dessochole, waar kinderen, Javaanse kinderen, niets mogen leren. De Javanen, diep teleurgesteld, pakken hard aan om toch vooruit te komen. Het gaat erg moeilijk. De koloniale Hollander grijnst iedere keer breed en laat zijn gruwelijke tanden zien, waarmee hij Indië, Nederlands-Indië, verslonden heeft. De Indonesiër, de Javaan, bescheiden, gecultiveerd bescheiden, valt niet aan. Hij weert niet af. De Creool, grijnst nu ook zoals die Hollander. Zij zoeken de Javaanse vrouwen in de Maagdenstraat en aan de Heiligeweg, waar al vroeg in de avond vele hoeren rondlopen. Ze verkopen pinda's langs de straat. Matten, gevlochten, canapés, welke zij op hun ruggen door de hete straten torsen. Papaja's zijn hun bijna heilige matten, waarop iedereen slapen kan. Zij zijn bijna verlaten. Niemand ziet hen echt. Ze werken ook op Zoelen en Mariëburg, waar er riet verbouwd wordt en een grote sui-

kerfabriek op Mariënborg. Er staat ook een hoge alcoholdistilleerderij. Er is rum. Overall wonen zij in loodsen met rode daken.

In Paramaribo hebben zij geen eigen radiostation. De Hindostanen hebben er twee. Of één, ik weet het niet precies. Die zijn de hele dag in de lucht. Ook over de andere zenders, die Paramaribo telt. Hun jarigen worden met Hindostaanse klanken gefeliciteerd en de stervenden horen er Hindugebeden. Voor de overledenen droevige melodieën.

Er zijn zeker vijf Hindostaanse bioscopen in Paramaribo. In alle distrikten minstens één.

In Djakarta zijn alle Amerikaanse films uit de bioscopen gesmeten. Ze komen er ook niet meer op het doek. Het doek is weg. Alle bioscopen zijn er omgebouwd tot uitstekende wajangtheaters. Minstens drie voorstellingen per avond. Uitverkochte voorstellingen, met veel teleurgestelden, die zich voor de ingang verdringen, om in elk geval een kaartje voor morgen, overmorgen of desnoods de volgende week, te bemachtigen. De Chinezen laten zien wat de Rode Garde doen kan. Een culturele revolutie. In Indonesië, al zwijgend voltrokken. Waar, en natuurlijk. Ver, zijn ze. Zwijg niet meer. Ik weet welke positie de moderne Indonesische literatuur inneemt. Een uitstekende. We moeten in Paramaribo niet langer zwijgen. We zijn er nog niet. We zijn ziek, geloof ik.

Ik ga in Paramaribo kijken wat de Javanen aan het eind van de Tourtonnelaan doen. Hindostaanse films heb ik gezien. Met Engelse en Spaanse teksten. Ik ga

er met Harold heen. Een grote loods. Helemaal open. Heleboel wagentjes, karretjes, op twee versleten fietswielen. Pinda's, satés, pitjil, en andere lekkernijen. Een man danst in de loods op een gebrekkig geïmproviseerd podium. Er hurkt een gamelanensemble, dat hem begeleid aan het eind van dit podium. Bijna niemand kijkt en ziet. Je hoeft niet te gaan kijken. Je kan er niets van verstaan, je weet niet wat het betekent. Een Amerikaanse film wordt door allemaal verstaan. Verkeerd begrepen. Maar dat is fijn. De instrumenten van het orkest zien er erg slecht uit.

Ik zie het toch en ik voel. Ik denk aan Karsilan en Orlando. Vooral aan Karsilan. De grond van de plantages in Commewijne is geheel verzilt. De plantages hebben al meer opgeleverd dan men had kunnen verwachten. Het zoute water dringt overal binnen. Anderen hebben nagelaten het irrigatiesysteem te onderhouden. De sluizen, slechts een historische betekenis. De oogsten van de Javanen mislukken keer op keer. Hun gronden zijn niet beschermd tegen het zoute water. De regen, van wie zij meer dan afhankelijk zijn, blijft veel te lang uit. Daar op hun eigen gronden. Tussen Nieuw-Amsterdam en Zoelen. Hier hebben zij zich vrij gevestigd. Hun kinderen zitten ook op de school van Nieuw-Amsterdam. Gelukkig wonen ze hier niet in loodsen, maar in schamele hutten, huizen. Met gevlochten of zinken daken. Wanden van gevlochten fijne palmladeren. Indonesische motieven, spelen vrij in deze artistieke vlechtpatronen. De vloer is van brede planken gelegd. Schoon. Ik zie zelf dat

alles schoon is. Zo schoon, alsof er geen levenden zijn. Nooit wordt er iets bevuild. De kommen op de tafel, waarop een plastiëkkleed. Zwart met rode en gele bloemen. In die schoonheid straalt een armoede. Armoede als een goddelijke schoonheid. Een ondeelbaar moment schijn ik dat zo te voelen. Maar ik weet dat buiten de realiteit beukt op dit onmogelijke voortbestaan, dat geen leven is. Er is geen suiker. De kinderen drinken hun thee 's morgens bitter. Hun kleren zijn erg versleten. Er is geen geld. Geen geld. Er is geen oogst. Arbeid geen arbeid. Mijn huis is verrot. Wat wil ik ermee. Restaureren. Ik wil dat het funktioneert. Hoort bij de rest van Nieuw-Amsterdam. Mariënborg, een stad. Geasfalteerde straten. Het park nog groter en mooier aangelegd. Een deel van de witte loodsen met rode daken vervangen door moderne bruynzeelwoningen.

Op Zoelen, een enorm warenhuis. Net als op Mariënborg. En hier, hier, niet ver van Nieuw-Amsterdam, openluchtmuseum. Levend openluchtmuseum, uniek in het Caraïbische gebied. Hier, sterft de liefde in de reine kinderharten, die weten niets, maar ze hebben de bittere thee geproefd. De kinderen worden ziek. De distriktsarts weigert verdere behandeling en stuurt de arme moeder met haar zieke kinderen naar een specialist in de stad. Deze vraagt haar of zij geld heeft voor haar bijna blind kind, dat hij genezen kan. Geld, geld. Dat is allemaal waar. In Paramaribo. Alles is er nog droog en dor. De glans, de stralende schittering is verdwenen uit het zwarte kinderoog.

Ik heb alles van Nieuw-Amsterdam bezichtigd. Duizenden gedachten sprongen als wilde bokken door mijn hoofd. Het was een gedachte, duizenden uitvoeringen. Ik denk aan mezelf. Wil alles voor mezelf. Nu zie ik dat ik Karsilan vergeten ben. Maar Karsilan is niet vergeten. Hij is door een hoge god gelouterd. Een god, die zich in het geheim aan hem gemanifesteerd heeft. En alleen Karsilan weet dat. Ik zie de manifestatie in hem stralen. Buig mijn hoofd. Karsilan, ik moet naar je luisteren. Toch weet ik dat je alles zult begrijpen. Begrijpen en verstaan. Je hebt geluisterd naar mijn pianospel. Hoe blij was je ook niet, toen ik naar het conservatorium ging. Als een grote wakende arts heb je naast mij gestaan tijdens de crisis. Jouw aanwezigheid was mijn redding. Ik wil het leven in deze eenheid, waarvan ik de totaliteitsverschijning nergens beter versta dan hier in Commewijne, omvatten. Mijn armen uitstrekken. Tasten met mijn vingertoppen. Ik zal niet met mijn vuist op mijn borst slaan.

[IV]

Meisje ik ken je. Je bent nu een vrouw. Je bent met hem getrouwd en je hebt al kinderen. Waarom kijk je niet naar me als je tot me praat. Je bent in de keuken. Als ik daar kom, doe je de ijskast open. Ik kan je gezicht niet zien. Je staat dan met je rug naar mij toegekeerd bij de wasbak. Je geeft mij een glas coca-cola. Zonder rum. Ik zie je gezicht, maar jij ziet niet mijn ogen. In de ijskast is er veel rum, bier in grote flessen en whisky. In de vuilnisbak zijn er veel scherven van bierflessen die hij gisteravond heeft stukgeslagen. Hij is er niet. Ik moet niet luisteren naar de mensen, die mij zullen vertellen hoe mager je bent. Ze zullen mij dat zeggen. Hun mededeling is een vraag. De belangstelling waarmee ik zal luisteren, een bevestiging. Anderen zijn jaloers, zeg je. Ik sta in de keukendeur en jij met je rug naar mij toe, bij de wasbak.

Ik weet het. Ik zie het. Ik hoef niet te luisteren naar die anderen. Je hebt het mij al verteld. Je weet zelf niet wanneer en hoe. Ik heb je hard horen huilen en gillen toen hij je sloeg. Toen hij je mishandelde, als een hond. De kinderen hun kelen waren dichtgeknepen door de angst en ontzetting. Je bloedt. Zij kunnen niet gillen. Hij slaat en schopt door. Er is ook een andere vrouw. Zij eet in jouw huis. Zij slaat en schopt je ook met zijn

handen en voeten. Je klaagt niet. Nooit. Niemand weet iets. Jij zwijgt. Je wil niet dat ik het ook weet. Ik kan niet slapen. Ik denk dat ik te hard gestudeerd heb. Dat ik overspannen ben. Maar dan zie ik hoe hij je mishandelt. Ik waak een hele nacht. Hoor je me dan lopen en praten? Ik kan hem nog niet terugslaan. Ik wil hem niet vermoorden. Jij hebt hem lief. Zijn slagen zijn geen liefde. Hij vertrapt de vrouw in je. Zijn kinderen mag je niet meer dragen. Hij wil je stem niet meer horen. Jullie wonen in een huis. Hij is er bijna nooit. Ik zal water voor je halen. Je huilt. Je hebt je kleine teen aan een stoel gestoten. Je rende achter mij. We plagen elkaar, houden elkaar voor de gek. Slaan elkaar, speels. Ik schrik als ik je kleine teen zie bloeden. Je hebt een steenpuist op je voorhoofd. Je moeder knijpt hem uit. Je gilt als de etterprop eruit schiet. Voor de spiegel sta je verder te huilen. Nu gaat het echt over, sust je moeder. Ik weet dat je je haar al glad strijkt want het is kroes. Je lacht me uit als ik voor de spiegel naar de knobbels van mijn borst sta te kijken. Ik word een man.

Ik maak je fiets voor je schoon. Je zal gaan studeren. Ons huis is een grote houten krot. De vloer is verrot. Het linoleum bedekt niet langer de grote naden en de vele oneffenheden van ongelijke planken. Zomaar op ruwe balken gespijkerd. Er zijn ratten onder het huis. In de open riool op het erf. In de voorzaal hebben wij een bruine kokosmat op het linoleum. We lachen om die mat. We moeten hem buiten uitkloppen. Ik wil hem over het kleine voorbalkon hangen.

Het is geen perzisch tapijt. Het is grof effen bruin. Et zijn vieze zwarte kringen op. De hond heeft er op geplast. De plekken stinken ook. Maar de zon kan de stank verwijderen. Als je met Robbie getrouwd bent, zal je je perzisch tapijt over de balustrade van het balkon hangen om hem uit te kloppen. Je bent niet met Robbie getrouwd. Je hebt geen perzisch tapijt. Wel een saffraankleurige mat onder je bankstel. Eens zal het hangen. Kleurig. Motieven van een perzisch tapijt. Geweven met jouw bloed. Ik wil dat niet. Nee, ik wil dat niet.

Ik zal haar ook mishandelen. Met mijn handen naar haar keel grijpen om haar te wurgen. Een oude vrouw komt ons uit elkaar halen. Maar ik duw haar weg. Zij gaat op de trap zitten huilen. Zij is oud en nu moet ze dit allemaal nog meemaken. Deze drama's. Een inleiding in de dood. Daar zal ze alles repeteren tot in het oneindige. Ze wil dat niet. Ze wil herhalen van die ene man, die ze liefheeft. De vader van haar kinderen. Hij heeft haar nooit mishandeld.

Ik vecht door met haar. Ik kom thuis met mijn auto. Zodra ik binnen ben rent ze naar de keuken. Ik roep haar. Ze antwoordt niet. Mijn roepen is een vloek. Ze komt met mijn eten. Dat heeft ze al op een bord in de keuken geschept. Een bord op een dienblad, waarop een dartelend hert is geschilderd. Ze brengt mij ook een glas ijswater. Bestek. Ik zit in een hobbelloze stoel. Ik pak eerst het glas van het blad, dat ze zwijgend voor mij houdt. Ze weet wat er zal gebeuren. Ik drink een slok ijswater voor de brandende ziekte in mij. Dan

pak ik het bord. Rijst, rundvlees en amsoi. Ik smijt het met kracht in haar gezicht. Haar hele jurk is gevlekt. Zij rent huilend naar de keuken. Ik vlieg haar achterna. Smijt met deuren. In de keuken sla en schop ik haar. Er zit rijst in haar haar. Ik scheur haar gevlekte jurk van haar lijf. Haar mond bloedt. Ze huilt. Ik sla haar op haar hoofd. Zij gilt en gilt en er is niemand. Mijn ogen zijn rood en ik hijg van woede. Ze rukt zich los en gaat de trap af naar het erf. Ik ga haar niet achterna. Ik gooi glazen en borden in de keuken stuk. Ik roep haar na dat ze een hoer is. Dat ze moet opdonderen en dat ik zo'n smerig stuk stinkend klevend stront als zij is, niet langer in mijn huis wil zien. Ze moet opdonderen, godverdomme. Ik ga boven op bed liggen. Een kleine jongen brengt mij bevend een whisky met soda en ijs. Ik stuur hem om sigaretten voor mij te halen bij de Chinees op de hoek. Hij verstaat het maar half. Hij heeft alles gehoord. Ik spreek duidelijk. Maar hij is bang. Ik scheld hem de kamer uit. Ik zie niet dat hij al bezig is een man te worden. Ik vraag me niet af of hij al dingen doet, die ik ook eens gedaan heb. Misschien kent hij al een vrouwenlichaam. Ik zal haar weer mishandelen. Ik drink mijn whisky. Ik slaap. Als ik wakker ben zit ze op de trap. De kleine jongen harkt het erf. Ze is gebaad. Ze heeft nu een donkerblauwe jurk aan. Ik weet dat ze erge hoofdpijn heeft. Ze snuit haar neus. Ik ga naast haar zitten. Ze moet koffie voor mij halen. We praten een beetje. Soms word ik weer kwaad. 'Ga weer naar je kamer, als je gekomen bent om me weer te mishandelen' zegt ze. Ik zie dat ze

huilt. Ik ga in bad. Ze haalt schoon ondergoed voor mij. De kleine jongen heeft nu al de bladeren bijeen geharkt. Hij brengt ze allemaal in een grote hoop. Vlak bij die hoop is een kanabosje, met rode bloemen. Hij steekt de bladeren aan. Een dikke rook stijgt in de late middagzon over het erf. Ik zie het.

‘Pas op het kanabosje’ zeg ik.

Hij slaat met de hark waar het bosje begint te branden. Dan ziet hij een slang. Een dode slang. Een verbrande slang.

‘Er is een slang in kanabosje’ roept hij beverig. Dan bijna enthousiast: ‘Die slang is dood, verbrand’

Ik sta met haar te kijken naar het vuur dat nu hoog oplaait. Er is geen rook meer.

‘Laat dat beest maar. Of gooi hem in de goot. Er zullen meer slangen verbranden’

Het is donker geworden en er brandt een grote petroleumlamp in huis.

Ik ga nu met haar uit in de auto. We weten waar we gaan. We gaan weer alles halen om te vechten. Ik ben een grote held. We gaan naar die andere vrouw. Ik ga naar die andere vrouw en ik neem haar mee. Ik zal meer alcohol drinken. En haar nog meer en harder slaan en schoppen. Die andere vrouw weet alles. Maar ze zijn elkaars vriendinnen. Ik ben niet bang voor verbrande slangen. Ik ben die slang vergeten. Zij denkt er misschien aan. Ze wordt steeds magerder. Ik zie het niet. Ik hoef het niet te zien. Haar lichaam is geen vrouw. Ik moet haar mishandelen, haar uitschelden en godverdomme zeggen. Maar ik ben dronken

als ze me uitkleedt om te gaan slapen. Die andere vrouw heeft mij beledigd. Ze heeft gezegd dat ik te veel Negerbloed in mij heb. Ik heb een hele fles rum leeggedronken en de auto slingerde over de weg. Ik laat het gaspedaal los om haar te schoppen. Ze voelt niet.

Ik huil als een kind. De oude vrouw is er weer. Zij vertelt alles aan die oude vrouw. Ik sla wild in het rond. Ze kleden me uit en leggen mij op bed. Gillen moet ik, schreeuwen en kreunen. Anderen zullen mij horen. Ik zie die kleine jongen het grote erf weer harken. Er vallen steeds meer bladeren en hij harkt angstig door. Hij is bang. Hij kan niet huilen. Iets bedreigt hem en hij harkt sneller en sneller en de hoop wordt hoger en hoger. Ik sla haar. Ik mishandel haar. Ze wordt magerder. Ik probeer haar te wurgen. We staan op de trap. Ik hoger en zij lager. Ik sla en schop. We smijten met deuren. Ik gooi haar magere lichaam op de grond. Er is geen smak, geen doffe bons. Niets meer. Ik zet mijn voet op haar bloedend gezicht. Ik gooi vazen en asbakken op haar buik. Haar jurk en haar ondergoed, flarden. Zij huilt niet meer. Ik hoor niet. Zij heeft op mijn rug gespuugd. Ik voel het speeksel op mijn blote lijf naar beneden glijden. Het wordt stil. Het is stil. De kleine jongen harkt niet meer. Hij heeft alle bladeren bij elkaar. Ik kijk naar haar op de grond. De jongen steekt de bladeren aan. Het wordt donker. Alleen rook. Te veel rook, er zijn te veel bladeren. De vlammen zullen te hoog opschieten. Ze zullen het huis in brand steken. Ik wil haar van

de grond pakken. Maar ik heb haar zo vaak en zo lang mishandeld. Ik zie nu hoe mager ze is geworden. Geen vel meer over haar uitstekende beenderen, in de hals, de ribben, overal. Ze schrompelt ineen. Als sigarettenas. Er is niets meer van haar over. Ik heb haar vernietigd. Ik kan haar niet eens begraven. Ik begin het benauwd te krijgen. Er is geen rook meer. Vlammen, vlammen. De kleine jongen en de te grote hoop droge bladeren. Ik ren naar buiten. Hij zit op zijn hurken bij het vuur. Hij leeft. Hij begint met zijn hark in het kanabosje te slaan als hij mij ziet komen.

‘Een grote slang, juicht hij, een grote slang verbrand, kijk dan’

Ik kijk en zie meteen dat het geen grote verbrande slang is. Zij is het die mij beledigd heeft. Zij, die ik aanbad en die gemaakt heeft dat ik de ander dag en nacht mishandeld heb tot er niets van haar overbleef. Niet eens een lichaam dat ik begraven kan. Geen bewijs dat mij veroordelen zal. En ik ben een schuldige.

‘Gooi die slang in de goot’ zeg ik tegen de kleine jongen. Hij steekt een stok onder het slangelichaam, dat er wel is, en draagt het naar het water. Ik kijk hem na. Het vuur wordt minder. Er zijn geen bladeren meer. Alles is as. Die jongen kan nog geen lichaam gezien hebben, denk ik. Hij is een kind.

Ik heb geen hemd aan. Alleen een broek. Aan de waslijn hangt mijn hemd. Ik pak het. Het is doortrokken van de bladerrook. Ik kan het niet aantrekken. Zij heeft het voor mij gewassen. Het is schoon. Ik maak

er een bundeltje van en draag dat onder mijn arm. Ik loop naar de rivier. De bladeren zijn verast. De kleine jongen is nog geen man. Hij is nu alleen. Haar lichaam is er niet meer. Versmolten as. Zij is te mager geworden. Het slangelichaam, rot in het slootwater. Er krioelen vissen omheen, die van kadavers leven. Het erf is schoon. Er liggen geen dode bladeren meer. De lucht is diep blauw. De rivier, breed. Mijn borst is bloot. Bladeren, verrichten wonderen met zonlicht. Kleine onderdelen in het geheel van de grote boom. De eenheid aan de rivier, het bos. Ik pluk een rode kanabloem. Nog een. Een in mijn hand, de andere wikkel ik in het hemd. Ik hoor de kleine jongen roepen. Hij wil mij een whisky met sodawater en veel ijs in het glas brengen. Sigaretten halen bij de Chinees op de hoek. Ik kan niet meer doorlopen. En ook niet omkijken naar zijn stem. Zijn stem is geen kinderstem meer. Hij blijft roepen. Iedere keer hetzelfde, luider. Zijn stem wordt steeds volwassener. Dan roept hij met mijn eigen stem, zoals die had moeten klinken. Beheerst en beschaafd, als die van een verstandige volwassen man. Ik val voorover. Zijn stappen hoor ik bonzen in mijn hoofd. Hij nadert snel. Hij zal zijn voet op mijn gezicht drukken. Mijn gezicht bloedt, uit mijn mond, ogen, neus en oren. Hij staat naast me. Fier, niet voorovergebogen. Hij is lang geworden. Brede schouders. Zijn haar beweegt snel over zijn hoofd. Er is een koele wind aan de waterkant. Ik kan niet langer met mijn gezicht in de modder liggen. Ik keer mij eerst op mijn zij, dan op mijn rug. Ik word niet steeds en

sneller mager. Mijn buik zwelt en springt open. Mijn darmen kronkelen als rottende slangelichamen naar buiten. Mijn wangen scheuren open. Ik zie dat allemaal nog. Hij pakt het hemd, zodat het zwartgroene slijm dat uit mijn lichaam borrelt het niet vuil maken kan. Hij kijkt. Zijn ogen zien mij niet meer. Alleen de rode kana. Ik weet dat hij zachtjes huilt. De vloedgolven spoelen aan. Mijn uitgestrekte handen grijpen diep in de modder. Maar ik weet dat ik me daaraan niet zal kunnen vasthouden. Niets kan mij redden en het water zal mij wegsleuren. Kadaveretende monsters zullen mij verder uit elkaar rukken onder het water. Het water raakt nu ook zijn blote voeten. Ik zie hem weggaan naar het huis. Het hemd in een bundeltje onder zijn arm en hij heeft maar één kanabloem, de rode die ik geplukt heb, in zijn andere hand. Ik wil hem naropen. Lief. Ik wil hem groeten. Ik wil hem zeggen dat hij flink moet zijn. Dat hij niet bang moet zijn alleen te zijn. Dat alleen zijn beter is dan te leven waar zij worden mishandeld.

[V]

Ik slaag voor mijn toelatingsexamen. Ik kom op de A.T. Calorschool aan de Wijdestraat te Paramaribo. Ik leer er Orlando en Karsilan kennen. Eerst Karsilan en zonder moeite. Dan Orlando. Sriram, mijn vriendje uit de zesde klas, is naar de Henderikschool. Ik zie hem haast niet meer. Ik vind het vanzelfsprekend als Karsilan mijn vriend wordt. Maar ik beschouw het als iets bizonders als Orlando aandacht aan mij schenkt. Hij is naar Holland geweest. Twee of drie jaar geloof ik. Hij is nu net terug, maar het lijkt wel of hij er nog is als wij hem leren kennen. Hij zal er ook altijd blijven. In het begin schenkt hij maar weinig aandacht aan Karsilan en mij. We zitten wel in een klas. Hij houdt zich meer op met de andere kinderen, die ook naar Holland geweest zijn en wier vaders andere hoge funktionarissen of belangrijke artsen zijn. Ik kom uit een distrikt en lijk veel op een Hindostaan. Karsilan is een Javaan en hij woont in hetzelfde distrikt. We kunnen nog onmogelijk delen in de wereld waarin Orlando schijnt te moeten leven. Toch willen we dat. Het is een weten waarover we beiden zwijgen. En we weten ook dat we er beiden over willen zwijgen. Orlando is een donkerbruine Creool. Een beetje langer dan wij. Zijn haar is erg kroes, en hij heeft heel

zware wenkbrauwen. Later vertelt hij mij dat zijn vader Engels bloed heeft en dat zijn moeder van Chinese afkomst is. Ik weet dat ze haar kroese haren gestreken heeft als ze eens met de auto op school komt om Orlando zijn vergeten boterham te brengen. Hoe het precies komt, weet ik niet meer. Er is iets dat ons tot onafscheidelijke vrienden maakt. Een onverbreekelijke band tussen Orlando en mij. Een aantrekken van twee oneindige velden. Zoekende ruimten, waarvan Karsilan de grote machtige kern wordt. We zullen bij elkaar zijn. Later niet naar de vele fuiven gaan. Werken, samen studeren en studeren en tot ergernis van ouderen eindeloos in encyclopedieën bladeren, pianospelen en Karsilan zal ons de moeilijke opgaven uitleggen. We zullen samen te veel vertalen. De boekenkast van Orlando's vader leeglezen. Allerlei soorten werken lezen en bestuderen en we zullen nog niet weten in welke wereld we terecht zijn gekomen. Dan zullen we willen vluchten naar een wereld, die ons werkelijker toe schijnt dan die wereld in Suriname. Karsilan zal eerst gaan, maar hij hoeft niet te vluchten naar Nederland. Hij gaat werkelijk studeren. Hij is een grote eenheid, die hij immer blijven zal. Orlando is al naar die andere wereld. We spreken over universiteiten en ik wil alles weten van een conservatorium en de muziekstudie. Orlando speelt piano, maar hij weet dan nog niet dat ik dat ook doe. Hij acht mij er niet toe in staat. Ik ben een distriktskind. Ik weet nog niet waarom hij dichterbij mij schijnt te zijn dan bij Karsilan. Waarom we sommige van onze fluisterende gesprek-

ken voor Karsilan verbergen en waarom hij mijn hand onder de bank vasthoudt.

Orlando komt vaak een weekend bij mij doorbrengen. Ik zie mijn Hindostaanse vrienden minder. Eigenlijk alleen nog maar Alward. Maar hij is verlegen als Orlando er bij is. Hij gaat nu ook in de stad op school. Hij heeft ook zijn toelatingsexamen gehaald. Ik hoor nu hoe gebrekkig zijn Nederlands is. We gaan samen sigaretten roken. We liggen op de lopen van de kanonnen aan de waterkant. We weten nog niet wat ze zijn. We gaan ook naar de sluis. Daar praten we over vrouwen en roken sigaretten.

Voor we naar huis gaan moeten we door het oude kampement, een verzameling rottende barakken, lopen om een paar curaçaose oranjes te plukken. Daarmee wrijven we de tabakslucht uit onze vingers. Met de mootjes, die we verdelen, poetsen we onze tanden. We lopen ook achter de gevangenis. Soms knellen opgeslotenen zich aan de tralies voor hun cel. We schreeuwen 'n heleboel lelijke en vieze woorden. Ze kunnen ons toch niets doen. Soms fietsen we naar Karsilan, die het weekend meestal bij zijn ouders in Leliëndaal doorbrengt. Door de week woont hij in de stad bij een oom en tante. Mijn moeder wilde dat ik ook in de stad ging wonen. Maar de vele vechtpartijen met mijn oudere neven en nichten bij mijn grootmoeder, waar ik in huis kwam, maakten dat ik weer gauw op Voorburg terechtkwam.

Iedere ochtend vroeg opstaan om met Harribans over te steken. Met een vroege bus van Leonsberg naar de

stad. Mijn fiets staat bij mijn grootouders in de Mahonylaan en vandaar fiets ik naar de Calorschool. Ik haal eerst Orlando op. Karsilan gaat te voet naar school. Wij ontmoeten hem bij de grote ingang. Karsilan komt ook naar ons toe op Voorburg.

We gaan dan niet naar de kanonnen en naar de sluis en Alward is er niet. We hebben het in het bijzonder over Hollandse zaken. We zitten in het prieel aan de waterkant. Karsilan moet luisteren als wij binnen pianospelen. Wij zijn anderen en Karsilan is een Javaan. En we zien ze verpauperd niet ver van mijn huis in de witte loodsen met rode daken. Karsilan luistert. Luistert, zoals een geduldige wijze het onverstaanbaar gekrijs van een wilde tracht te begrijpen. En Karsilan is de wijze, de gelouterde, aan wie een heilige hoge god zich gemanifesteerd heeft.

Mijn moeder is anders tegen Karsilan. Makkelijker. Vrijer. Zij hebben contact. Er is een hinderlijke afstand tussen haar en Orlando. Dat hindert mij. Ze is hem niet vijandig gezind, maar voor haar is hij een ander onder de anderen, voor wie zij respect moet hebben. Ik wil dat niet. Als we 's avonds in mijn kamer liggen, de veldeuzels vlak naast elkaar, vertel ik Orlando fluisterend van de ziekte, die ik na een maansverduistering kreeg.

Zij maken mij wakker. Ik moet komen kijken. Ik zie nog niets, maar ik hoor al het doffe gestamp, dat uit de matta's* klinkt. Daar stampen zij de Javanen in. Ik

* Grote vizzels.

weet niet waarom. De maan moet weer helder worden en over het land en de rivier schijnen. In vierkante matta's, waarin je ook padi kunt dorsen, stampen ze. De matta's zijn nu leeg. Als ik op de grote veranda kom waar mijn moeder en oom staan te kijken naar de maansverduistering, ben ik al bang. Ik wil schreeuwen. Het gestamp wordt luider en luider. Ik houd mijn handen om mijn oren geklemd. Ik ga naast mijn moeder staan. Alles is paars. Zwart. Het water en de groene bomen. De hemel bloedt. Het gestamp slaat flarden bloedende wolken weg, welke plaats meteen door andere wordt ingenomen. De weggeslagen stukken komen als grote zwarte roofvogels met uitgespreide vleugels naar de aarde drijven. Over het water. Ik druk mij tegen mijn moeder aan. Ik ben nat van het zweet en begin te hoesten. Te huilen. Maar er zijn geen tranen.

‘Stel je niet zo aan, je ziet misschien nooit meer een maansverduistering’

‘Laat hem naar bed gaan’ zegt mijn oom.

Ik ren naar mijn veldezel. Nog voor het dag is, staat mijn moeder naast mijn koortsrillend lichaam op de veldezel. Later komt de dokter. Mijn oom gaat laat naar het kantoor. Ze weten nog niet wat me scheelt. Mijn moeder huilt, Safoera huilt. Ik moet misschien naar het hospitaal in de stad. Maar ik ga niet naar de stad en heb eigenlijk gewoon kou gevat. Ik gil, ijl en mijn voorhoofd gloeit. Ik hoor ze doorstampen, doorstampen. Ik woel en wil mijn hoofd onder de kussens duwen. Het blijft een maansverduistering en de grie-

zelige zwarte roofmonsters zitten op de balustrade.

Orlando heeft zijn hand op mijn borst, onder mijn pyjamahemd. Ik lig op mijn rug. Hij op zijn buik. Hij richt zich op. Zijn veldezel kraakt. Hij wil een gebaar maken dat stil zijn betekent. Geen geluid meer en hij kust mij.

‘Ik houd van je, Lonnio, daarom houd ik je vast’

Ik zeg dat ik ook van hem houd. Een bezweringsformule tegen Karsilans goddelijke loutering, die onaantastbaar is. Ik ben met Orlando een ander. Wij zijn één.

Orlando vertelt dat hij gezien heeft hoe Alward met zijn benen slaat als hij over vrouwen praat. Hij moet erg kras zijn. Hij zal vroeg trouwen. Als hij zestien is misschien. Nu zijn we veertien.

[VI]

Orlando gaat met het beste rapport van onze klas over naat de tweede. Ik ben nummer twee. Karsilan heeft twee vieren. Orlando weet wie hij is. We zijn nog steeds goede vrienden. In de tweede klas komt Karsilan pas goed op dreef. Op het kerstrapport geen vieren meer en als we naar de derde gaan, is hij verreweg de beste. Een enkele keer hebben wij voor een repetitie wel een hoger cijfer dan hij, maar hij heeft steeds het hoogste gemiddelde. Hij valt op, iedereen kent hem nu. Net zoals men weet dat Orlando een zoon van die en die is. We doen niets lelijks tegen Karsilan, die steeds hartelijker wordt. We zijn nog meer dan voorheen, bij elkaar. Studeren en studeren en we weten dat we naar de A.M.S. moeten. We bereiden ons voor op het toelatingsexamen. We hebben nu altijd lange broeken aan, om onze behaarde benen te bedekken. We roken sigaretten op straat. We hebben een dunne snor en we zijn pas zestien geworden. Karsilan legt uit en legt uit, zonder daar moe van te worden. Soms is Orlando beter in de talen. Maar Karsilan is het genie onder ons. Tijdens het uitleggen ontdekt hij zelf een nieuwe dimensie. Hij zwijgt om die in zich op te nemen. En wij kijken hem vragend aan. We kijken neer op de grote Hindostaanse jongens in onze klas,

die vertellen dat ze al met een meisje genaaid hebben. En hoe ze het gedaan hebben. We lachen Ronald, een Creoolse jongen met kroeshaar, ook uit als hij zijn Frans erg slecht uitspreekt en we geven hem een bijnaam, die Frans klinkt. We willen zo Hollands mogelijk gekleed gaan. Een voorbeeld waarin we Orlando bijna slaafs volgen. We hebben onze kragen niet open en omhoog geslagen. We staan niet op de hoeken onder het balkon bij de Chinese winkels om dingen voor meisjes te schreeuwen. We veroordelen alles wat we zelf hebben en verafgoden alles wat Hollands is, zoals het een goed opgevoede koloniaal betaamt. We luisteren met gespannen aandacht naar onze lerares Nederlands, die ons Helman's werk aanbeveelt. We lezen dat Negers - met een kleine 'n' geschreven - op de grond slapen, dat ze lui zijn. Van Hindostanen, die alles weten van de klassieke Indiase literatuur, van Javanen, die niet bestaan en van Chinezen, die handelen. Ze worden Oemoe genoemd. We vinden er voedsel en bevrediging voor onze eigen valse superioriteitsgevoelens. Daarom is het zo echt. Het is ook zo Hollands. Zo zou een Hollander ook schrijven over Suriname. Wij zijn onwetenden. We kastijden ons vast met deze onwetendheid. Als we niet oppassen komen we er nooit uit. We weten niet wie er winnen zal. Wie de wetende worden zal, die een heilige is. We gaan twee keer naar een recital van Nederlandse pianisten. We vinden het allemaal heel mooi. Orlando en ik dromen dat we er ook eens zullen komen. Karsilan zegt dat hij het allemaal echt heeft kunnen horen.

Uit de bibliotheek haalt hij een biografie van Chopin. We lezen hem alle drie.

Orlando leest van zijn vader David Copperfield. Hij behandelt het tijdens een spreekbeurt in de klas. Hij kijkt alleen naar Karsilan en mij. Wij hebben het ook gelezen. Hij krijgt een negen voor zijn beurt. Karsilan vecht, voor niemandal. Hij meent verliefd te zijn op een bruin Creools meisje uit onze klas. Hij gaat bij haar aan huis. Met haar ouders gaan de twee schijn-verliefden naar de bioscoop. Maar dan gebeuren er een heleboel dingen tegelijk. Wat weten we niet. We worden tegen elkaar geslagen. We weten dat er een heleboel zal veranderen. Orlando ziet dat hij moet onderdoen voor Karsilan. De naam van zijn vader helpt hem niet meer. Hij wil ons van zich afschudden. Hij loopt ons voorbij. Na school wachten we op hem, maar hij fietst weg, zonder ons te groeten. Wij roepen 'Orlando' Hij weet niet of hij naar de A.M.S. kan. We weten niet of we hem moeten laten barsten. Hij is gek. In de klas spreekt hij niet tot ons. In de pauzes staat hij alleen of bij die andere kinderen, die ook naar Holland geweest zijn. Ja, zelfs met een paar Hollandse jongens. Ik weet dat hij nu ook op de volksmuziekschool zit. Een instituut dat het predikaat 'volks' ziekelijk verkracht. Dat weet ik later.

Ik werk door met Karsilan. Soms slaap ik bij mijn grootouders in de stad, om 's avonds bij hem te kunnen gaan werken. Er zijn kleine lieve meisjes, die zijn nichtjes zijn. We werken hard. De vloer heeft grote naden. De kakkerlakken ritselen in de spleten tussen

de dunne balken en de elkaar overlappende, ongeschilderde planken van de wanden. We branden een muskietenkaars, en niezen. Als we klaar zijn is het bijna twee uur. Karsilan gaat een hemd wassen, om het morgenochtend, straks dus, te strijken. Hij ziet er altijd schoon en netjes uit. Het schijnt dat wij Orlando nu ook vergeten zijn zoals hij ons niet meer kennen wil. Op school praten we ook over de Suezkwestie en onze Engelse leraar wijdt er twee lessen aan.

De volgende week is het examen. Ik ben thuis. Het is vrijdagavond. Orlando komt. De honden blaffen en ik hoor zijn stem verbieden. Bewust, hij is niet bang. Hij is nooit bang. Hij komt gewoon naar binnen. Mijn oom en mijn moeder zitten op de afgesloten voorgalerij. Wij gaan naar de voorzaal waar ook de piano staat. Orlando is altijd eerlijk. Ik weet het. Hij wordt door zijn eigen gevoel voor eerlijkheid en waarheid achtervolgd. Het zweept hem op. Het doet hem laat naar Leonsberg komen met de bus. Hij heeft een weekendtas bij zich. Hij blijft. Tot zondagmiddag.

‘Ik ben jaloers op jullie, Lonnio’

‘Wat is er met je, Orlando’

Ik voel dat mijn gezicht heet wordt. Ik wil huilen. Ik weet dat het waar is. Ik wil niet knapper dan Orlando zijn. De piano staat open. Ik ga om hem te sluiten. Orlando zit op de canapé. Hij kijkt naar de grond.

‘Ik wil met niemand meer iets te maken hebben’

‘Maar ik heb je niets gedaan’

‘Dat weet ik, Lonnio, ik kan niet naar de A.M.S.’

‘Dat is niet waar. Je had met ons moeten doorwerken’

‘Dat is het niet, mijn vader wil dat ik naat de kweekschool ga’

‘Naar de kweekschool,... je hebt al zoveel psychologieboeken gelezen’

‘Ik moet, ik kan niet naar het conservatorium’

‘Wil je nu echt muziek studeren...’

Er is niet veel meer te zeggen. Mijn moeder vraagt of we nog willen eten. We nemen alleen een stuk meloen. We roken sigaretten en bekijken het gewei van een hert dat mijn oom de vorige week heeft neergeschoten. Orlando moet naar de kweekschool. Zijn vader wil dat hij eerst onderwijzer wordt, dan kan hij op eigen kosten verder studeren. Orlando is radeloos. Hij ontloopt zijn vader. Hij wil niet naar de kweekschool. Maar het is nu te laat voor het toelatingsexamen A.M.S.

‘Ik zal maandagavond naar Karsilan gaan om hem te vragen hoe hij gewerkt heeft’

‘Dat moet je doen, hij is niet kwaad’

Karsilan is nooit kwaad. Die maandag gaat Orlando niet naar Karsilan. Hij kan nergens heen. Zijn moeder is opgenomen in het ziekenhuis. Ze kan misschien doodgaan. Zij is heel erg ziek. De hele familie is in paniek en wacht angstig af wat er gebeuren zal. Maandag na het examen ben ik direkt naar mijn grootouders gefietst. Daar blijf ik voor het examen logeren. Mijn neven en nichten laten me eerbiedig met rust en mijn grootvader geeft me geld voor sigaretten. Een van mijn nichten, Silvie, heeft zondagavond de zuster van Orlando op de padvindstersbijeenkomst zien hui-

len. Ze is zelf ook padvindster en ze hoorde daar wat er allemaal met Orlando's moeder aan de hand was. Ik ben direkt naar Karsilans huis gefietst.

's Avonds gaan we samen naar het huis van Orlando. Hij woont in een groot, keurig geverfd huis aan de Herenstraat, vlak bij het Kerkplein. Hij staat op het balkon en ziet ons aankomen. Op de trap, waar een mooie dikke loper ligt, vertelt hij ons met een gedempte stem wat er die zondagnacht gebeurd is.

Bloed, overal, bloed. Ik wist het niet. Mijn vader kwam me wakker maken. Ik moest niet beginnen te huilen. Hij zei onomwonden wat er aan de hand was. Ik was bang om naar haar kamer te gaan. Ik hoorde het bloed uitspuwen. Ik wist dat het bloed was. Dat alleen bloed zo gespuwd wordt. Mijn zusters huilden. Luid. Ik kon niet van het bed opstaan. Ik hoorde mensen rennen door het huis, mijn vader snel telefoneren. Ik wist dat hij huilde.

Ik keek naar mijn schoenen. Er waren mensen boven. Familieleden. Ik hoor iemand huilen. Ik durf Orlando niet aan te kijken. Karsilan legt zijn hand broederlijk op Orlando's schouder. We zwijgen. Zwijgen, zoals Orlando tegen ons gezwegen had. Nu komen er geen andere vrienden bij hem. Hij zal ze ook niet willen ontvangen. Hij zegt wat zijn moeder scheelt. Ik weet dat hij niet de waarheid vertelt. Hij durft niet. Daarom heeft hij niet met ons willen praten. We mogen het niet weten. Nog niet. Orlando wil het zelf niet weten. Alles gaat dan snel verder.

Een broer van Orlando moet trouwen. Zijn zusters

gaan weg om te studeren. Er gebeuren onprettige dingen bij Orlando thuis. Er zijn vele ruzies. Zijn moeder ligt alleen in een kamer. Om de lamp is een zwarte lap, om het licht te dempen. Orlando wordt mager. Hij moet bij zijn oom en tante gaan inwonen. Daar zoeken Karsilan en ik hem op. Zijn vader is met een andere vrouw begonnen. Zijn moeder weet het niet. Zijn grootouders komen er achter. Alles wordt erger. Dramatischer. Hij schrijft lange brieven naar zijn zusters. Zijn broers verstaat hij niet meer. Ze zijn veel ouder. De anderen gaan ook heel gauw trouwen. Orlando is alleen en hij moet nu echt naar de kweekschool. We lopen de laatste dagen voor de grote vakantie samen op de speelplaats van de Calorschool. Het examen is achter de rug. Karsilan en ik zijn geslaagd. Orlando heeft zijn formulieren voor de kweekschool gehaald. Hij gaat zeker over met een goed rapport. We praten niet veel. Er zijn meer doden. Er gaan kinderen dood van de school. Ongelukken. Verdrinken. We lopen naar de omheining van de oude begraafplaats Lina's Rust. Achter onze school. De heining is daar stuk. We kunnen de grafstenen zien. Er is er een vlak bij de omheining waarop een beeltenis van een jonge vrouw.

‘Dat is mijn tante, mijn moeders zusje’ zegt Orlando. ‘Ze stierf twee weken voor haar huwelijk, ze hebben haar in haar bruidstoilet begraven. Ik heb haar nooit gekend’ Karsilan en ik kijken, lezen de naam en weten dat het waar is.

[VII]

Het heeft de hele nacht hard geregend. Het is begin juni. Ik ben bang 's morgens de deur naar het erf te openen. Ik denk dat je dode lichaam daar gezwollen zal liggen. Met je gezicht in de schelpen, die nog nat zijn. Het water dat nog van het dak lekt op je lichaam, dat al stijf is. Ik weet niet hoe lang je er al ligt. Je bent koud en je bent een dode. Je ogen zijn dicht en dof. Er groeien kottomissies in een grote stenen bloembak. Het huis is een grote houten krot. Het heeft erg gelect vannacht. We hebben weer blikken op de zolder moeten regelen, maar het heeft niet veel geholpen. De riolen op het erf zijn volgelopen. Overstroomd. De ratten zijn over jouw lichaam onder het huis gevluht. Er zijn nu ook meer kakkerlakken in huis dan anders. Zij krioelen in de vuile glazen en kommen van de vorige avond. De wasbak zit er vol van. Ze hebben zich doodgezwommen en stinken. Zij die nog leven, bewegen langzaam en vermoeid hun voelsprietten. Ik zal heet water in de kommen gieten en zij gaan dan zeker dood.

In dit natte huis, in het duivenvuil op de zolder, in de rotte balken, daar waar de matrassen nat geworden zijn kruipt uit de stinkende onhygiënische goot voor de deur de vreselijke ziekte waarvoor jij vlucht en

dood ligt hier voor de erfdeur. In die open goot* staat het water stil. Er leven ratten en muskietenlarven en miljarden besmettelijke bacteriën. Lang geleden zijn ze hun opmars naar dit huis begonnen. Zij hebben overwonnen. Wij kunnen niet vluchten. Wij zijn hun onderdanen. In de keuken op het erf, met een stenen oven, huist een grote pad, die het terrein nimmer verlaten zal. Achter op het erf hebben ze flessen met kruiden begraven. Ze hebben er eerst een geheime spreuk in geblazen. Ze branden een kaars achter de kast en ook bladeren in de kamer. Niets helpt meer. De ziekten kruipen overal. Besmetting en besmetting. De vrouwen, die op het erf wonen, heleboel, gooien hun vuil water in de goot voor de deur. Er zitten etensresten in. Rijst. De stinkende zwarte modder in de goot beweegt. Het zijn kleine vissen, die wij lompoes noemen en vele muskietenlarven, die 's nachts uitzwermen om mensen te prikken en hun bloed te besmetten. Zij krijgen dikke benen, filaria.

Er zijn ook melaatsen. Waar hun ziekte vandaan komt weten we niet. Maar de opmars begint in deze goot. Ik zie die kleine jongen lopen. Ze willen hem niet weg brengen naar die inrichting. Hij blijft thuis. Zijn handen en enkels verschrompelen. Zijn gezicht trekt krom. Die macht heeft jou al vernietigd. Ik wil je niet zien. Ik kan nog vluchten, voor het te laat is. De grote pad, zal mij niet achterna springen om te voorkomen dat ik levend en gezond ontkom aan deze afschuwe-

* Riool; goot, i.d.g. Surinamisme.

lijke gevaren. Ik ontkom en neem mijn kinderen mee naar veiliger oorden.

Ik kan de deur gerust open doen. Je ligt er niet. Als je toch terug wilt komen om naar mij te zien, zul je in elkaar zakken voor je ons huis bereikt hebt. De ziekte heeft je lichaam al verwoest. Je geest kan het niet meer naar de redding tillen. Ik wil de opkomende zon zien en het regenwater niet meer horen druppelen.

Alles buiten zal fris zijn door de regen. De bloemen in de tuin en de kottomissies hier, bloeien niet minder nu dit erf door mensenhanden vervloekt is. Zij blijven immer bloeien. Hun zijn is onaantastbaar. Het zijn de goden, die hen beschermen omdat ze schoon zijn. Ze willen mij ook ziek maken. De pad heb ik in huis gezien. Zij hebben hem daar neergezet. Mijn hemd mis ik. Dat hebben, zij meegenomen, om het voor die zwarte man te brengen. Hij kan medicijnen maken en andere middelen waarmee hij mijn geest denkt te kwetsen. Zo, dat ook mijn lichaam ziek wordt. Alles kan dan in mij kruipen om mij van binnen te ruïneren, Ik moet bloeden. Sterven. Niet meer zijn.

Ik vlucht niet. Ik hoef niet te vluchten. Er zijn goddelijke krachten die mij behoeden. Ik kus een oude vrouw die mijn moeder is en over mijn kinderen waakt. Je wil altijd huilen. En je denkt dat ik zomaar wil dat je moet sterven, kreperen. Maar je kunt niet anders. Je hebt zelf die duivelse onreine machten geroepen. Je was te zwak om te ontkomen aan de ellende, die hier voor de deur begint en al in je jonge jaren je bestaan aantastte. Ik kom en er is voor jou

maar een korte tijd van eerlijk en rein leven. Maar ik ben ook niet zo sterk om je te redden. De goden verbieden het mij.

Ik hoor je zelf fluisteren, dat ik huilen zal als je toch terug komt.

Twee jonge vrouwen, die ik goed ken, die van mij houden, en ik van hen, zullen die open wonden met olie moeten inwrijven. Iedere dag. Je zult niet kunnen staan. Je moet leven op een plat bed. Er zijn scheuren op je lichaam. Het vlees is daar open en ik kan naar binnen zien. Het vlees groeit nooit meer naar elkaar toe. De olie, die heilig geurt, doet de randen glimmen. De vrouwen kijken naar hun vingertoppen. Er kleeft etter aan en vers bloed. Jij zegt:

‘Zie je wel, dat gebeurt nu, ik moet dood gaan’

De vrouwen huilen. Ik zit op een Boslandcreools bankje. Een halve maan op twee ronde wielen. Ik zie dat allemaal. Ik heb een roodgestreepte pyjama aan. Ik maak de deur open. Het erf is helemaal schoon gewassen. De kottomissies kleuren helder en rein. Ik ruik de witte jasmijn, die vlak bij de poort geplant is. Ik hoor de vogels zingen in de bomen voor de deur. De zon komt op. De hemel kleurt en er zijn al blauwe strepen.

De dag is gekomen. Het wordt helder. De regen heeft ook de vieze modder weggespoeld. Ik hoor het water in die goot stromen. Er is nu veel water in. Het heeft een melkwitte kleur. Dat komt door het witte zand van de straat. Het onkruid, dat aan de rand van de goot weelderig groeit en ook het liemswied met gele

bloemetjes, waaruit bijen honing halen, is wit geworden. Een witte melkroom. Een reinigende vloed en ik ga heen om te zien. Ik moet werken voor mijn kinderen. Ik wil nog meer van hen houden. Mijn liefde moet hen beschermen tegen deze kruipende gevaren. Vlug. Voor de zon het reinigende regenwater verdampt heeft. De kruipende massa verbergt zich in de donkere aarde om niet vernietigd te worden door de zon. Maar het regenwater doet zijn werk. Het komt overal. Niets kan het tegenhouden. Het is een godenstroom, en het vreest de martelaren niet, die zich voor de zon verbergen.

Ik zal terugkomen om een krans op je graf te leggen. Een van glanzende palmtakken. Symbolen van de eeuwige vrede en veel bloemen die liefde zijn. Ook een ruiker van kretons, die we hoop en rijkdom noemen, en die jij zo mooi vindt. Je moet ook een mooie grafsteen hebben en die zal je ook krijgen. Maar voor deze vrede en deze liefde weet ik wat er allemaal nog gebeuren moet. Binnen in je lost alles op, alsof ze zoutzuur in je gegoten hebben. Al je bloed zal spuitend je lichaam verlaten. Alles wat er in de buurt is zal er mee bespat worden. Met enorme krachten zal het zich in de ruimte verplaatsen. Met een waterslang en veel lysol zullen ze proberen het te verwijderen. Het gaat niet met je mee in je graf. Je lichaam is een lege, onbemande kapsule in je doodkist. Onbemand gaat die de donkere ruimte in. Slechts met mijn liefde kan ik nog op een heilige bestemming aansturen. Je geest moet radeloos toezien. Ik zal niet falen. De goden zullen mij

bijstaan. Ik wil dat je er goed terechtkomt. Sla je hand niet geschrokken voor je mond om niet te gillen. Nee, al komen al die afschuwelijke demonen om mij bang te maken, weg te drijven, zij zullen er niet in slagen, mij terug te doen trekken.

Je zult nog mooie dingen mogen zien. Gesluierd komt een jonge vrouw naar je toe. Ze gaat trouwen. Jij mag haar kussen. Een kus, die liefde is en dus rein. Je ziet kleine kinderen. Ze zijn pas geboren. Je kent die vreugde. Er zijn heel magere mensen. Jij weet waarom zij mager geworden zijn. Zij hebben verdriet. Jij ook. Je weet waarom zij verdriet hebben. Het is geen verdriet meer, een loutering, die jouw goddelijke liefde betekent in deze laatste uren waarin je wacht. Wacht, want je weet ook hoe het eindigen zal.

[VIII]

Het eerste jaar schiet als een snelle schim voorbij. Ik weet niet wat er allemaal gebeurt. Karsilan gaat met een schitterend rapport over naar de tweede van de A.M.S. Ik word bij de directeur, een Hollander, geroepen. Ik zou voorwaardelijk kunnen overgaan. Maar het is beter dat ik het jaar over doe. Ik moet het maar zo aan mijn ouders uitleggen. Hij verwacht natuurlijk niet dat hij het ze zelf zal kunnen, of moeten uitleggen. Ik woon immers in een distrikt. Orlando is ook over, maar op het kantje af. We weten alles van elkaar. De A.M.S. en de kweekschool zijn ondergebracht in een gebouw. We krijgen praktisch van dezelfde leraren les. Ze denken natuurlijk dat ik zal overlopen naar de kweekschool. Orlando zegt niets van mijn blijven zitten. Ik weet dat hij niet triomfeert. Karsilan is echter woedend op mij.

‘Je hebt het vanaf het tweede rapport zien aankomen en ik heb je gewaarschuwd’

Dat had hij en ik had mezelf overschat en gedacht dat ik met hard werken het laatste kwartaal wel voldoende zou overhouden voor een goed gemiddelde op het vierde rapport. Mijn oom begon vreselijk te schelden. Hij sloeg mij. Voor het eerst. Mijn grootvader was zichtbaar teleurgesteld en herinnerde mij er op een

pijnlijke manier aan dat er ook ander dan Hindostaans bloed in mijn aderen stroomde. Dat zei hij vroeger ook tegen zijn eigen kinderen, als er iets voorviel dat hem niet beviel. Ruzies met mijn grootmoeder waren enkel het gevolg van deze verwijten, waarmee hij in feite zichzelf kwetste.

Die grote vakantie slingerde ik heen en weer tussen willen gaan werken, weer naar school, vierde-rangcursus en naar de kweekschool. Orlando kwam een paar keer. Karsilan werkte al aan zijn literatuurlijst voor vreemde talen. Ik zei niet tegen Orlando dat we het niet meer moesten doen. Ik was blij als hij het wilde doen. Ik begon er nooit mee. We gingen zwemmen als het vloed was. Niet achter mijn huis. Daar was het te gevaarlijk. Bij het botenhuis, naast de aanlegsteiger van de koffieonderneming Voorburg, konden er geen haaien en dolfinnen komen. Daar gingen wij dus zwemmen. De arbeiders, Javanen, keken wel naar ons en riepen ons bemoedigende woorden toe. We waren helden. Ze zien niet dat Orlando mij aanraakt. Zijn hand om mijn middel slaat en mij aankijkt. We lopen in onze zwembroeken over de dam aan de rivier naar het prieel bij ons aan de waterkant. Soms moeten we onder takken bukken en onze naakte bovenlijven schuren tegen elkaar. Orlando pakt mijn hand.

‘Je bent een distriktskind en je kunt heel goed tegen deze dingen’

Ik zeg dat ik niet bang ben. Ik ben toch blij als hij mijn voorzichtigheid, een wapen van het ervaren distriktskind, ziet als vrees. Hij wil mij geruststellen. Bescher-

men en omklemt mijn hand. We plukken guyaves, gooien de pitjes in het water. In het prieel kust hij me lang. De vissers gaan voorbij. Niet vlak langs de kant. Ik kan niet zien wat er op de bodem van hun houten boten spartelt. We krijgen het warmer. Dat komt van het zwemmen en de fijne modder, die in onze poriën gedrongen is en ons het transpireren moeilijk maakt. De modder tussen onze tenen is opgedroogd. Het zit ook onder de nagels van onze tenen. We hebben onze zwembroeken weer tot de navel omhooggetrokken. We liggen niet meer op de houten bank. We zitten. Ik ben wat opzij geschoven. Orlando wil mijn hand pakken, maar ik wil weg.

‘Wacht maar even, ik ga naar binnen om sigaretten te halen’

‘Neem een paar sinaasappels mee en een mes, want ik heb geen zin om ze met mijn handen te schillen’ roept hij me na, als ik over het middenpad naar huis ren.

Ik vind geen sigaretten. Nergens. Mijn moeder hoort me lopen en schreeuwt vanuit de keuken dat er pas gedweild is. Ze heeft de honden net ook al moeten weggagen en Safoera heeft net weer hun modderpoten, afdrukken die mijn oom deden razen, weggeveegd. Ik neem sinaasappelen uit een grote rijstzak onder de botrallibank en een mes. Safoera is nu onder het huis bezig kleren te wassen. Ik ga haar om tabak bedelen. Ik rol twee shagjes, steek de mijne vast aan.

‘Je hebt er over gelezen in de boeken van je vader en je weet ook hoe ze het noemen. We moeten het niet

meer doen. Ik ben bang dat mijn moeder het weten zal. Jij bent niet bij je huis. Maar alles gebeurt altijd hier waar ik woon'

Hij luistert maar half. Hij weet dat ik direkt zal ophouden met deze opmerkingen als hij van zijn geschildde sinaasappel naar mij opkijkt. We kunnen nu niet over Karsilan praten. Hij zal het meteen weten, als we nu zijn naam noemen, of over hem spreken. Zijn aanwezigheid bevestigen. Want we zijn altijd samen.

'Mijn vader leeft met die andere vrouw'

'Ik weet het ook, ik heb mensen erover horen praten'

'Iedereen praat er over. Ik ga niet meer naar ons huis. Mijn vader wil niet dat de piano bij mijn tante geplaatst wordt. Ik moet er dus heen om te studeren'

'Maar je noemt die vrouw tante'

'Ze is geen familie van mij. Ze was er altijd. Ik haat haar. Ik heb gezien hoe mijn vader haar omhelst. Ik was in de eetkamer. Zij in de voorzaal. Toen ik de deur open deed, zag ik dat hij haar zoende met zijn ene arm om haar hals geslagen, de andere had hij tussen haar dijen geduwd. Ze zagen me niet. Konden me niet zien. Ik heb lang gekeken'

We gaan naar binnen om te eten. Onder het huis is het 's middags koel. Mijn moeder en mijn oom gaan tegen drie uur weg om achter de fabriek te gaan hengelen. Wij gaan niet mee. Ik spreid een papaja* onder het huis en daar gaan we op liggen slapen. Safoera zal ons niet storen en niemand kan ons zien. Dat weten we heel zeker.

* Gevlochten mat, of vrucht.

Mijn oom en moeder zijn om vier uur nog niet terug. We pompen samen water in het reservoir van de badkamer. Daarna gaan we samen baden. We springen op de zinken vloer. Hard en lang. Zodat Safoera haar nimmer verbiedende stem laat horen. Dan stampen we niet meer. We beginnen luid een lied te zingen. We gaan ook nog pianospelen. Zodra mijn moeder de piano hoort, dat is vanaf nadat ik ben blijven zitten, zet ze haar klaagzang in of ik mijn huiswerk werkelijk af heb. Dat ze begint te geloven dat ze de komst van de piano in dit huis moet beginnen te vervloeken. Ik had te veel piano gespeeld, daarom ben ik blijven zitten.

De komst van de piano kan ik niet als een toeval beschouwen. Ik heb tijden gehad dat ik dat werkelijk dacht. Dat het gewoon een toeval was. En dat ik met iets heel gewoons dit toeval ongedaan kon maken. Maar dat is niet zo en er bestaat geen toeval. Nooit. Het hele leven is een zijn. En wat erin gegooid wordt, blijft. Het hoort erbij. Voor altijd. Al is het een onhoorbare nagalm, van een klok. Een zware klok die onverwachts luidt.

Ik zit in de vijfde klas van de Julianaschool. Een predikant van de Evangelische Broedergemeente wordt onverwacht van Leliëndaal naar Gansee overgeplaatst. Het is maar tijdelijk en hij vindt het verstandiger zijn piano, een uitstekende Carl Ecke, bij ons te plaatsen. Hij kent mijn oom heel goed. Ze gaan dikwijls samen jagen of vissen. Soms gaat mijn moeder mee. Hij werkte in het kindershuis van Leliëndaal,

voor Javaanse kinderen. Ik kan niet nalaten te vertellen dat er in mijn aardrijkskundeboek aan toegevoegd is 'en een voor Hindostaanse kinderen te Alkmaar' dat is enkele kilometers verder. We zien hem in een jaar twee of drie keer komen. Dan vertrekt hij plotseling naar Holland. Voorgoed. Ik weet niet hoe hij heet. Het is echter eenvoudig naar zijn naam te informeren. Maar ik doe dat niet om hem alles te vertellen. Misschien zal hij het allemaal zelf lezen, als hij niet in zijn graf ligt.

Nog voor zijn vertrek mag ik zaterdags op les bij een oude dame in Paramaribo. Ik vertel het aan niemand. Ook niet aan mijn vriendjes op de Julianaschool. Orlando is de eerste wie ik het vertel. Maar dan zit ik al op de Calorschool. En ik weet dat hij ook pianospeelt.

[IX]

Er is een schoolvergadering. Wij zijn vroeg vrij. Ik ga met Orlando mee naar zijn huis aan de Herenstraat. Voor het eerst. Die straat heet nu de Meester Lim A Po straat. Alles in zijn huis is er zeer Hollands. Lopers en tapijten. Deftig leer beklede stoelen en een buffet met glas in lood. Daarover is een looper gelegd en staan er foto's ingelijst. Allemaal gemaakt tijdens hun verblijf in Holland. Er is een houten lijst bij met een molentje. Op die foto staat Orlando met zijn broers en zusters. Ze zijn allemaal heel deftig gekleed in kostuums en mooie toiletten. Ik voel me heel vreemd. Ik weet niet of ik alleen maar verlegen ben als zijn oudste zuster mij aanspreekt met haar Hollands aksent of dat er ook vreugde is dat ik in zo'n huis mag komen. Als ik iets probeer te spelen, glijden mijn zwetende vingers van de glimmende toetsen. Ze lijken wel met olie gewreven te zijn. De piano is geen grote zwarte Carl Ecke, maar een glanzend bruine Rippen, die ze ook uit Holland hebben meegenomen. Orlando laat mij nog meer foto's van hem zien. Ook van zijn vriend met wie hij daar op school heeft gezeten en die nu naar het gymnasium is. Ze korresponderen nog met elkaar. We drinken een glas markoesasap. Het Creoolse dienstmeisje kijkt mij lachend aan. Ze heeft gehoord

en gezien toen ik pianospeelde. Orlando's zuster zegt dat ik vaker moet komen om te spelen. Orlando heeft nog geen vrienden hier. Hij mag zich niet met iedereen bemoeien. Het is bijna half twee geworden. Ze beginnen de tafel te dekken. Alles in dezelfde deftige sfeer van het gehele huis en ik weet niet hoe gauw ik maken moet dat ik weg kom. Stel je voor dat ze me vragen om te blijven eten. Als ik net de hoek om ben en de Watermolenstraat in fiets, zie ik Orlando's vader in de auto voorbijgaan.

Eenmaal thuis besef ik pas de oneindige vreugde van de muziek. Voor mij de piano. Ik speel hetzelfde stuk, dat ik bij Orlando gespeeld had, wel tien keren foutloos achter elkaar.

Als de grote vakantie om is, vat ik alle moed bijelkaar en ga terug naar de eerste klas van de A.M.S. Ik neem alle vernederingen en spottende opmerkingen. Ik hoor ze niet. Het zijn er maar weinig want ik heb niet lopen opscheppen toen ik naar de A.M.S. ging.

De school is niet veel veranderd. Er zijn nu veel meer kinderen op de A.M.S. en de kweekschool. De bomen, die ze om het oude gebouw - van hout en ongeveer in de vorm van een hoefijzer - geplant hebben, zijn langer geworden. Het nieuwe hoofdgebouw, helemaal van steen, is nu helemaal bezet. Daar staan er stalen tafels en stoelen, heerlijk om op te werken. Tijdens het wisselen van de lessen ontmoeten we elkaar op de trappen of lange open gangen. De leraren leunen tegen de balustrade om op de volgende klas te wachten. Erg bevorderlijk voor de orde op de gangen en trappen.

Het grote fietsenhok, voller en er zijn nu ook veel meer bromfietsen dan vorig jaar. Zelfs scooters.

Maar wij schijnen ergens anders op school te zitten. Orlando, Karsilan en ik. We hebben het niet steeds over dat of dat meisje, dat we zoeken. We hangen niet bij de Chinees op de hoek, waar je belegde broden, koude softdrinks en Javaanse lekkernijen kunt kopen. De vrouw van de altijd hoestende Chinees is een Javaanse. We lopen geen vloeren plat waar er gefuifd wordt. Bij uitzondering bezoeken we een A.M.S.-of kweekschoolfuif. Ze willen Orlando tot voorzitter maken van de kweekschoolvereniging. Zeker om de naam van zijn vader. Orlando moet er niets van hebben.

Ik weet niet wat ons bezielt. We studeren en studeren. Lezen auteurs, die ons eigenlijk nog te moeilijk zijn. Dan spelen we veel piano, Orlando en ik. Karsilan moet luisteren. Bij Orlando thuis draaien we platen van grote concerten. Orlando weet hoe dat toegaat. Met zijn klas en met zijn ouders heeft hij vaak uitvoeringen bijgewoond in het grote Concertgebouw van Amsterdam.

De enige sport die wij beoefenen, is zwemmen. De andere jongens lachen ons niet uit. Ze laten ons met rust. Ze hoeven ons geen viooljongens te noemen. Een enkele keer gaan we naar de bioscoop, als er een heel goede film is.

We weten dat de oudere mensen respect voor ons hebben. Dat zij zich afvragen hoe wij het toch klaarspelen ons nu al zo gedisciplineerd te gedragen. Maar

we vermoeden niet dat deze steeds hechter wordende band tussen ons, later de symbolische reddinggordel zal zijn die ons, allen afzonderlijk, zal worden toegeworpen. Wat we zelf missen, vinden we in de liefde van de ander.

[X]

De jaren gaan snel voorbij. Orlando blijft geregeld bij mij komen. Eerst gebeuren er nog dingen, die ik niet meer wil. Dan gebeuren ze niet meer. Hij houdt mij nog enkel vast. Ik vertel hem niet wat ik al gedaan heb. Misschien schaam ik me voor hem. Ook Karsilan verzwijg ik wat ik met het zeventien jaar oude kweekje van mijn grootmoeder heb gedaan. Ze is een Creoolse. Ze heeft haar haar nog nooit gestreken. Ze kamt het nog in vlechten en doet er kokosolie op. Ze draagt oude jurken van mijn even oude en oudere nichten. Ze bezemt het huis twee keer per dag. Ze wast de vaat. Ze doet de boodschappen. Mijn grootvader snauwt haar soms af. Zij slaapt op een oude canapé met daarop een peluw in een kleine kamer. Orlando weet daar niets van.

Op statuutdag hebben we vrij. Met Orlando heb ik afgesproken dat we niet naar de optochten in de stad gaan kijken. Hij zal bij mij komen. We moeten aan een Beethovenonate werken. Hij heeft twee werken van Dostojevski en een van Tolstoj gelezen en hij zal ze meenemen. Ik heb bij mijn grootvader thuis een oud exemplaar van een vertaling van de Memoires de Bras Cubas gevonden. Hoe het daar terecht is gekomen mag joost weten. Karsilan heeft geen tijd om al die werken

te lezen. Maar we zullen hem de inhoud haarfijn moeten vertellen. Karsilan zit voor zijn eindexamen. Alles is al in orde. Hij zal vrijwel direct na het examen naar Holland gaan. Ook Orlando is bezig met een examen voor zijn onderwijzersakte. Het gaat goed en hij maakt zich er niet druk om. Alleen wordt hij misselijk van het hospiteren. Ik zit in de tweede en moet nu naar de derde.

Als Karsilan weg is, zijn Orlando en ik er alleen. Orlando zal zijn eerste deel hoofdakte ook hier doen terwijl ik dan in de derde kom en ook mijn eindexamen doen kan. Dat ene jaar zal Orlando hier op een school werken. De hoofdakte is een avondcursus. Wij gaan dan samen weg. Karsilan is een jaar voor en kan ons dan voorbereidende brieven schrijven en ons helpen als we er pas zijn. Nee, mij alleen helpen. Orlando kent het allemaal al.

Maar deze rust, waarin we elkaar soms vervelend plagen, wordt verstoord. Orlando lacht me uit als ik op die statuutdag onze radio, die op batterijen speelt, aanzet en naar de Boslandcreoolse muziek luister.

‘Hoe kun je je vereenzelvigen met die cultuur?’ Mijn moeder vindt zelf dat ik die ‘Libba’*-muziek moet wegdraaien. Ik zet de radio af en we gaan aan de piano zitten om de Beethoven-sonate door te werken. Mijn moeder neuriet mee.

Orlando wordt onrustig, nerveus. Hij doet vreemd de laatste dagen. Ik weet niet wat er met hem is. Zijn

* Demon, in dit geval Negermuziek.

moeder maakt het goed. Hij heeft ook minder ruzies met zijn vader. Misschien is hij moe van het examen dat bijna ten einde is. Karsilan is al klaar. Direct na zijn laatste mondeling examen, hoorde hij de uitslag, die later ook via de radio bekend werd gemaakt. Hij is er uitstekend doorheen. Hij straalt helemaal. Nu werpt hij zich ook echt op de laatste formaliteiten voor zijn vertrek. We gaan met hem eten in een restaurant. Er zijn twee mensen van de plantage bij, die hij goed kent. We hebben een hele rijsttafel. Een van die meneren vraagt hoelang wij elkaar al kennen. Bijna zeven jaar. We kijken elkaar tegelijk en om de beurt aan. We horen het nu pas. Zeven jaar. We merken dat we ook al ouder geworden zijn. Wij zijn mannen.

Een paar dagen daarna heeft Orlando zijn uitslag. Ik ga met hem mee naar school. Ze moeten allemaal op het erf staan. Een van de leraren, een pedagogiek leraar geloof ik, komt met een lijst en een vulpen in de hand uit de direkteurskamer de trap af naar het erf. Je hoort de harten bonzen. Als een loerend beest gaat hij langs de kandidaten, die er even roerloos staan als de pilaren van de open aula. Hij noemt namen. Duwt ruw tegen schouders van hen die nu naar de directeur moeten. Zij zijn afgewezen. Als hij zijn lijst heeft afgeduwd, gaat hij de trap weer op en blijft op het eerste bordes staan. Hij maakt een koninklijk gebaar over de balustrade en roept: 'De rest is geslaagd'

Hij leek wel gouverneur van Landsberge op het balkon van het gouvernementspaleis toen deze aan de ontroerde zwarte menigte op het plein voor het paleis

verkondigde dat zij heden, 1 juli 1863 bij proklamatie etc. etc. vrije mensen geworden zijn. Er is geschreeuw en gejoel. Sommigen omhelzen elkaar. Ik wil Orlando ook omhelzen en hard juichen. Maar hij wil niet.

‘Ik hoef nu niets te halen, we hoeven nergens op te wachten, laten we maar direkt weggaan’ Weer is er dat vreemde in Orlando, dat mij ook ongerust maakt. Misschien wil hij zich straks niet met ons bemoeien. Als ik een paar dagen later ook mijn uitslag heb en dus over ben naar de derde, worden we weer met een enorme kracht naar elkaar gesmeten. Orlando's moeder is dood.

Het gebeurt op een zaterdagavond. Het is begin augustus. Wij hebben al vakantie. Karsilan maakt zijn studiezaken in orde. Hij is dan in de stad en dan weer plotseling op Leliëndaal om zijn ouders allerlei formulieren te laten ondertekenen. Orlando werkt op een lagere school aan het Pad van Wanica. Hij wordt iedere dag met de auto afgehaald. Net als de andere leerkrachten. Ik mag gaan helpen op het distriktskantoor van Nieuw-Amsterdam.

Zondagochtend zijn Karsilan en ik bij Orlando. Weer op diezelfde trap. Boven zijn er weer mensen in de voorkamer. Ik hoor weer iemand luid huilen. Toen zijn moeder ziek werd, waren we nog geen mannen, maar schooljongens. Nu is ze dood. Orlando huilt niet. Hij heeft niet gehuild. Hij spreekt kalm en heel beheerst. Vanmiddag is de begrafenis. Hij vertelt ons hoe het gegaan is. Zijn broer is arts en werkt in het hospitaal waar zijn moeder ligt. Een vriend van deze

broer, ook een arts, rijdt zelf naar Orlando's vader om het hem te vertellen. Hij heeft niet willen bellen. Het had trouwens geen zin. Het is allemaal heel snel gegaan. Ze was meteen dood. Direkt werd de hele familie gealarmeerd. Iedereen weet het meteen. Heel Paramaribo weet het. Ze weten nu ook wat haar gescheeld heeft.

‘Alleen dat bloed, dat bloed, overal nog bloed, toen we er kwamen’

Karsilan en ik zeggen niets. We weten dat we naar boven moeten om de andere familieleden een hand te geven. Dat doen we ook en Orlando blijft alleen op de trap staan. Ik weet dat hij nu huilt. Zijn broers zitten er met hun vrouwen, die huilen. Er komen steeds meer mensen. Ze hebben de hele nacht niet geslapen. Zijn vader heeft gezegd dat hij geen rouwbeklag wil. Dat hebben ze trouwens ook omgeroepen. Iedere dag roepen ze een paar keer om dat er mensen dood zijn. Met rouwmuziek. Orlando komt weer naar boven. Hij komt naast mij zitten. Zijn broer vraagt hem of hij een zwarte das heeft. In een witte zijden zakdoek op tafel zijn sieraden gewikkeld. Het zijn de sieraden van zijn moeder. Ze hebben die van haar dode lichaam gehaald voor het op een brancard naar de rouwkamer gerold werd.

Ik ga samen met Karsilan weg. We groeten niet. Er waren weer mensen beginnen te huilen. Heel hard. Iedereen hilde. Behalve Orlando.

‘Lonnio en Karsilan, gaan jullie, ik zie jullie vanmiddag’ Hij glimlachte. Bijna.

Mijn grootmoeder heeft mijn wit hemd gestreken. Het was gekreukt in mijn tas. Ze weet dat wij Orlando's moeder gaan begraven. Mijn moeder is er ook. We gaan niet samen naar de rouwkamer aan de Tourtonnelaan, achter het hospitaal. Ik ga op de fiets en zij met de bus vanuit de Mahonilaan, waar mijn grootouders wonen. Mijn grootvader weet dat Orlando's vader een 'bigi'-meneer is. Mijn nicht Silvie, gaat met mijn moeder mee. Zij kent immers een van Orlando's zusters, die er nu niet zijn. Ik weet niet waarom ze niet gekomen zijn. De rouwkamer beschikt ook over koelkamers waarin ze de lijken bewaren als er familieleden uit de Antillen en Holland moeten overkomen. Orlando's vader heeft pas een grote nieuwe auto gekocht. Een Ford.

Als ik er kom, staat Karsilan buiten onder een amandelboom. Hij is nog niet naar binnen geweest. We gaan er samen heen. Er zijn niet veel mensen. Alleen de familie. De ouders van Orlando's moeder zijn er nog niet. Zijn vader en zijn broer, die arts is, hebben er voor gezorgd dat zij, kort voor de stoet de rouwkamer zal verlaten, zullen arriveren. Dat vinden zij beter. Een van zijn broers moest het aan de grootouders vertellen. Er was nota bene visite en die broer wist niet hoe hij het moest aanpakken. Ten einde raad had hij de grootmoeder even apart geroepen en haar alles direkt gezegd. Ze was meteen in zwijm gevallen. De grootvader was ook direkt helemaal in de war.

Het werd snel drukker en om half vijf was de rouwkamer vol en ook het terrein er voor waar wij samen

stonden, zag zwart van de mensen, die weldra een lange stoet, twee aan twee zouden formeren. Ik zag mijn moeder met haar blauwe jurk en mijn nicht Silvie staan. Zij had een zwarte rok en een witte blous aan. Toen kwam er een zwarte auto het terrein oprijden. Het waren de grootouders. Aan de hand van haar man, strompelde de grootmoeder, gillend naar binnen. Buiten kon je haar luid horen roepen.

‘Kijk hoe mooi ze is, waarom ga je’

‘Waar laat je je jongste. Waarom laat je Orlando alleen’

Ik hoorde haar nog meer namen noemen van mensen, die ik niet kende. Er riepen en huilden nu plotseling meer stemmen. Harder. De kist werd dichtgeschroefd. Ze moesten het laatste afscheid nemen. Iedereen plaatste zijn hand om de beurt op het koude voorhoofd van de dode. Om het hoofd was een bloemenkrans. Orlando plukte een van de bloemen en stopte die in zijn zak. Ook zijn broers plukten van die krans. Zijn grootmoeder kon niet meer staan en werd door verschillende mensen ondersteund. De grootvader huilde ook. Zijn gezicht was oud, diep gerimpeld. Mager. Zijn vader stond met neergeslagen ogen aan het uiterste hoofdeinde. Orlando huilde en omhelsde een van zijn broers toen hij zijn hand op het hoofd van zijn moeder plaatste. Iemand zei: ‘Huil niet Orlando, je bent altijd zo flink geweest jongen’ Maar die stem klonk zelf ook heel onzeker en huilde. De grootmoeder wilde haar hand niet op het hoofd van haar dochter drukken. Zij hield hem er boven. De

grootvader probeerde hem verzoenend naar beneden te duwen, maar zij bood weerstand. Haar hand trilde, als moest ze die in een heet vuur steken. Zij was ook de laatste die dit afscheidsgebaar maakte. De kist werd door de dragers dichtgeschroefd. Ze wilden hem tillen. Maar Orlando's oudste broer zei: 'Wij willen haar zelf in de koets dragen'

Alle mensen stonden buiten en zagen hoe Orlando met zijn vader, broers en ooms zijn moeder naar de koets droeg. Een zwart gelakte koets met vier wielen en een paard er voor. Het paard droeg een lang zwart kleed, zoals middeleeuwse ridderpaarden. Op de koets een vergulde engel, die met gevouwen handen vooroverleunt en de vleugels gesloten heeft. Alle vier de wanden van de koets zijn van glas. De lichtbruine kist is heel goed te zien. Sierlijke sloten en hengsels. Er komt maar één krans in de koets. Dat is de krans van Orlando's vader. De andere worden om de wagen gehangen. Er zijn ook mensen die kransen dragen. Glanzende palmtakken tot grote cirkels gebogen. Daarin prachtige bloemen gestoken. Ook veel hoop en rijkdom.

De stoet is heel lang. Ik loop samen met Karsilan. We kijken aldoor naar onze voeten en naar die van de mensen, die vlak voor ons lopen. Anders zouden we tegen ze opbotsen. Als wij bij het C.C.S. zijn in de Gravenstraat, zie ik Orlando pas weer. De koets buigt daar zeker driehonderd meter verder af om de Rust en Vrede-straat in te slaan. Ik zie Orlando lopen naast zijn oudste broer. Precies achter de koets. Hij kijkt niet

naar de grond. Zijn hoofd fier omhoog, als altijd. Niemand kent zijn verdriet. En achter ons is de stoet nog heel lang.

Op het kerkhof Nieuw-Lina's Rust aan de Wanicastraat, hebben zich nog meer mensen verzameld. Zij staan met veel bloemen en kransen in een driedubbele rij aan weerszijden van de brede oprijlaan. Eerst wordt de kist nog naar een klein kapelletje gedragen. Gewoon op een zwarte houten draagbaar. Ze moeten in de kapel wachten tot het gedolven graf helemaal klaar is. Dan dragen de dragers de kist naar het graf. Het wordt direkt aan touwen naar beneden gelaten. Een dominee houdt een korte preek. Mensen spreken. Ik hoor anderen snikken. Het vochtige gele zand van het kerkhof blijft aan mijn schoenen en broekspijpen kleven. Voetje voor voetje schuifelen Karsilan en ik in de richting van Orlando, zijn vader, en broers. Zij staan aan de linkerzijde van het graf. De grootouders aan de rechter. Orlando ziet ons al. Hij blijft kijken en ziet de mensen niet die hem een hand schudden.

‘Lonnio, Lonnio, Lonnio...’ Zijn stem breekt, maar ik zie dat hij wil glimlachen. Hij ziet er nu pas vreselijk mager uit. Ik zie het nu pas.

Twee vrouwen houden zijn grootmoeder vast. Ze wiegt heen en weer en huilt nog heel hard. Ik neem ook wat bloembladen van het zilveren blad dat de Creoolse bediende vasthoudt. ‘Rust zacht’ zeg ik als ik ze in het graf gooi. Karsilan doet het ook. We moeten doorlopen want er zijn nog heel veel mensen die langs de familie moeten. Ik zie nog dat Orlando een kluit aarde

tussen zijn vingers fijn wrijft. Hij houdt zijn hand boven het graf en stofdeeltjes vallen geruisloos naar beneden op de kist. Straks zullen de gravers schoppen vol aarde op de kist laten bonzen en het zal leeg en hol klinken. Maar dan zijn er geen familieleden meer op het kerkhof. Niemand ziet hoe het gat, dat het graf is, wordt dichtgegooid.

Het begint al donker te worden als Karsilan en ik op de Wanicastraat komen.

‘Breng je mij even naar de Tourtonnelaan’ vraag ik aan hem. Hij woont hier vlak bij en hij heeft zijn fiets thuis staan. Hij is te voet naar de rouwkamer gegaan. Mijn fiets staat daar afgesloten.

Een wachter sluit het hoge gietijzeren hek van Oud-Lina's Rust, precies aan de overkant van Nieuw-Lina's Rust, waar Orlando's moeder nu ligt. Er is een zwembad, Parima, op het terrein gekomen waar wij voetbalden. De Calorschool, eerst oude houten padvinddersbarakken, is nu een prachtig modern gebouw van steen. Wij hebben nooit in het nieuwe gebouw gezeten. Het werd met ingang van dat nieuwe schooljaar ingebruik genomen, toen Karsilan en ik naar de A.M.S. gingen en Orlando naar de kweekschool. Ik voel dat we beiden hetzelfde denken. We zien dat we er allebei naar kijken.

‘De vlaggemast is er nog’ merkt Karsilan op.

Die vlaggemast op het oude schoolterrein, staat op een grote stenen kubus. Iemand, ik weet niet meer wie, heeft een foto van ons gemaakt met het toestel van Orlando. Ik heb die foto nog. Daar zitten we met z'n

drieën op de stenen kubus. Orlando in het midden. Karsilan rechts en ik links van hem.

Karsilan moet gelukkig dezelfde kant op. Hij blijft niet in de stad slapen. Hij moet morgen nog het een en ander met zijn ouders regelen. Hij nodigt mij vast uit voor de bidavond, een mohamedaanse bidavond, die de laatste zaterdagavond voor zijn vertrek bij zijn ouders thuis op Leliëndaal gehouden wordt.

‘De laatste zaterdagavond, over twee weken, Karsilan’ Wij kijken elkaar lang en zwijgend aan.

Als ik mijn fiets bij de rouwkamer gehaald heb, fietsen we samen naat de Mahonilaan. Karsilan gaat alleen door naar Leonsberg om nu in het donker de Surinamerivier over te steken met een buitenboordveer. Misschien met Harribans. En dan moet hij nog vijftien kilometer fietsen over een donkere weg. Er moeten geen ongelukken gebeuren. Er mogen geen doden meer zijn.

Ik blijf bij mijn grootouders slapen. Mijn moeder is al naar Voorburg terug. Ik moet mijn gezicht wassen in een geëmailleerde waskom met water, die mijn grootmoeder voor me heeft klaargezet. Ik heb het gezicht van een dode gezien. Ik zeg niet dat het nonsens is en was mijn gezicht lang. Mijn grootvader vraagt of er veel mensen waren. Ik bevestig dat.

De volgende ochtend fiets ik een paar keer om het Kerkplein. Ik durf niet langs Orlando's huis te fietsen en het past niet dat ik nu gewoon naar hem toe ga. Het is maandag en ik weet niet of hij weer naar school is of nog vrij heeft. Ik zie hem niet. Wel een paar

jongens van de A.M.S. Ik ga terug naar de Mahonilaan om mijn kleren te halen. Dan fiets ik naar Leonsberg om naar huis te gaan. Wie moet Orlando de uitnodiging van Karsilan brengen. En zal hij mogen gaan. Ik weet niet of ze zwaar zullen rouwen. Als dat zo is, zullen ze het hem erg kwalijk nemen als hij twee weken na de begrafenis uit logeren gaat. Hij zal bij ons slapen en mijn moeder zal het ook vreemd vinden. Misschien ook niet. Maar hij komt. Alles in hem is altijd onverwacht, verrassend.

Karsilan heeft gezegd dat we tegen zes uur op Leliëndaal moeten zijn. De avond begint, als het snel donker wordt. Orlando is er vrijdagmiddag al met zijn weekendtas. Ik heb hem niet horen komen. Ik sliep nog en denk dat ik droom als ik hem op de veranda hoor lopen en met mijn moeder praten. Hij is het. Zoals hij altijd is. Het is alsof er niets gebeurd is. Hij heeft niets in zich van een soort van berusten in het lot dat hem getroffen heeft, het kruis dat hij dragen moet, maar een natuurlijkheid van het leven zelf. Voor het gebeurd was, toen was hij onrustig, nerveus en prikkelbaar. Toen deed hij vreemd, en was ik bang dat hij zich niet meer met ons zou willen bemoeien. Hij voelt dat er in mij nog een soort eerbiedige ongerustheid schuilt voor het gebeurde en hij begint me meteen gerust te stellen.

‘Ik wist dat het zou gebeuren. Dat ze nooit beter zou worden. Ik heb er op zitten wachten. Soms was het alsof het al gebeurd was en ik dacht dat men het voor mij wilde verbergen. Ik schrok niet toen die

vriend van mijn broer het aan mijn vader vertelde. Ik was toen bij mijn vader thuis. Had piano gestudeerd. Ik had mijn vader verteld hoe het op mijn school was. Die vrouw was er ook. Ik was heel vriendelijk tegen haar. Ik voelde mij heel gewoon. Ik wachtte op jullie, toen ik het eenmaal wist en op de zondagmiddag. Ik heb gehuild om dat bloed. Al dat bloed. Ik kon het niet verdragen. Ik kon wel verdragen dat ze daar onder dat laken lag. Ik heb lang naar haar gekeken. Er druppelde nog bloed uit haar neus. Ook uit haar oren en de lippen waren dik gezwollen en gebarsten. Ik heb dat bloed met een handdoek weggeveegd. Ik hoorde mijn vader en broers niet huilen. Ik zag niet dat de specialist ook helemaal in de war was. Ik voelde mij gewoon en heb een sigaret op de gang gerookt. Maar dat bloed in die grote teilen. Daar hadden ze de lakens ook in gedaan. Ze waren helemaal doordrenkt van het bloed. Ze spatten lysol op de vloer en spoten met een tuinslang bloed uit de hoeken. Overal was het naar toe gespat. Dat vind ik erg. Het is niet natuurlijk. Ze moest doodgaan. Ze zou toch nooit beter worden. Ze zou altijd blijven lijden. Wie zou dat willen?’

Zo is Orlando. Ik wist dat hij mij een dergelijke uitleg niet zou onthouden. Ik sta op. We gaan naar de benedenveranda. Daar roken we een sigaret op de witte hobbellozen. Mijn oom is ook naar beneden gekomen. Mijn moeder brengt hem koffie en ze vraagt of wij ook koffie willen. We roken nog een sigaret als we onze koffie drinken en mijn oom geeft Orlando

wapeninstructies over zijn nieuwe Raifle. Mijn oom heeft nooit een bijzonder grote rol in mijn leven vervuld. Hij is er. Zonder meer. Ik heb tijden dat ik hem niet wil zien en dan ga ik hem ook uit de weg. Ik herinner me slechts een keer dat ik mijn moeder op de trap zie zitten als ik uit school kom. Ze heeft gehuild. Mijn oom heeft haar geklapt, vertelt ze me en dat mijn eten in de keuken staat. Hij maakte liever geen ruzies en amuseerde zich met zijn jacht- en vispartijen. De laatste tijd heeft hij een autokolder. Hij begint ook met Orlando over verschillende automerken te praten. Mijn moeder is in de tuin met haar bloemen bezig. De kana's die Karsilan ons gebracht heeft doen het heel goed. We hadden hier geen kana's staan. Ik heb toen aan Karsilan gevraagd of hij ze wel had. En prompt bracht hij ons de volgende dag enkele stekken.

Orlando gaat na mijn oom in het bad. We baden niet meer samen. Maar in de kamer staat Orlando naakt voor me.

‘We moeten morgen gaan zwemmen, ik heb mijn zwembroek meegenomen’

‘Dat heb ik gezien. We moeten dan morgenochtend gaan. Tegen vier uur moeten we van hier’

‘Fietsen?’

‘Ik kan ook een bromfiets lenen van Alward’

‘Goed, voor we morgenochtend gaan zwemmen moeten we hem de bromfiets vragen’

Ik ga in het bad en Orlando kleedt zich vlug aan om naar beneden te gaan. Nog voor ik de grote douche opendraai hoor ik hem op de piano spelen. Orlando

is er. Ik wil springen op de zinken vloer. Ik wil het raam open doen om Safoera, die ik de zijtrap koor af gaan om het kippenhok dicht te doen, even voor de gek te houden. Maar ik ben ouder geworden en kan mij beheersen. Niet een jongen staat hier onder de douche maar een flink behaarde man.

We blijven thuis en praten de rest van de avond over politiek en nog eens politiek. Over Creolen, Javanen en Hindostanen. Over ministers en statenleden.

[XI]

Orlando ligt nog op zijn veldbed als ik om zeven uur achter bij mijn oom op de motor naar het distriktskantoor rijd. Ik heb er mijn vakantiejob.

‘Ik zal aan de kommissaris vragen of je om elf uur weg mag’ belooft mijn oom. Hij gaat om elf uur meestal zelf even naar huis om er koffie te drinken of een coca-cola. Nou, wat de kommissaris betreft, mag ik meteen gaan. Hij heeft een vreselijke hoge dunk van mij en dat komt door die hele A.M.S. Zijn kinderen zijn vroeger herhaaldelijk blijven zitten. Ze zijn nu met zijn vrouw in Holland. Het hele gezin was er vorig jaar met verlof. Ik weet niet hoe die kinderen het in Holland maken. Ik heb ze nooit meer gezien. Als ik om elf uur met mijn oom terugkom, zit Orlando in zwembroek in het prieel. Ik kleed me om en ga er ook in zwembroek heen. Niemand maakt er wat dan ook voor opmerking over, toch voel ik mij pas op mijn gemak als mijn oom weer naar kantoor terugrijdt. Er gaan een paar geladen bauxietschepen voorbij en de golven, die zij veroorzaken klotsen hard tegen de schoeiing. Een driedubbele wand van zwaar bamboe met aangestampte klei tussen de wanden.

‘Ik heb er in de bijbel over gelezen’ begint Orlan-

do. We hebben lang niet meet over dit onderwerp gesproken en ik dacht dat het voor Orlando voorbij was. Dat hij misschien ook iets gedaan had met een meisje, dat hij voor mij wilde verbergen.

‘Er staat geen woord goeds over in de bijbel’

‘Je kunt er ook het een en ander van terug vinden in die biografie van Chopin’

‘Ik heb in een ander boek ook er over gelezen. Daar was het heel anders’

‘Ik wil niet geloven dat ik gezondigd zou hebben. Toen we het deden hield ik ook echt van je, Lonnio. Ik ben een keer naar de hervormde kerk gegaan. Ik dacht dat het zou helpen. Dat mijn zonden mij vergeven zouden worden. Maar ik heb niet gezondigd. Liefde kan niet zondigen’

Als Orlando zo begint te praten kan ik hem maar moeilijk volgen en ik heb ook geen behoorlijk antwoord dat misschien het tegendeel zou kunnen bewijzen. Ik zie dat ik ook nu nog veel van hem houd. Ik wil niet dat er weer dingen gebeuren. Maar ik houd van hem. Misschien ben ik dan even zondig.

‘We moeten de bromfiets om twee uur bij Alward halen, ik heb het hem al gevraagd’ zeg ik. Orlando weet dat hij nu beter zijn mond kan houden maar ik zie dat hij door wil gaan.

Hij vertelt mij van die vrouw waarmee zijn vader nu al een paar jaar leeft. Ze kan nu met zijn vader trouwen want zijn moeder is dood. Ze was er ook op die bewuste zaterdagavond. Ze heeft alles verder in huis gedaan. Niemand was onaardig tegen haar. Ik heb haar

ook die zondagochtend gezien. Ze was niet mee naar de begrafenis. Wel was ze die zondagavond alleen in haat rouwjurk naar de grootouders gegaan. Ze had de grootmoeder getroost. Iedereen wist dat ze het oprecht meende en diep in haar hart ook met dit alles meeleeftde. Dat deed ze omdat ze ook echt van Orlando's vader hield. Orlando was nu ook anders tegen haar geworden. Vriendelijk. Zijn broers, die zelf nu ook vrouwen hadden, zelfs hartelijk. Ze begrepen misschien beter dan Orlando dat zijn vader een vrouw moest hebben. Dat ze er al was voor zijn moeder dood ging zodat ze allemaal haar lijden konden aanvaarden en begrijpen dat ze dood moest gaan. En hoe ze dood zou gaan. Dat zijn vader haar niet wilde verkrachten met een besmet verleden maar streed voor een toekomst die rein moest zijn. Het was niet een ongeduldig wachten om zijn moeder af te schrijven. Een kracht om die totale versplintering van hun bestaan door haar dood, tot een nieuwe eenheid te brengen. Om te gehoorzamen aan de groei, welke het leven, onaangetast, in hen riep.

Zij dragen geen rouwkleren. Branden geen kaarsen en zijn niet acht dagen na de begrafenis allemaal, de hele familie en kennissenkring, thuis bij Orlando of bij zijn grootouders bijeen gekomen. Bijeen gekomen om 's avonds te zingen. Klagende liederen, thee te drinken met veel gekondenseerde melk daarin en gesuikerde pinda's te eten. Ik heb geen vrouwen met witte hoofddoeken* op gezien bij de begrafenis. Ook niet met

* Creoolse rouwkleding.

witte lakens als poncho's om hun schouders geslagen. Bij Orlando thuis hebben ze geen witte doeken voor de spiegels gedaan en hun gezichten niet in geëmailleerde waskommen gewassen toen ze van het kerkhof weer thuis kwamen. Er waren veel telegrammen.

‘Toen heb ik echt even gehuild. Er was een telegram bij van mijn zuster. Ik weet dat het voor hen heel erg moet zijn. Ze zullen het nooit zo begrijpen als ik. Ik heb boven de wasbak in mijn kamer staan huilen. Mijn vader had me toen ook net deze ring van mijn moeder gegeven. De rest van de sieraden stuurt hij met een kennis voor mijn zusters’

Hij zegt ook hoe kwaad hij zich gemaakt heeft toen hij zijn grootmoeder voor de kast van zijn moeder heeft zien huilen.

‘Wat moest ze in die kast, Kleren, kleren, van een dode. Om ze in haar eigen kast te zetten? Misschien om ze aan de kweekjes van haar te geven. Ze heeft er drie. Ze wonen in krotten over de Poelepantjebrug. Eerst zullen ze die jurken dragen. Maar als hun zweet de stof heeft aangevreten, maken ze er dweilen van waarmee ze de rotte vloeren met grote spleten en naden van hun krotten schoon wassen. Op een verwilderd gegroeide heining leggen ze de dweilen dan te drogen’

Een van zijn schoonzusters stond er bij. Orlando was kwaad de kamer uitgelopen en had haar alleen daar met zijn grootmoeder laten zitten.

‘Je moet het ook voor haar begrijpen, Orlando, het is voor haar veel zwaarder’

‘Ik kan niets voot hen voelen, antwoordde Orlando haar. Je weet hoe moeilijk ze het mijn vader hebben gemaakt. Voor niemendal. Hij wil het beste. Ook voor hen. Maar zij denken dat hij met rijkdom anderen wil vernietigen’

Zijn broers hebben de geplukte bloemen van de krans naar het kerkhof. Een van zijn schoonzusters, die nu een baby verwacht, kreeg iedere keer een raar gevoel als ze in de kamer kwam waar zijn broer de bloem in een envelop in de kast bewaarde. Deze broer sliep ook erg onrustig. Een andere broer raadde hen aan de bloemen terug te geven aan haar. Ze hadden haar de bloemen gegeven en mochten die dan ook niet terugnemen. Ze waren geen herinnering of aandenken. Tussen de bloemen van een groot boeket legden ze ze op het graf terug. Orlando gaf zijn bloem niet terug. Hij hield haar. Maar in Holland, toen hij achtervolgd werd door het dode gezicht van zijn moeder met een verflenste krans er omheen waarin een bloem ontbrak, verbrandde hij die bloem met envelop en al en strooide de as in zee. Hij werd toen geslagen tussen het dood zijn van zijn moeder en zijn eigen nieuw geboren worden. Dat hij alles van zijn nieuw leven aan iemand wilde vertellen, die het alleen maar zou willen begrijpen. Begrijpen en niet verklaren. De klank van het woord, dat wij in de psychologiewerken gelezen, uitgesproken en misschien zelf geschreven hadden, veranderde, kreeg voor hem een andere inhoud. Een die hem vrees inboezemde en hem deed geloven dat hij vervloekt was door een macht waartegen zijn lichaam

weerstand geboden had maar die zijn geest aangetast had. Aangetast omdat hij ook mee gevluht was. Weg om zijn lichaam te verbergen, onbereikbaar voor die fatale kruipende massa. Maar zijn geest bleef er zweven. Hij was niet ontkomen. Hij moest opnieuw dieper doordringen in dat niet zijn om zijn eigen wezen te herontdekken zoals hij de dood van zijn moeder opnieuw en anders beleefde.

In ons eerste jaar schrijft hij zijn vader, broers en zusters ook vreselijke brieven. Een orkaan van verwijten woedt in de onmetelijke ruimte tussen hen. Tussen twee landen ver van elkaar verwijderd. Hij bekogelt zijn eigen verleden van een afstand om het te zien verpletteren. Maar als het eenmaal verwoest is, er geen contact meer mogelijk is met een vernietigd bestaan, een gebied onbewoonbaar door de fall-out van een atoombom, dan zakt Orlando zelf in elkaar. 'Ik haal mijn examen niet, Lonnio' kreunt hij als ik hem in zijn kamer opzoek. Ik ben alleen. Karsilan is ook naar hem toe geweest. Hij was er samen met zijn meisje, met wie hij later ook trouwt.

Orlando zakt ook voor het examen. Hij verscheurt het rapport dat is opgesteld door een psychiater, een socioloog en twee geestelijken. Hij bindt het in een kous en werpt het in een gracht. Hij wil er niets mee te maken hebben. Hij wil het als voorbij zien. Net als de dood van zijn moeder. Een schok bij het vernemen. Meer niet. Dat denkt Orlando. Als hij van zijn vakantie terug is en ik hem weer opzoek, dan pas vertelt hij mij wat Karsilan al van hem weet.

Met de vriend, met wie hij al die jaren gekorrespondeerd heeft, is hij op de scooter naar Zuid-Frankrijk geweest. Daar is er veel tussen hen gebeurd. Ze hebben heel veel mensen gezien, gesproken. Een leven leren kennen, dat even leefbaar moet zijn als alle leven, die weer één zijn en niet anders. Hij heeft meer boeken gelezen. Hij leeft weer. Is weer.

‘Ik ben zo, Lonnio. Ik wil leven met alles wat ik heb. Ik ben één geheel. Ieder deel in mij dat ik wil verbergen, of naar voren drijf om anderen te verbergen maakt mij bang. Onwaar. Ik ben dan niet echt. Ik ben dan een bedrieger. Ik bedrieg mezelf. Als ik mezelf bedrieg, dan bedrieg ik ook de ander. Ik hoef het niet ten toon te stellen. Maar het is in mij. Ik moet en wil er mee leven’

Karsilan heeft hem eerst nog aangeraden het te onderdrukken. Maar dat kan niet. Levende krachten laten zich niet onderdrukken. Een onderdrukking veroorzaakt erupties, explosies die scheuren als monsterachtige geslachtsorganen in elkaar. Vernietigen het leven waarin hun zaad spuit. Hun zaad dat dan mee verrot in het dode leven dat zij met hun onderdrukte krachten verpletterd hebben.

‘Nu ben ik helemaal rustig. Ik voel geen spanning. Geen haat meer tegen wat al geweest is. Ik wil alles doen om zo goed mogelijk door te gaan. Ik kan me weer goed concentreren om te studeren. Ik kijk niet naar een ander in de spiegel, naar die ander die ik niet kan zijn en die mij bedreigt. Ik beweert niet dat ik verlost ben van al het onzekere, maar er is een andere

vorm van twijfel, geen wanhoop en moedeloosheid meer'

Hij is geschrokken toen hij zich bewust werd van zijn liefde voor die andere jongen. Dat die hem direkt verteld had dat het bij hem ook zo was.

'Hij is een echte, een echte' hamerde het in mijn hoofd toen we elkaar omhelsden en hij niet meer wilde ophouden met zoenen.

'Ik haat je' heb ik toen geschreeuwd. Heel hard in die tent. En ik zag dat hij bang werd. Opzijschoot en me verward aanstaarde. Ik zei hem dat ik er spijt van had. Dat ik hem niet haatte. Dat ik zelf ook bang was. Ik dacht mijn ouders te bedriegen. Ik bevlekte mijn handen met het bloed van mijn familie en dat kon alleen afschuwelijke gevolgen hebben. Maar dat is niet meer zo. Ik kan nu handelen in overeenstemming met mijn eigen geweten. Ik wil oprecht en eerlijk zijn. Ik mis niets. Ik hoef geen compensatie te vinden in harder en meer studeren of werken.

Orlando is heel eerlijk. Misschien kan ik hem beter begrijpen dan Karsilan omdat er meer tussen ons geweest is dat nu niet meer nodig is. Onze lichamen bestaan niet meer voor elkaar. We proberen met woorden onze geesten diep te raken. Een hoog contact waarin alles vloeit en dat verzadigt. Er zijn geen handelingen, die onze lichamen tot resultaat willen hebben. We handelen niet meer om te zijn, maar om één te worden met wat in ons is. En Orlando is het, die in mij ook alles losslaat. Los, zodat ik het zelf weer opnieuw zien kan. Zien moet. Ik heb het verloren laten

gaan. Vergeten. Toen ik et aan herinnerd werd als een uiterlijk bezit, praalde ik er mee. Iets verborgen in me dat ik naar boven voerde om te zijn. Ik wilde zijn. Maar het was juist een niet zijn. Slechts een deel van mezelf, waarmee ik handelde om te bereiken. Ik had alleen maar een vergankelijk doel voor ogen en was mij niet bewust van de oneindige diepte welke ik nog peilen moest voor ik zou kunnen begrijpen dat ik met enkel dit deel, dat mijn Indiase afkomst verried, een schijnleven leidde. Dat ik niet eerlijk was. Dat ik bedroog. Dat ik nu ook zag dat Orlando's haar kroeser was. Dat ik een ander in hem zag. En hij vocht voor de eenheid in zichzelf. Hij wist weer wie hij was. Wat en hoe hij handelen moest in overeenstemming met zijn geweten. Ik moest nog leren hoe ik handelen moest om ook mezelf weer te zien en anderen beter te verstaan. Dat ik mijn innerlijk evenwicht nog te herstellen had.

[XII]

We gaan op de groene Zündapp-bromfiets van Alward naar Karsilan. Er staan drie eenvoudige huizen bij elkaar op het terrein dat van Karsilan zijn grootouders is. De grootouders wonen er. Karsilan met zijn ouders, broertjes en zusjes in het ene en de oom van Karsilan met zijn vrouw en kleine kinderen in het derde. Op het voorerf hebben ze een tent gemaakt. Alleen een dak van zinkplaten en palmbladeren. Er is ook een houten planken vloer, los gelegd op het zand. Er branden al twee grote petro-max-lampen, die heel helder licht geven. Op het erf hebben ze ook een open keuken geïnstalleerd.

Karsilans grootvader leidt zelf de bidavond. Er zijn heel veel mensen. Bijna allemaal Javanen. Maar ook een paar volwassen Hindostanen. Ze zijn ook Mohammedanen. Iedereen zit op de grond. De oudere Javaanse mannen hebben hun zwarte broeken aan. Bijna al de vrouwen dragen sarongs. Er zijn papaja's op de houten vloer gespreid en daar zitten of hurken we op. Orlando en ik verstaan niet wat er gebeden en gereciteerd wordt. Maar begrijpen. Karsilan zijn ogen zeggen ons alles. Na het bidden gaan de vrouwen naar de open keuken om eerst met vruchten, bananen, bakoven, sinaasappels terug te komen, die zij op schoon

gewassen grote bananebladeren op de grond leggen. Dan met geroosterd geitevlees in grote stukken, en rijst. Alles wordt op bananebladeren gelegd. Een zacht smeulende geur van deze bladeren onder de dampende gerechten. We eten ook uit bananebladeren en er zijn ook satés van geitevlees. Karsilan is bij ons komen zitten Iedereen praat vrolijk en blij. Karsilans moeder komt telkens weer met iets extra's voor ons. We zijn allemaal bij elkaar om voor Karsilan te bidden. Die god is al in Karsilan. Karsilan is een met hem. Een. Hij hoeft niet te strijden om opnieuw te zoeken naar wat er in hem is. Hij was een ongestoorde eenheid. Orlando en ik moeten nog een god zien. Maar daarvoor zullen we eerst nog onszelf innerlijk moeten leren kennen. Er zijn geen goddelijke manifestaties voor te doelbewuste mensen. Hij verschijnt aan hen, die beslissen moeten en hun geweten aanspreken om hun handelen in overeenstemming daarmee te laten zijn.

Wij moeten nog verschrikt worden door het niet zijn in ons. Dat weten we niet.

Het is heel laat als wij naar Voorburg terug rijden. De maan schijnt niet. Maar ook geen diepe duisternis die beangstigt. Geen vreemde geluiden die verschrikken. Het bos staat niet als een roerloze dreigende massa langs de weg. Een massa, die onverwacht in beweging kan komen om alles te bedelven of weg te sleuren. Er is een rust en een harmonie met het oneindige en de toekomst. We begrijpen zonder woorden Karsilans zijn. Karsilans onvergankelijk bezit en zijn onaange-

taste toekomst.

Hoe lang hebben we hem niet aangekeken toen wij daar die woensdag na de bidavond op de K.N.S.M.-steiger stonden? Ik weet het niet. Het moet heel lang geweest zijn. Ik zag niet meer zijn ogen, maar het bloed daarachter stroomde en de tranen, die niet over zijn wangen rolden. Het is heel warm. Het is erg druk op de steiger. We kunnen niet aan boord gaan. Er zijn te veel bezoekers. Heel veel studenten gaan weg. Ik had er ook moeten staan. Daar op die boot. Maar ik ben in de eerste blijven zitten en vertrek het volgend jaar met Orlando. Orlando heeft de handen voor zijn borst gekruist. Ook hij kijkt Karsilan lang aan. We weten dat we alles zullen doen om weer bij elkaar te zijn. Dat de brieven, die wij zullen schrijven, niet zelf zijn. We hebben ze niet nodig voor ons contact.

De boot glijdt langzaam van de grote steiger af. We zien Karsilan nog. Orlando heeft aan Karsilan gezegd dat wij niet naar Leonsberg gaan om nogmaals voor hem te zwaaien. Hier is hij voor ons weg. Wij groeten niet twee keer. Wij nemen geen afscheid van hem. Het zal morgen zijn als hij ons afhaalt op Schiphol.

Na het vertrek van de boot ga ik met Orlando mee naar zijn huis. Daar draaien we de Chopin-etuden. Een geschenk van Karsilan aan Orlando. Ik heb een aansteker van hem gehad. Wij hebben hem hemden met lange mouwen gegeven. Die wilde hij ook hebben. We zwijgen. Luisteren. Luisteren, zoals Karsilan.

Voor mijn eindexamen heb ik van Karsilan uittreksels, uitgewerkte opgaven en een paar belangrijke

vertalingen gehad. Hij heeft voor Orlando een paar mechanica-aantekeningen gemaakt die hij kan gebruiken voor zijn hoofdakte. We leven nog slechts naar het ene moment dat ons eigen vertrek symboliseert. Ik weet nog niet waar ik het geld vandaan moet halen. Hoe ik mijn studie zal betalen. Alles is onzeker. Het zekere is dat ik ga.

[XIII]

Op Alkmaar woont een pandit. Er zijn veel Hindostaanse immigranten. Er is ook een distriktsgeneesheer, die wordt bijgestaan door een Creoolse oppasser. De dokter is een Portugese Jood. Hij spreekt Hollands en zijn geslacht heeft zich lang geleden in Suriname gevestigd. Die dokter drinkt verschrikkelijk. Hij schopt al zijn Hindostaanse patiënten en draagt de oppasser op, zijn sjees, waarin hij als een vorst rijdt, te poetsen. Ook moet hij de laarzen van de dokter schoonmaken. Maar dat wil de oppasser niet. De dokter wil hem ook schoppen maar hij doet het niet. De dokter heeft twee hindostaanse vrouwen verkracht. Zij krijgen beide zonen, die kort na elkaar geboren worden. De dokter is bij de bevallingen aanwezig. De ene zoon noemt hij Gerrit en de ander Jan. Zij hebben alleen blauwe ogen. De rest van hun lichaam is even Hindostaans als dat van hun moeders, die geen ouders meer hebben. Zij zijn dood.

Ik ken die twee halve broers. Een heeft een auto en rijdt als taxi daarmee de route Alkmaar Meerzorg, waar het grote veer is. De ander gaat op de fiets met zijn verse groente langs de huizen. Safoera heeft me van hen verteld.

De dokter gaat door met Hindostanen schoppen.

Hij drinkt zich dronken aan de rum die hij in grote kruiken in zijn huis heeft. Hij maakt ook steeds ruzie met die Creoolse oppasser. Zijn vrouw is in de stad. Zij heeft drie kinderen van hem. Twee meisjes en een jongen, die later zelf ook dokter wordt. De dochters worden onderwijzeressen. De dokter wordt ziek. Als hij weer beter is, moet hij zijn rechterbeen achter zich aanslepen. Als hij vlak voor het huis van de pandit is, op zijn dagelijkse middagwandelingen naar de rivier, vraagt een kind hem wat hem scheelt aan zijn been. Hij zegt luid dat het komt van de vele mensen die hij geschopt heeft. Bij het huis van de pandit schiet een grote slang uit het hoge gras langs de weg te voorschijn. De dokter schreeuwt en valt op de grond. Als de pandit toegesnelde komt uit zijn huis, ziet hij de dokter daar op de grond kronkelen. Iets verder de slang. Het kind is er niet meer. De dokter beeft over heel zijn lichaam. De pandit maakt een heilig gebaar en de slang verdwijnt in een goot, waar men een paar dagen later het dode lichaam vindt.

‘Je hebt me gewaarschuwd, gewaarschuwd’ kermt de dokter. ‘Laat me sterven. Ik had je volk niet moeten schoppen. Het is een vloek. Die slang, die slang’ De pandit zegt niets. Hij zwijgt en zoekt naar de wond op het lichaam van de dokter. Er is geen wond. Hij stuurt de oppasser terug met het verband en watten. Er is ook geen bloed.

De dokter ligt stil. Alsof hij diep slaapt. De zonen van de pandit dragen hem naar binnen. Niemand weet wat de heilige pandit daar met de dokter doet. Er gaan

ook geen boodschappen naar zijn vrouw en kinderen in de stad. De dokter vertelt ze alles zelf. Veel later. Hij wordt weer beter en verlaat het huis van de heilige met twee gezonde benen. Hij streelt het kind dat in de tuin staat en glimlacht. Hij huppelt met haar naar de weg.

De dokter is oud geworden. Hij is met pensioen. Jaren zijn voorbij gegaan. Zijn vrouw is dood. Zijn zoon is nu dokter in het 's Lands Hospitaal. Zijn dochters zijn ongehuwd. Hij woont met hen in het ouderlijk huis. Als hij zijn einde voelt naderen, nu op zijn eerlijk sterfbed, vertelt hij alles van de slang en de pandit aan zijn dochter en zijn zoon. Zij begraven hem en heel Paramaribo praat over die Joodse dokter, die veel dronk maar later een goed leven leidde.

Zijn dochters verhuizen naar een groot huis. Iemand heeft voor hen een tapijtslang gevangen. Die hebben ze in een grote koperen ketel in een aparte kamer. Er zit water in die ketel. Niemand weet het. Er is ook iedere dag een schoon mooi geborduurd laken op het bed in die kamer. Daar ligt die slang op als hij niet in de ketel met water zit. Zij geven hem eieren te eten en verbieden de Creoolse dienstbode in die kamer te gaan. Die kamer is op slot en ze maken hem zelf schoon. Ze zijn erg rijk. Iedereen kent hun broer, die nu een grote kliniek in Paramaribo heeft.

Het is zondagmiddag. Twee kleine jongens zijn net gebaad en ze mogen van hun moeder op het Oranjeplein en langs de waterkant gaan wandelen.

‘Misschien is er militaire muziek’ zegt ze en ze geeft

hen ook geld om pinda's en kraw-kraw van casave bij de Javanen, die met hun karretjes aan de waterkant staan te venten, te kopen. Ze hebben hun schone witte broek aan en een hemd met een matrozenkraag. Als ze vlak bij het plein zijn en willen rennen om het eerst in het gras te rollen, stopt een hele mooie auto voor de kliniek van de dokter. Ze sparen automerken en willen enthousiast deze mooie auto van binnen bezichtigen. De chauffeur en de dokter stappen uit. De jongens zijn blijven staan. Misschien schreeuwt die dokter naar ze als ze te dicht bij zijn mooie auto komen. De chauffeur doet de koffer open. Samen met de dokter tilt hij een grote koperen ketel met een deksel. De ketel moet heel zwaar zijn. Hun tillen gaat niet gelijk, de ketel helt naar een kant over, het deksel valt kletterend en rollend op straat en een groot slangelichaam maakt zich los uit de donkere holte van de grote ketel. De jongens rennen gillend weg. Huilend. Ze durven niet om te kijken. Als ze op het erf komen waar ze wonen, raakt iedereen in paniek. Hun moeders denken dat ze iets op hun geweten hebben en dat iemand hen achtervolgt. Maar al gauw zien ze dat hun kinderen geschrokken zijn. De jongens vertellen met horten en stoten wat er gebeurd is. Alle vrouwen van het erf zijn er bij.

Toen ze merkten waarover het ging, stuurden ze de kinderen weg en de jongens mochten het niet aan de kinderen vertellen. De oude vrouwen van het erf, die bij hun dochters inwoonden, vinden het beter dat de jongens een speciaal bad nemen. Zij verzamelen

verschillende bloemen en doen die in een grote teil. Daar baden ze de jongens in. Het badwater schenken ze over in twee grote blikken, die ze 's avonds laat naar de waterkant brengen om ze daar in de rivier leeg te gooien. De badkamer is, zoals op alle erven met veel krotten, op het achtererf. Ze dragen de kinderen naar binnen, hun voeten mogen de grond niet raken. Voor ze het huis ingaan, wrijven ze kokosolie onder hun voeten.

Geen van die vrouwen op dat erf spreekt met andere mensen over wat de jongens gezien hebben. Niemand van hen weet, dat de dokter en zijn zusters een grote tapijtslang in een koperen ketel kweken. Toch zal men het eens weten. En heel Paramaribo zal schrikken van die kolossale slang.

Een warme zaterdagavond. Het is benauwd. Heleboel jonge en oude mannen staan in de poorten van deze lange erven met krotwoningen. Ze praten met de vrouwen die daar wonen over de politiek. Over statenleden, die ook zoveel buitenkinderen hebben en dat ze zelf ook gauw denken weg te gaan. Weg naar Holland om er te werken. De poorten zijn open ingangen naar deze modderige terreinen, waarop de rottende, ongeverfde krotten staan. Ze hebben scheef hangende kookramen. Vuile gordijnen, waar de vele kinderhanden aan gesmoezeld hebben. Grote aan elkaar gespijkerde planken zijn de deuren, die ze van binnen met een grote bout sluiten als ze gaan slapen. Er zijn geen hekken in de poorten. Alleen een paar verrotte balken met houtluizen, die de roestige resten van de

zinken schutting nog vast schijnen te houden. Overal hoog opschietend onkruid. Brandnetels en ook een soort dat bijna lijkt op klaroen, een groente. De riolen zijn open en smerig en voor de erven stroomt, nee staat het water stil in een smerige goot. Over die goot rottende balken met eveneens rottende planken er over, die niet altijd vast zitten, dat zijn de bruggetjes naar de straat.

De vrouwen staan er, hun kleren zijn vies, besmeurd. Ze zijn nog niet in het bad geweest. De kinderen hebben net hun brood gegeten, dat ze in hun cacao gesopt hebben. Ze mogen niet meer op het erf komen, maar moeten gaan slapen. Soms laat een van de moeders een verbiedende stem horen als een van de kinderen haar stoort in haar gesprekken met de mannen en de andere vrouwen. Al die vrouwen hebben ook hun teilen, bekkens, bij de ene kraan op het erf laten staan. Straks zullen ze hun water kranen, om de beurt, om in de twee badkamers achter op het erf hun bad te nemen. Twee van de vrouwen zijn zwanger. Er wonen geen mannen op dit erf. Soms komt er wel een man een paar dagen of maanden. Er komen soms ook mannen bij die of die vrouw. Hij ranselt haar, mishandelt haar. In het huis, rent haar na op het erf om haar nog meer te slaan en te schoppen. Soms proberen de oude vrouwen hen uit elkaar te halen. Maar de man schreeuwt vreselijk en de vrouwen wenden zich tot de kinderen die op het erf staan te kijken en heel bang zijn.

Dan komt er nog een kind en nog een kind. Ver-

vloekte buitenlanders lopen deze erven plat om stiekem dit leven te fotograferen. Dat is een schending van wat mij heilig is. Heilige dingen mag men niet fotograferen. Dat doen alleen vervloekte duivels, die er geld in zien. Geld willen verdienen met het leven van deze mensen, dat heel anders is. Waarin toch een god is. Waarin toch alles een is. Een in deze afschuwelijke armoede. Een dat maakt dat dat grote Ene er toch is. Beveiligd tegen de gevaarlijke bewegende zwarte massa, de kruipende vloek, in de riolen en de goot voor de deur. Tamarindebomen, op regelmatige afstanden van elkaar geplant, krommen zich al enige eeuwen over deze straat.

Plotseling rennen de vrouwen gillend het erf op. Ik weet niet wat er is. De kinderen beginnen ook te schreeuwen en om hun moeder te roepen. Ze willen naar buiten komen. De mannen pakken stukken hout, die overal wel liggen. Op het erf en onder de huizen. Ze rennen naar de goot. Gaan op de bruggetjes staan en gooien met gespierde krachten planken, blokken hout en stenen naar de reusachtige tapijtslang, die er in kronkelt. Ze schreeuwen bij iedere worp. Vervloeken met hun kracht de duivelse demon van het monster dat nu al bloedend niet meer beweegt en niet meer kan vluchten. Met stokken tillen ze het dode lichaam uit de goot. Het kan niet daar blijven liggen. Er zijn nu een heleboel mensen in de straat. Voorbijgangers in auto's, op fietsen, bromfietsen, en te voet, staan te kijken naar de slang. Iedereen vraagt zich verwonderd af hoe de slang hier terecht is gekomen. Namen van

mensen, die misschien zo'n slang in huis hebben, worden gefluisterd. Maar al het gefluister gaat verloren in het geschreeuw van de mannen, die vertellen en herhalen, herhalen hoe ze de slang gezien en gedood hebben. Ze hebben hem allemaal tegelijk ontdekt. Ze hebben allemaal, ook de vrouwen, tegelijk in elkaars ogen de onverwachte angst zien flikkeren. Ze hebben geweten waar het vandaan kwam. Bij iedere herhaling, krachtig ondersteund door scheldwoorden, vlijmscherpe messen die snijden in het dode slangelichaam, doden ze hem opnieuw. Telkens weer een ander. Ze doden de demon, het demon in de slang. Hij zou zeker een van de erven opkruipen en zich onder een van de krotten van huizen verbergen om daar door de grote naden en spleten van de verrotte vloer, de vrouwen en kinderen te bespieden. Ze zouden allemaal wel datzelfde vreemde gevoel over zich hebben dat hen beangstigen zou in hun eigen vertrouwde omgeving. Ze zouden niet weten dat het de slangeogen waren, die op hun lichamen gericht waren. 's Nachts zouden ze hun adem inhouden als ze hem onder het huis in het zand horen schuifelen en het gerommel dat hij maakt tussen oude pannen, flessen en stukken hout, die er onder het huis in grote verzamelingen liggen. Nu zijn ze alleen erg geschrokken, maar ze kunnen rustig slapen vanavond. De zwangere vrouwen moeten niet naar het bloedende lichaam kijken. Niemand zegt het, maar iedereen, ook de moeder, weet dat het kind, +dat toch met grote rode vlekken op het voorhoofd geboren wordt, door het slangebloed getroffen is.

Misschien heeft de moeder die zaterdagavond toch gekeken of in de zwarte modder op het bloed getrapt met haar blote voeten.

De twee mooie zusters, met lang zwart glad haar, vechten met elkaar die zaterdagavond. Niemand kan ze horen. Ze zijn alleen thuis en ze hebben ruzie om een man. De oudste heeft eerst kennis met hem gemaakt. Nu vindt die oudste dat haar jongere zusje bezig is die man te verleiden en ze weet ook dat ze samen naar bed zijn gegaan. De oudste zuster heeft de vorige maand abortus gepleegd. Ze kan niet zomaar een kind van die man dragen. Het zal een schande zijn voor haar familie en ze kan niet met hem trouwen want hij is een donkerbruine man met kroeshaar. Haar broer had haar geholpen en hij heeft haar ook vreselijk uitgescholden. Hij had vocht uit de slang gehaald en dat in het embryo gespoten voor hij dat in de rivier liet smijten door de chauffeur.

Ze vechten, krabben en trekken elkaar aan de haren. Op een gegeven moment hebben ze elkaar bij de schouders beet, zij willen elkaar in de hals en aan de oren bijten, maar dan voelen ze de gespleten slangetong over hun gezichten kriebelen, het slijm uit zijn bek in hun halzen. Ze gillen hard en duwen zich verschrikt van elkaar. Kijken elkaar verwilderd aan. een giftige pijl schiet door beiden hun hoofd

‘De sleutel, de sleutel’ gilt de oudste.

De jongste zoekt, zij kan niet meer gillen, zij kan niets meer, ze valt flauw. De oudste rent stuiptrekkend naar de kamer van de slang. Maar die kamer is leeg.

Haar broer komt net aanrennen. Hij kijkt onder het bed, op de klamboehemel, voelt in het water van de grote koperen ketel, nergens is de slang.

De oudste zuster kermt:

‘Mijn god, mijn god...’

De dokter brult naar de chauffeur, die sidderend van angst op de trap staat. Hij moet een rijstzak meenemen. De chauffeur gaat en de dokter knielt bij zijn jongste zusje, dat nog bewusteloos op de grond ligt.

Iedereen weet al dat er daar in die straat een tapijtslang gedood is. Er staan nog een paar mensen op een afstand van het dode lichaam te praten. Over andere dingen. De slang zijn ze bijna vergeten. Er stopt een auto. Het is al laat. De chauffeur sluipt met de rijstzak naar de slang. Met een stok schuift hij hem in de zak, die hij in de koffer van de auto stopt.

De volgende dag is het zondag. Heel vroeg, met het eerste veer van zes uur, steekt hij met de dokter over naar Meerzorg om naar Alkmaar te rijden. De slang heeft de oudste zuster met veel zorg in een mooi geborduurd laken gewikkeld en hem daarna in de ketel, waaruit ze het water gehaald heeft, gestopt. De ketel zit nu in de koffer van de auto. De dokter rookt veel sigaretten onderweg. Hij is bang. Ze informeren op Alkmaar naar de pandit, maar die is allang dood. Er is een kindertehuis voor Hindostaanse kinderen, een grote bioscoop, een Hindostaanse. De huizen van de dokter en de ambtenaren kijken uit op de Commewijnerivier. Er is een kliniek, maar er zijn geen Hindostaanse immigranten meer. Niemand schopt meer. Het

is vloed en het water komt bijna op de weg.

Er komt een Hindostaan op een oude verroeste fiets aan met een groente baskiet op de bagagedrager. Het is Jan. De dokter vraagt hem of hij iets weet van een pandit. Hij noemt de naam van zijn vader. Jan weet alles en hij ziet zijn halfbroer voor het eerst. De dokter is niet bang meer, hij is blij dat zijn halfbroer hem nu wil helpen. Hij gaat mee naar de moeder van Jan, die in een zijweg woont. Zij is heel oud, haar rug gekromd en ze moet met een stok lopen. Jan vertelt haar alles in het Hindostaans, zij kijkt de dokter dan kwaad aan en wil hem bijna met haar stok in het gezicht slaan. De dokter zit roerloos, hij maakt geen afwerend gebaar. Hij huilt van berouw om het kwaad dat hij met zijn zusters heeft uitgehaald. Hij zit op de grond en Jan staat in de deur toe te zien hoe zijn moeder haar stok langzaam laat zakken en dan haar hand op het hoofd van de dokter plaatst. Ze wenkt Jan dichterbij te komen. Ze praat zacht tot hem in het Hindostaans, dat de dokter niet verstaat. Iedere keer kijkt ze naar het openstaande raam, alsof er daar iemand staat af te luisteren wat zij bespreken.

Ze geeft de dokter water te drinken, regenwater, uit een aluminium kroes en gaat dan op een houten bank zitten. Zij kijkt hem aan en alle vijandigheid is uit haar gezicht verdwenen. De dokter staat op en knielt voor haar, legt zijn hoofd op haar schoot. 'May' zegt hij en huilt luid als een klein kind.

Jan is teruggekomen met de chauffeur, die op de hoofdweg met de auto was blijven wachten. Hij par-

keert de auto helemaal op het erf. Er zijn geen mensen die nieuwsgierig kijken. Er staan bijna geen andere huizen hier in de buurt. De grond is van Jan zijn moeder. Achter op het erf graaft Jan met de chauffeur een groot en heel diep gat. Daar laten ze de grote ketel met de dode slang in zakken. Jans moeder bidt luid en lang. Dan doen ze het gat dicht. Wassen hun handen met schoon water. Zij blijven een eenvoudig maal eten en dan gaat de dokter met de chauffeur naar de stad terug. Iedere zondag bezoekt de dokter Jan, Gerrit en de oude May. Hij hoeft alleen maar met het veer over te steken. Gerrit haalt hem dan met de auto af.

De May heeft gezegd dat hij ook naar dat erf moet gaan om het aan al die vrouwen te vertellen en dat hij hen om vergiffenis moet smeken.

[XIV]

In die straat kom ik om een boodschap voor Orlando te doen bij een verpleger van het 's Lands Hospitaal. Orlando heeft mij een brief meegegeven voor hem. Zijn adres heb ik eerst moeten opzoeken. Ik heb naar het hospitaal gebeld. Hij was er zelf niet en een andere verpleger vertelde mij waar hij woonde. Daar ga ik nu naar toe en ik ken deze straat. De tamarindebomen staan er nog aan weerszijden van de brede goot, die er nu niet meer is. Ze staan in het midden van twee brede straten voor eenrichtingverkeer. De smerige goot is dichtgegooid. Het water stroomt nu in grote draineerbuizen. Er zijn plantsoenen met prachtige bloemen aangelegd op het middenpad, waarboven de in elkaar gegroeide kruinen van de oude tamarindebomen een erehaag vormen.

Ik vind het huis heel vlug. Hij woont op een bovenwoning met een balkon. Ik moet even precies vertellen wie ik ben als ik onder aan de trap sta. Snel noem ik Orlando's naam en zeg dat ik met vakantie ben en dat ik een brief van Orlando, die hem allang had willen schrijven, bij me heb. Hij herinnert zich het een en ander en dan laat hij me vriendelijk boven komen. Er zijn enkele jonge mannen op het balkon. Zij drinken whisky en cola met rum. Het is iets over twaalf. Hij

vertelt mij dat hij gisteren jarig was, maar dat hij vandaag zijn jaardag viert. Zijn mond is breed en als hij lacht zie ik dat hij een vals gebit heeft met gouden zijtanden. Ik weet wat er in de brief van Orlando staat, die hij nu in een van de mahoniehouten bakstoelen van de voorzaal zit te lezen. Ik drink een paar flinke slokken van de whisky, die goed gekoeld is. Hij fronst even zijn wenkbrauwen, maar leest dan met een halve glimlach verder. Ik zal het gesprek moeten beginnen, denk ik. Hij heeft zeker al gezien dat ik niet zo ben. Misschien weet hij ook niet dat ik zoveel van Orlando weet en dat het mij bekend is dat Orlando hem geschreven heeft over zijn leven. Ik weet dat hij geschreven heeft waarom deze verpleger nooit getrouwd is en dat Orlando hem ook zijn excuses aanbiedt voor iets dat lang geleden gebeurd is. Orlando's moeder lag toen al een paar maanden in het hospitaal. De verpleger was erg vriendelijk. Hij zag en kende ze allemaal en merkte ook op dat al de broers met hun vrouwen of verloofden kwamen maar dat Orlando altijd alleen was. Op een middag toen Orlando weer naar huis ging was hij hem op de gang stralend tegemoet gelopen om een praatje met hem te maken. Het eindigde hiermee dat hij gedroomd had samen met Orlando in een kamer te zijn geweest. Orlando had zijn broek losgeknoopt en zo gedaan, waarbij hij een onanerende beweging met zijn rechterhand maakte, tot het er uit spoot. Toen wilde hij het ook bij hem doen. Hij merkte dat Orlando gespannen luisterde en hij keek ook naar diens gulp. 'Wil je, ben je aan' had

hij meteen gevraagd. Maar dat was toen genoeg geweest en Orlando was woedend de brede trap af gesprongen, trok zijn fiets wild uit het fietsenrek en reed weg zonder zich er aan te storen dat het verboden was naar buiten te fietsen.

Diezelfde avond had hij zijn oudste broer, de arts, alles verteld. Deze maakte de volgende ochtend een vreselijke scène met de verpleger, liet hem bevend op de gang staan om zich bij de directeur te gaan beklagen. De verpleegsters waren ook erg geschrokken want ze hadden hem nog nooit zo razend meegemaakt. Er kwam een heel gedonder van en de verpleger werd bijna ontslagen.

‘Ik heb het erg moeilijk gehad. Vooral met mijn familie. Niemand wilde zich meer met mij bemoeien. Mijn moeder niet eens. Dat was heel erg. Mensen hebben mij bespot en uitgelachen. Nageroepen met lelijke scheldwoorden. Ik had soms mijn rust niet. Waar ik vroeger gewoond heb, kwamen ze soms tot onder mijn raam om Boeler, boeler, te roepen. Maar nu is het anders. Ik heb geen last meer van ze. Ik leef gewoon en doe mijn werk. Ik val ook niemand lastig’ Hij begon nu enkele namen te noemen van andere mensen, die ook zo zijn. Dit was op verzoek van Orlando. Ook moest hij me vertellen van ontmoetingspunten enz. enz. Ik maakte aantekeningen. Hij voelde zich gewoon op zijn gemak. Misschien was dit de eerste keer dat hij met een ander zo open kon spreken. Er waren ook namen bij van mensen die ik kende. Van mijn leeftijd, en Orlando zou ze zeker ook

kennen. Ik moest maar kontakt met die ene jongen maken. Er wachtten mij dan zeker ervaringen uit een heel ander milieu. De kerels, die ik hier in huis zag rondlopen en whisky zag drinken waren beslist van een heel ander soort, dan waarmee Orlando zich zou willen bemoeien.

Het was bijna twee uur toen ik weer weg ging. Ik moest nog een stuk lopen om de auto, die bij de Shell voor een beurt was, op te halen. Ik had hem verder nog de nodige mededelingen gedaan over Orlando's levensinstelling, maar ik voelde wel dat hij me helemaal niet begreep.

Ik zal wel beter kunnen praten met Harold, dacht ik toen ik de trap afgang.

Ik liep naar de Zwartenhovenbrugstraat terug en bleef even staan om nog eens naar het standbeeld van Kwakoe te kijken. Aan de overkant stond een Creools meisje onder het balkon. Zij had een blauwe jurk aan en een rode sjaal om haar hoofd gebonden. Toen ze zag dat ik naar haar keek, zette ze haar zonnebril af, opende haar tas en deed alsof ze iets zocht. Ik wachtte niet langer en liep naar haar toe.

We begonnen direkt te praten. Ik weet niet meer waarover. Ze wachtte op de bus en werkte in een manufakturenzaak. Ze zag dat ik met vakantie was en vroeg me wat mij aan mijn hand scheelde. Ik stak een sigaret op en bood haar aan haar naar huis te rijden. Ze liep met mij mee naar het Shell-servicegebouw op de hoek van de Maagdenstraat. We reden snel naar de Charlesburg. Het huis was niet groot, maar keurig geschilderd en

stond alleen vooraan een groot perceel. Haar moeder keek niet vreemd op. Ik bleef eten. Er waren veel kleine kinderen en ze vertelde mij dat het de kinderen van haar zuster waren. Die zuster zag ik niet want zij werkt in een distrikt als vroedvrouw.

Na het eten deed haar moeder de vaat en veegde een van de meisjes de vloer van de eetkamer en de voorzaal, met madeira-stoelen, schoon. De andere kinderen gingen op het erf spelen. Wij gingen in de voorzaal zitten en luisterden naar de radio. Er was eerst nog een nieuwsuitzending, daarna Hindostaanse muziek, die ze wegdraaide voor een verzoekplatenprogramma van teenagemuziek. Ze hoopte later ook naar Holland te gaan en nu was ze in een kasgeld* waarmee ze oud en nieuw op Curaçao ging vieren. Een excursie. Ik dronk tamarindestroop en we aten samen een kleine papaja. Haar moeder kwam binnen en zei dat ze met de kinderen naar die en die ging, dat was een paar percelen verder. Ze meende ook mijn grootmoeder te kennen. Waarschijnlijk een hele geruststelling, voor mij misschien en zeker voor haar.

Haar moeder is nauwelijks weg en ik hoor de kinderstemmen niet meer of ik begin over heel andere dingen te praten. Ik zet de radio af en begin door de voorzaal te lopen, die sprekend op die van mijn grootmoeder lijkt. Ik kijk naar de kale vloer met ongelijke planken, alleen onder de madeira-stoelen ligt een oud stuk linoleum waarvan de randen hier en daar gescheurd

* Spaarsysteem. Deelnemers ontvangen bij toerbeurt totale inleg.

zijn. Ik denk er aan hoe ik met Irène, het kweekje van mijn grootmoeder, gerold had over de vloer van de voorzaal. We lachten en murmelden allerlei bevestigende en ontkennende klanken in het Surinaams. De tweede keer doen we het zo en we zijn dan niet zo gehaast als de eerste keer. Ik zit voor de overgangsrepetities in de stad bij mijn grootouders. Ik wacht een geschikte gelegenheid af. Ik wil het met haar doen, maar ik weet niet waar en hoe. Ik heb het nog nooit gedaan. Ik ben zeventien. Bijna achttien. Als ik haar een keer aanraak en haar wil zoenen, knijpt ze heel hard in mijn stijve penis en dreigt dat ze het aan mijn grootmoeder zal vertellen. Ik antwoord dat mijn grootmoeder haar misschien direkt weg zal jagen naar die ellendige stiefmoeder van haar daar over de Poelepantjebrug in een van die smerige krotten op een lang erf. Ik ben beledigd.

Maar ik weet nog niet dat ik echt van haar houd en dat ik niet alleen door nieuwsgierigheid en een nooit ontladen vurige potentie mijn geslacht in haar schoot wil drukken. Ik zie haar op een avond de wc op het erf binnen gaan. Ik ren onhoorbaar op blote voeten het donkere erf op. Mijn grootouders zitten in de voorzaal. Daar alleen brandt er licht, mijn neven en nichten zijn uit of naar hun lessen en ik kom net uit de badkamer, die naast het huis staat. Ik heb alleen mijn lange kakischoolbroek aan en geen ondergoed.

Ze wil haast gillen van schrik als ik de deur, die met een dollie kraam werd afgesloten open duw. Ik zeg dat ze stil moet zijn. Ik verzoek haar, smeek haar bevend.

Mijn handen zijn al om haar middel en ik til haar van de wc-bril. Haar katoenen broek zit om haar enkels en ik ruk de broek weg. Bijna gewillig gaat ze liggen. Ze zegt dat ze niet wil maar ze biedt geen weerstand. Ze kreunt als ik me onhandig op haar laat vallen en mijn geslacht tussen haar dijën en niet in haar schoot terecht komt. Ik moet knielen voor ik me met geweld in haar zwarte schoot druk. Ik zoen haar en ik moet me gauw uit haar sluitend lichaam rukken want ik ben veel te gauw klaar. Ik laat me weer op haar vallen en mijn zaad spuit op de ongebezemde vloer van de wc in het zand.

‘Sta op, sta op, er komen mensen, je ouma roept me...’ Niemand heeft er wat van gemerkt en ik hijg nog als ik weer in de badkamer mijn penis, die gezwollen lijkt, was.

Een andere keer weet ik dat er die zondag niemand thuis zal zijn. De hele familie gaat naar Lelydorp, naar een of andere tante die zestig jaar wordt. Irène gaat niet mee, ze moet die zondagochtend in de grote Stadskerk van de Evangelische Broedergemeente zingen. Ze zit in het meisjeskoor. Ik zit in de voorzaal als ik haar de poort hoor open duwen. Ik weet dat zij het is in haar witte jurk met haar witte kleine hoed op. Het hele huis is dicht, ook de ramen aan de straatkant. Ze doet alsof ze vreselijk geschrokken is als ze mij daar ziet zitten. Ze is door de achterdeur naar binnen gekomen. Ik weet dat ze blij is. Ze kleedt zich boven uit. Ik rol vast de papaja uit in de voorzaal. Ze komt in haar groene huisjurk naar beneden. Ze gaat eerst naar

de keuken. Daar ren ik naar toe en begin direkt haar borsten te betasten. Ik zoen haar. Haar adem is fris en ze heeft mooie regelmatige witte tanden. Ik zeg haar dat ik van der houd, heel veel. We gaan naar de voorzaal om eerst op de papaja over elkaar heen te rollen en daarna over de hele voorzaalvloer. Ik kleed haar helemaal uit. Onze naakte lichamen zweten tegen elkaar. Zij hijgt en we schijnen alles te willen doen zodat het heel lang duurt.

Dan doe ik het weer een keer met haar in de badkamer. Een keer, als ik weer voor belangrijke tepeities in de stad moet blijven, Karsilan is dan al weg, Orlando werkt en ik zit met een soort voorexamen, kruip ik 's nachts op mijn buik naar de kleine zijkamer waar ze slaapt. Ik heb in de voorzaal nog laat doorgestudeerd. Iedereen slaapt nu en ik ben de trap luisterend opgeklommen. Ik kan ze horen ademen. De zachte plofjes waarmee de lucht bij mijn grootmoeder naar buiten stroomt als ze uitademt. Af en toe het schrapend geluid van mijn grootvader zijn keel. Ik bestudeer al die geluiden en voel mijn eigen hart in mijn keel bonzen. Maar ik kom in die kleine kamer. Ze wordt maar half wakker en ik doe het heel lang met haast minuskule bewegingen, half zittend half op de peluw liggend. Alleen haar rug rust af en toe op de peluw, haar benen steken wijd uitgespreid uit het bed. Dit keer zijn wij zo'n eenheid, helemaal in elkaar en er is maar een van ons die voor beiden ademt. Onze ogen flikkeren elkaar geruststellende lichten toe als er iets kraakt. Met kracht spuit mijn zaad ditmaal in haar lichaam. We

zijn niet geschrokken, wij kijken, zij kijkt mij niet bevreesd aan.

Twee weken later vind ik als ik uit het bad kom, een briefje, geschreven op de rand van een stukje krantepapier, in de zak van mijn middagpantalon. Ik weet dat ze niet liegt en dat ze mij wil helpen met wat ze daar in bijna hanepotenkrabbels van potlood gestumperd heeft. Ik ga niet meer naar de lezing in het C.C.S. waar ik naar toe moest, ik ga direkt naar Voorburg, ik heb hulp nodig. Van wie dat weet ik nog niet. In de poort zeg ik haar alles met mijn ogen en zij begrijpt mij beter dan ooit.

[XV]

Wiro heeft mij geholpen. Hij werkte niet meer als tuinman, hij was er te oud voor geworden. Hij woonde met zijn oude vrouw nog in een van die rode loodsen met rode daken. Zijn kinderen woonden in kleine huizen in de richting Marienburg. Zijn vrouw was op het erf bezig met de was. Hij zat op de bank te roken. Ik vertelde hem alles meteen en dat ik niet wist wat ik zou moeten doen als hij me niet hielp. Dat hij de enige was, die mij helpen kon. Dat ik niemand anders kende aan wie ik het allemaal zo eerlijk kon vertellen als aan hem. Hij hielp me. Liet weliswaar niet na me vreselijk uit te schelden, eigenlijk was het geen schelden want hij gebruikte geen enkel scheldwoord. Ik moest een power stout bij Chalie, de Chinees halen. Dat was alles wat hij nodig had. Wat hij er in gedaan heeft weet ik niet en het interesseerde mij ook niet. Ik wachtte tot hij klaar was met het drankje, waarvan ik de bereiding uit beleefdheid niet bijwoonde maar met zijn vrouw ging praten.

Het was al lang donker toen ik de Surinamerivier weer overstak met Harribans. Ik had ook nog moeten wachten want er waren geen passagiers onder het zinken dak en Harribans zou heus niet voor mij alleen de rivier nu oversteken om weer alleen terug te varen.

Er kwamen een paar stadsmensen, die bij de dokter op bezoek waren geweest en zo kon ik gelukkig naar de stad.

Van Wiro moest ze het drankje, dat flink schuimde, lauw drinken. Nadat iedereen naar bed was gegaan, warmde ik het in een quaker oats-kan op en bracht het haar in haar geëmailleerde kroes. Toen ik twee dagen later naar huis terug fietste, wist ik niet hoe hartelijk ik Wiro moest bedanken voor zijn hulp. Ik durfde hem niets te geven, want dat zou hij misschien niet willen hebben.

Wiro heb ik niet meer gezien en zijn vrouw ook niet. Ik weet niet of ze al dood zijn. Maar Irène zal ik nooit meer terug zien omdat ze werkelijk dood is. Ik was nog geen jaar weg toen het gebeurde. Er waren behoorlijke ruzies tussen haar, mijn grootmoeder en mijn nichten geweest. Iemand had lopen vertellen dat zij met een Chinees leefde en mijn grootmoeder had haar toen weggestuurd naar haar stiefmoeder en haar vele halfbroertjes en -zusjes. Haar moeder was dood en haar vader leefde nu met deze ellendige vrouw, die niets moest hebben van haar en haar enige volle broer. Die broer ging weg als verstekeling aan boord van een K.N.S.M.-passagiersschip. Toen ze hem op de route naar Nederland ergens op de Atlantische Oceaan betraptten, sprong hij in zee om nooit meer boven te komen. Er waren nog een paar verstekelingen. Op een erg onhandige manier werd het bericht in Paramaribo bekendgemaakt. Irène was radeloos en pleegde, nu haar broer, die veel voor haar betekend had, er

niet meer was, zelfmoord door in de rivier te springen. Misschien vond zij dat inderdaad beter dan het leven dat zij bij haar stiefmoeder te verduren had. Soms ranselde deze haar gewoon af met een blok hout dat ze ergens op het erf opraapte of van onder het huis rukte. Mijn moeder schreef het mij in een soort P.S.-stijl. Haar lijk vonden ze verminkt terug en ze deden het in een gewone platte doodkist, ruwe, nauwelijks geschaafde planken. Men beweerde zelfs dat ze zwanger was. Als dat zo geweest is, is het mijn kind dat nog spartelt in de buik van zijn al gestikte moeder. Spartelt, tot hij zelf ook stikt, misschien in een houding waarin hij het lichaam zou moeten verlaten, of helemaal teruggetrokken in de embryonale houding.

Toen heb ik alles aan Orlando verteld. Ik heb het geschreeuwd. Ik wilde gestraft worden. Het was mijn schuld en ik wist niet of ik mijn moeder en grootmoeder schrijven moest dat Irène ook door mijn zaad bevrucht geworden was. Dat ik om zeker te zijn van de uitvoering van mijn aanstaande studieplannen toen, haar abortus had laten plegen met levensgevaarlijke kruiden en dat het ook gelukt was. En dat zij het allemaal ook had laten doen omdat ze niet wilde dat ik op de een of andere manier in moeilijkheden zou komen. Ik zal Irène niet vergeten. Niet vergeten hoe ik mijn lippen met veel speeksel langs haar strakke dijen van boven naar beneden liet glijden om haar voeten te zoenen. Hoe wij in elkaar schoven om te sluiten als twee tere delen van een grote bloem, die zich sluit voor haar natuurlijke bevruchting. Dat ik later begreep wel

de toewijding gehad te hebben van een Hindostaanse vrouw, van Safoera, gespeeld had met Hindostaanse jongens op wie ik lijken kon maar dat er maar één vrouw was, wier schoot ik leerde kennen met een liefde die onvergankelijk moest worden. Waar geen herhaling mogelijk was. Moest zijn en dat ze sterven zou, voor zij werkelijk een kind van mij kon dragen. De vrouw, die later de wonden genezen zal, die ik mezelf toebrenge in mijn eindeloze strijd. Het Hindostaanse in mij de heilige voorhoudt, die mij moet zegenen. Hij trekt ook zijn hand terug, als hij mijn onrein gelaat ziet en verdwijnt.

[XVI]

Ze heet geen Irène maar Margo en ze lijkt op Irène. Een keer is ze met een postbeambte naar Torarica geweest, toen nooit meer. Toch herkent ze een paar van die meisjes, die ik er gisteravond gezien heb. Ze weet ook met wie ze er waren en haar beschrijvingen kloppen precies. De radio is uit en ik zit niet meer op mijn stoel maar sta achter de hare, om mijn handen langs haar hals naar haar puntige borsten te doen glijden. Met mijn lippen over haar gestreken kroeshaar te glijden en haar in haar hals te zoenen. Ik weet dat we naar boven zullen gaan. Haar moeder komt voorlopig niet terug met de kinderen. Dat zal pas tegen vijven gebeuren als de kinderen in het bad moeten en de kippenhokken gesloten moeten worden. Ze hebben ook duiven. Ik ken de kleine kamer al waar zij slaapt met drie van de meisjes. De kleinere kinderen slapen in de andere kamer met haar moeder. Er is een muskietenkaars op een koperen staandertje onder het bed. Ze hebben klamboes boven de bedden want er is geen muskietengaas voor de ramen. Haar toiletartikelen staan op een scheve plank waarboven een verweerde spiegel hangt en ze heeft van plastic een randje om de plank geplooid. De matras is ongelijk en ze heeft twee grote kussens van kippeveren.

Alles gaat zo vlug. Ik denk voor het eerst weer aan Irène. Zo heb ik ook met haar gelegen op haar peluw en op de vloer van de wc, toen ze mijn zaad met een stuk krantepapier, dat er als toiletpapier diende, van de vloer moest vegen. Zij, Margo is alleen de eerste die mij aan haar kan herinneren. Dat heb ik gevoeld toen ik haar daar onder het balkon in de Zwartenhovenbrugstraat zag staan. Haar naakte zwarte hals is nu nog mooier en ik omvat die met beide handen als een zeldzame diamant die in talloze schakeringen schittert. Ze is nu nog mooier dan wanneer ik weer naar haar zal kijken als we samen naar Torarica gaan na de film in Star. Ik wil dan de bloedrode kralen, die ze van haar moeder heeft geleend, een lang snoer met een knoop tussen haar borsten en die reikt tot aan haar middel wegrukken. De hals van haar mooie jurk is diep ingesneden evenals de okselmouwen, waaruit haar lange dunne armen elegante, muzikale bewegingen maken. Goddelijke bewegingen, die iedereen verbijsteren.

Bij een nacht gaat ze slapen. Daar liggen we nog lang in de voorzaal op de grond. Ik weet niet of we beiden vakantie hadden. Of we beiden niet hartstochtelijk op elkaar verliefd waren en het toch niet wilden zijn. Dat we elkaar aangehouden hadden tijdens het passeren van onze levens, die we niet van elkaar kenden. Dat dat kennen niet nodig was en we elkaar te veel onthielden maar toch alles gaven. Te veel gaven. Irène had met mijn haar gespeeld en het mooi glad gevonden. Zij niet. Mijn haar is niet meer glad, het is kroes,

heel kroes en mijn gezicht is ook anders.

Ze verwacht geen baby van mij en haar moeder zoekt mijn grootmoeder niet op wanneer ik weer weg ben om haar te vertellen dat haar dochter een kind van mij verwacht. Mijn moeder schrijft me ook niet om me te verwijten wat ik gedaan heb en dat ze nu Margo, die niet meer werkt, iedere maand vijf gulden geeft om vast het een en ander te kopen en om straks in het hospitaal of het ziekenhuis te bevallen. We plegen ook geen abortus.

Het is alleen ons uitgaan. Soms in de auto en soms op de fiets. Het is de grote verandering in mijn haast eentonige vakantiedagen. Iedere avond met mijn moeder en mijn nicht, die nu bij mijn moeder inwoont, naar het ziekenhuis waar mijn grootmoeder ernstig ziek ligt. Daarna ga ik naar Margo. Niemand weet iets van onze verhouding af. Ik bel haar soms op in de winkel waar ze werkt. Ik zoek haar ook daar op overdag. En dan gaan we samen in de kleine snackbar naast de winkel iets drinken. Eerst wilde ze dat niet, want, zo zei ze, straks ben je weg en dan lopen al deze mensen over mij te kletsen. Ik antwoordde haar dat ze zich daar niets van moest aantrekken en dat ze een volwassen vrouw was.

Ik ben samen met Margo als ik Harold ontmoet in de bar van het Palace Hotel op het Oranjeplein. Ik ga naar hem toe en hij herkent me met een verrassing in zijn ogen waarvan ik de gekoesterde verwachtingen wel ken. Ik stel hem voor aan Margo en zeg hem dat ik iets heel bijzonders met hem te bespreken heb en dat

ik dat liever niet hier doe. Margo weet van niets en denkt ook aan niets. Ik vertel haar niet van Orlando en van wat ik met Harold wel te bespreken heb. We genieten van een floor-show. We gaan daarna aan de waterkant op een bank zitten om zeer romantisch in de volle maneschijn te flirten. Lang, bijna zonder ophouden zodat onze lippen pijn doen van het oneindig lange zoenen.

Met Harold ga ik naar een grote fancy-fair, die gehouden wordt op het jaarbeursterrein. Margo kan niet mee. Ze ligt al een paar dagen met griep. Harold haalt mij af met de Opel-caravan van zijn vader. Ik maak hem meteen duidelijk waarover het gaat. Hij lacht luid, vraagt niet wie mij over hem gesproken heeft. Hij herinnert zich Orlando nog en is verheugd straks met hem te kunnen korresponderen. Hij zit nu op een van de avondcursussen van de Surinaamse Rechtschool en is in gouvernementdienst op een van de kantoren. Hij blijkt goed op de hoogte te zijn van die lectuur, waarvan ik enkele, o.a. Giovanni's Room van Baldwin en Notre Dame des Fleurs van Genet, op verzoek van Orlando zelf ook gelezen heb. Ik heb daar geen spijt van. Ik krijg bijzonder veel van hem te horen en ben ook blij dat ik Orlando straks alleen maar geruststellend nieuws brengen kan. Ik vraag me trouwens af waarom dat a priori niet mogelijk zou moeten zijn. Harold's visie toont een duidelijke overeenkomst met die van Orlando. Geen image-opbouwerij door te leuteren met vrouwen en zelfs te gaan trouwen. Mocht het zo zijn dat er maar een oog aanwezig is, dan dit

volkomen bewust maken en zien met vier. En Harold ziet er zeer goed uit. Ik kan me dan ook levendig voorstellen dat hij een paar maal voor hete vuren gestaan heeft toen er weer een of ander meisje smoorverliefd op hem was geworden. Hij is lang, slank, een beetje brede schouders en heel dunne lippen. Kort geknipt kroeshaar en een donkere gezonde huidskleur. Hij zweeft in sierlijke bewegingen met de meisjes over de dansvloer. Een grote tegelplaats in de openlucht. Hier en daar een klein palmboompje en er is ook een verlichte vijver. Er zijn twee bands, die voor de muziek zorgen. Een van de militairen en een steelband. Ze spelen om de beurt. Ik dans bijna zonder ophouden. Telkens met een ander meisje, ik praat en praat, maar er komt nog geen contact. Ik ga de lange-afstandstechniek maar toepassen en ga daarom aan de bar zitten. Harold danst zonder ophouden. Misschien bespiedt hij vanaf de dansvloer de jonge mannen, die eenzaam op hun klapstoeltjes zitten.

Waar ze vandaan gekomen is, weet ik niet, ook niet onder welke hoek ze op de kruk naast mij is afgevuurd om alles wat ik voor haar nodig moet hebben, te exploderen. Als Harold naar de bar komt om een zoveelste cola-rum te bestellen vindt hij ons in een hevige discussie verwickeld. Maar ook mijn handen, heel mijn lichaam doet mee aan dit geestelijke contact. Haar gesloten knieën tussen mijn dijen geklemd en mijn handen onder haar strakke rok geschoven. Zij houdt de sigaret, die we samen roken, voor mijn mond. Er staan nog een paar vrienden van haar er bij

en een andere vriendin, een Hollands meisje. Ik schijn te praten met een al te Hollands aksent. Dat zegt het Hollandse meisje. Ik vind haar ook erg leuk. Alles draait om mijn studie en ze vindt alles even interessant. De klassieke Indiase literatuur komt ter sprake en ze merkt op dat ik iets Hindostaans in mij heb. Zij is een lichtgekleurde Creoolse. Bruin haar, dat ze glad gestreken heeft. Sekretaresse, Hollandse opleiding. Ze is nog niet getrouwd en woont bij haar tante op kamers. We hebben het over de relaties die Suriname zou moeten aanknopen met al die culturele centra, die voor een totaal cultureel leven in Suriname noodzakelijk zijn. Afrika, India, Indonesië, Caraïbisch Gebied en Latijns-Amerika. Wat er nu gepresteerd wordt, is inderdaad maar een opgedrongen, onnatuurlijke eenzijdigheid.

Het is allemaal heel anders dan de hevige discussies van Orlando en mij in ons eerste jaar. Voor mij heel zeker. We wilden leven in een Latijnsamerikaanse sfeer. We waren geografisch bewust geworden. Alle Surinamers hadden wij gemetamorfoseerd tot ware Zuid Amerikanen. We droomden alleen van Inca- en Maya- en Aztekenculturen. Orlando wilde geen onderwijzer meer zijn, maar niet-westerse sociologie gaan studeren om zich in die gebieden te specialiseren. Ik liep vast met de piano, omdat ik geen werkelijke vorm voor mijn studie in het Latijnsamerikaanse culturele geheel vinden kon. Ik begon te schrijven, gaf het hele verleden in mensen en plaatsen Spaanse namen, laadde alles met haat. We dronken ons zat,

raakten niet uit onze roes. Schenen er in te moeten blijven. Maar toen kwam de crisis, die ons beiden deed ontwaken uit deze schijnwerkelijkheid.

Orlando zakte voor zijn laatste deel van het hoofdakte-examen, terwijl hij het eerste deel met uitstekende cijfers in Paramaribo gehaald had. Mijn vader werd hals over kop naar het Akademisch ziekenhuis in Leiden overgebracht om er geopereerd te worden voor een hernia. Het kostte enorm veel geld en mijn studie, waarvan hij de kosten op zich genomen had, kon hij niet doorbetalen. Kort voor mijn eindexamen A.M.S. had hij mij bij zich laten komen. Voordien hadden we heus niet zoveel contact met elkaar gehad. Als ik hem op straat zag aankomen, maakte ik een omweg om hem niet te hoeven groeten. Maar toen ging ik meteen naar hem toe. Ik kon namelijk vermoeden waarom hij zich mijn lot plotseling aantrok. Ik kon gaan studeren en zijn studerende of straks afgestudeerde zoon zijn. Voor mij was alle onzekerheid direkt weggevaagd. Hij had het voor elkaar kunnen krijgen dat ik gebruik maakte van een vrije overtocht naar Nederland, die hem voor zijn buitenlands verlof toekwam. De studie wilde hij betalen en hij vond het niet erg dat ik naar het conservatorium ging. Hij wilde meer gaan regelen, maar dat deed ik liever zelf. Ik heb mijn moeder nooit gevraagd of zij het erg vond dat hij mij nu ging onderhouden en dat hem later de eer zou toekomen, iets van mij gemaakt te hebben. Ik had niet vermoed dat alles maar zo kort zou duren. Probeerde nog aan een beurs te komen, liep heleboel instanties

af, maar zonder resultaat.

Kort voor mijn vader, weer helemaal genezen, naar Suriname vertrok, zocht ik hem op. Ik had hem een heleboel willen verwijten, maar zweeg. Hij zag er vreselijk zielig uit en huilde bijna. Zijn vraag of ik werken kan bevestig ik door hem voor te liegen dat ik op een P.T.T.-kantoor een baan heb. Het is augustus, Orlando gaat met vakantie en Karsilan heb ik een poos niet gezien. Ik ontvang mijn oproep voor militaire dienst. Heb bijna geen geld, weet niet hoe ik verder komen moet. Ik hoor alleen stemmen om mij die de Hindostaan in mij doen wakker worden. Ja zo, dat ik hem ook helemaal zijn wil. Waarom begrijp ik niet. Ik zie ze dan echt in Suriname. Ook de Javanen en ik weet wat er dan in Afrika gebeurt. Als Orlando van zijn vakantie terugkomt en mij zijn nieuwe ontdekking onthult, zwijg ik nog over de mijne waarover ik in dienst een paar maanden later zal mediteren.

[XVII]

Het is winter en er ligt een flink pak sneeuw. Ik vind het prachtig en wil de schoonheid van dit natuurgebeuren ook waar zien als ik daar op de Brunsummerhei door de sneeuw moet tijgeren. Mijn vingers zijn helemaal wit weggetrokken en ik heb een handschoen net verloren toen ik op mijn rug terug moest tijgeren. Mijn handen zijn dood en ik bid dat het leven in hen terugkeert. Ik heb geen piano meer. Geen eigen kamer, mijn eerste weekenden breng ik door bij Karsilan in Utrecht. Ik schaam mij niet in dat uniform te lopen. Ik zou me moeten schamen voor de andere Surinamers. Ik kwam om te studeren, het lukte niet en toen grepen ze mij voor de dienst.

Zo is het niet. Ik had nog een formulier, ondertekend door de Surinaamse instantie in Den Haag. Ik kon nog uitstel krijgen, maar ik verscheurde het formulier en ging een week daarna in de trein naar Maastricht. Ik wist niets van de militaire dienst. Niets. Kende geen ervaringen van anderen. De eerste weken waren mij een geestelijke kwelling en ik vroeg me af wat ik begonnen was. Toch wilde ik het allerbeste. Er werd goed voor mij gezorgd en eigenlijk heel weinig van mij gevraagd. Mijn lichaam moest ik vergeten en trachten niet meer te luisteren naar die stemmen, die

weer alleen een Hindostaan in me riepen of oren, die luisterden naar het Nederlands, dat ik heel goed uitsprak. Ik kon en moest helemaal mezelf worden en niet een ander willen zijn. Daarvoor zou ik moeten zoeken. Ik zou de piano moeten vergeten op mijn kleine zolderkamer met een raam, die ik later huren kon met een militaire vergoeding. Als daar alles een geworden was, moest ik de piano opnieuw kunnen plaatsen in het geheel, waar ik naar zocht en dat ik wilde zijn.

Mijn weekenden bracht ik door in bibliotheken en ik bestudeerde de klassieke Indiase werken, idem voor Indonesië. Ik zocht naar zoveel mogelijk Afrikaanse literatuur. Ik probeerde beter te verstaan wat er in Afrika gebeurde. Het kon niet alleen India zijn. India kon in mij niet een hogere superioriteit zijn. Ik schrok niet toen de hedendaagse beeldende en andere kunstenaars de meerdere erkenden in hun Afrikaanse broeders. Hun exposities te Amsterdam, richtte ik in gedachte al in op galerijen te Nieuw-Amsterdam. Mijn diensttijd vloog om. Ik hoorde geen bevelen, die mijn vrijheid kwetsten. Ik handelde en het laagste karwei louterde mij om straks een waar nieuw begin te kunnen maken. Een waar ik volkomen mezelf was en waarmee ik kon zoeken naar een toekomst, die helder zijn moest en waarnaar het verleden geen sepiatische armen uitstrekke om het met giftige, duistere stoffen te besmetten of alle reinheid er uit trachten te zuigen om er haar verwrongenheid mee te sterken.

Ik vergat dat ik mijn middelbare militaire opleiding

behaalde. Mijn diensttijd werd geen voltooiing van de mislukte Zuidamerikaan, die ik had willen zijn om mijn vader diep te kwetsen maar een begin een Surinamer te worden.

Er was nog een fatalisme, dat ik in de eerste dienstweken moest overwinnen. Het had door mijn hoofd geschimd een gymnasiumopleiding te volgen. Maar het zou mij van weinig nut geweest zijn. Ik wilde een klassieke vorming voor mezelf, een die helemaal bij mij paste. Toen ik direkt na de diensttijd op een groot kantoor ging werken kon ik ook hartelijk lachen als men mij vroeg op welk gymnasium ik gezeten had. Ook de gymnasiasten zelf, kon ik dit lachend ontkennen. Ik werkte hard om weer een goede kamer met een piano te huren. Het moest lukken en het lukte ook. Ik begon meteen als een krankzinnige te studeren. Orlando zat in Amsterdam, had zijn hoofdakte-examen nogmaals gedaan en was met uitstekende cijfers geslaagd. Eerst had hij nog een paar maanden op school gewerkt, maar nu zat hij bij de redactie van een groot dagblad. Deuren van musea en tentoonstellingen voor beeldende kunsten, liep hij plat. We konden nu weer goed met elkaar spreken. Hij zocht naar diezelfde eenheid, die ik meende ontdekt te hebben.

Ik vroeg een beurs conservatorium aan voor het nieuwe studiejaar. Hij kreeg van een zekere instantie de mogelijkheid in verschillende musea stages te kunnen lopen en verder zou hij zich dan in Hindi, het Bahasa Indonesia specialiseren en zich zo goed mogelijk oriënteren t.a.v. de verschillende culturele stro-

mingen in Afrika, India, Indonesië en Latijns-Amerika zelf.

We waren allebei twee nieuwe vrije mensen geworden. Ik zie nog de wanhoop in zijn gezicht, in zijn ogen toen hij het ontdekte, in hem integreren moest. Een nieuwe levensdimensie wilde erkennen. De angst dat hij zelf nooit iets zou bereiken. Hij dacht aan zijn oudere broers en zwagers, die het ook al ver gebracht hadden en dat zijn zijn niet deugde. Ik was er vast van overtuigd dat alleen het Indiase in mij een zijn wezen kon en had de diepten, onmeetbaar, van Afrika en Indonesië, als kleine hinderlijke oneffenheden beschouwd.

Er is voor mij nooit een medisch rapport opgesteld met de vermelding: Dienstongeval. Ik kwam uit dienst met een onbeschadigd lichaam en een gereinigde geest. Toch waren mijn handen achteruit gegaan en konden onmogelijk direkt aan het hoge studietempo wennen. Ik gunde mezelf de tijd niet dat in te zien. Voor ik de beurs ontving, was mijn studietijd door het werk op kantoor natuurlijk erg beperkt. Met een strenge zelfdiscipline kon ik het wel brengen tot vier uur per avond, maar ik wilde er acht uithalen. Toen de ontsteking in mijn linkerhand begon, wilde ik het ook niet geloven en forceerde mijn hand door toch verder te studeren.

‘U moet met vakantie’ adviseerde de specialist.

Ik hoefde me niet ongerust te maken want het was volgens hem helemaal niet erg. Toch bleef ieder gunstig resultaat uit. Ondanks de verschillende thera-

pieën. Eerst een mobilat-behandeling, toen korte-golf-bestraling en in september liep ik met mijn arm in een spalk. Ja, toen vertelde hij mij dat absolute rust nog genezing brengen kon. Ik moest me helemaal ontspannen en als ik naar het buitenland kon reizen, moest ik dat niet nalaten.

Ik had genoeg geld bijeen gespaard. Maar waar moest ik naar toe. Ik wilde met geweld naar Tunis. Naar Noord-Afrika. Waar precies, kon me weinig schelen. Ik liep reisbureaus af. Regelde en besprak. Maar in mij voelde ik dat ik zat te wachten op iets dat mij als een magneet een stukje ijzer, naar Suriname zou halen. Zou dwingen. Zou dirigeren. Een maand Noord-Afrika zou me zeker veel meer kosten dan drie maanden Suriname. Ik beeldde me gewoon in dat ik er niet heen wilde. Niet heen hoefde, dat ik liever iets van de wereld zien moest. Dat ik over een paar jaar toch voorgoed in Suriname zou wonen, leven en werken. Was ik bang mijn andere geest in Suriname te ontmoeten? Een die weliswaar niet afgeschreven was, en die mij niet herkennen zou. Zou ik niet gaan om mezelf weer vol te laden met emoties om me na die vakantie weer met geweld van hen te willen bevrijden. Vreesde ik dat iemand mijn enthousiasme, dat voortkwam uit mijn nieuwe eenheid, zou kwetsen? Ik weet het niet en sprak er ook niet met Orlando over. Hij zou het allemaal heel vreemd vinden.

We zagen toch de Hindostanen niet meer omgeven door een alcoholstank of geassocieerd aan een ziekenhuislucht. Dat er eens Negers als slaven gekomen

waren en Hindostanen en Javanen als immigranten. We hadden alles toch al afgezocht en leefden we niet met een heldere gedachte aan de verschillende culturele vredesfronten. Streden we daar niet naar onze eigen éénwording. Een strijd waar de wapens liefde en verlangen waren. We lazen en herlazen zonder moe te worden werken van Tagore, Radhakrishnan, Gandhi, probeerden iedere vertaling van de Bhagavadgita te verslinden in het Engels, Duits, Frans en we waren het meteen met elkaar eens dat er maar gauw iets moest gebeuren zodat de Nederlandse vertaling van J.P.K. Sukul - verschenen als dissertatie - desnoods in een omwerking verplicht moest zijn bij het M.O. in Suriname. We lazen Multatuli nog eens en konden ook begrijpen dat de modernen uit de Indonesische literatuur in de jaren voor de tweede wereldoorlog deze schrijver een goede plaats toewensten. Ook waren we het met vele anderen eens, idem Baldwin contra Beecher-Stowe, dat het boek, dat Helman over Suriname heeft willen schrijven, maar niet verder gelezen moest worden. Daar leven Negers in die slaven zijn en dat ook blijven, Hindostanen die panie* uitdelen aan wandelaars en dan ook nog strofen uit de klassieke Indiase literatuur reciteren terwijl de slokjes water door de Europese keel van deze wandelaar, luisteraar, naar binnen glijden. In dat boek bestaan er geen Javanen en is Suriname een land vergeten door de god van de schrijver. Inderdaad. Maar er zijn nu

* Water.

zoveel heilige, hoge goden en wij willen ze zien. We gaan hen niet met gesloten ogen voorbij. Moeten ze zich eerst zo aan ons manifesteren dat we met vrees moeten aanschouwen en ons voor hen in het stof werpen. Zullen we ze moeten smeken om te verdwijnen, opdat ze ons eens en voorgoed in de steek laten?

Wanneer zullen we handelen om die harmonie, welke er is maar die wij in onze onwetendheid niet zien, nog hoger te voeren. Hoger naar een absolute werkelijkheid en niet naar een tijdelijk bedrieglijk bezit waarmee alleen onwetenden zich durven toeien?

Ik ben in Suriname. Een week en ik moet worden opgenomen voor een spoedoperatie van een verwaarloosde tendovaginitis in mijn linkerhand. Daar begint pas voor mij een werkelijke rust, die men van een vakantie verwachten mag.

Ik ben zes jaar weg geweest en er is nooit een periode van vakantie geweest. Alles heeft zich misschien te snel opgevolgd. Een jaar studie aan het conservatorium. De teleurstelling dat ik niet doorstuderen kon omdat er geen geld was en dat dat mijn eigen straf was. Ik had mijn vader toen wel zien leven om het geld van hem te nemen om toch weg te gaan. Ik kon niet in Suriname blijven. Ik moest weg. Men zou mij een zwaar onrecht aandoen als ik niet ging studeren. Al die misère, die wanhoop, bijna ziekelijk, was voorbij en ik lag hier in dit grote Sint Vincentius Ziekenhuis. Na de operatie de heerlijke slaap waarin de narcose mij dompelde.

Als ik ontdek dat ik mijn vingers normaal bewegen kan, ben ik pas goed bij en zie ik dat ik ze echt goed bewegen kan zonder pijn. Dat was vijf maanden niet mogelijk geweest. Mijn grootmoeder ligt in hetzelfde ziekenhuis. Ze weet niet dat ik met haar onder een dak slaap. Toch heeft ze me meteen herkend als ze me daar verbaasd naar haar ziet staren. Ik was helemaal ondersteboven. Ik kan me niet herinneren haar ooit ziek te hebben gezien. Ik weet ook niet wat er door me heen gaat als ik het bericht van haar ernstig ziek zijn van mijn moeder ontvang. Ik bel dan de K.L.M. en drie dagen later ben ik op weg naar Paramaribo. Ik weet dat ik ga, dat het geen droom is en ik jubel als een nieuw mens. Een vrijgelatene die, na een zware straf ten onrechte te hebben uitgezeten, verlost wordt en gaan mag als een nimmer beschuldigde.

Ik had niet gedacht mijn grootouders nog terug te zien. Het jachtig tempo waarin ik een schijnleven geleid had, maakte dat ik hen reeds begraven had. Hun namen las ik op houten kruisen en op grafstenen. Maar ze leven en ik mag er bij zijn als mijn grootmoeder snel vooruit gaat. Na drie weken is ze weer de oude, ze moet alleen nog aansterken en als ik weer weg ga is ze nog in diezelfde kamer, maar nu zit ze fier rechtop en straalt.

Ik breng precies een week door in het ziekenhuis. Ik heb oude schoolvrienden herkend in de bezoekers van mijn kamergenoten. Ik heb gezien hoe een oude man bediend werd, ik heb moeders en baby's horen roepen om het nieuwe leven in de kraamzaal, niet ver

van onze grote, zeer modern ingerichte kamer. Ik wist dat ik het gevoel zou hebben nooit te zijn weg geweest. Ik ben ook nooit weg geweest. Ik was er altijd.

[XVIII]

Ik zit neergehurkt bij de geiten, die voor de stal gebonden zijn aan een klein paaltje. Ik streel ze lang. Hij legt zijn hand op mijn schouder en zegt dat Idrus nou ook een man zou zijn. Zijn stem slaat niet over en hij is niet sentimenteel. Binnen klinken er kinderstemmen, heldere jongensstemmen. Een vrouw roept 'Idrus'

'Dat is mijn oudste kleinzoon' zegt hij als Idrus naar buiten komt om een emmer voor zijn moeder te halen. Idrus.

Ik loop langs de andere huizen en visserskrotten terug, voorbij het wachthuisje en sta weer bij het kilometerpaaltje stil om daar naar mijn huis te kijken. De witte cijfers, het getal dertien op iedere vleugel van de plaatijzeren vlinder. Ik ben niet zo bijgelovig dat ik het een ongeluksgetal wil noemen.

Ik lig op de grond. De maan is heel erg verduisterd. Je kunt met heel veel moeite nog het een en ander onderscheiden in de omgeving, die paars, bijna zwart getint is. Een lichaam maakt zich los uit de zwarte massa naast mijn huis. Het is een gedetineerde. Hij plaatst een klein plankje op de plaatijzeren vlinder, gaat daarop zitten en begint zijn houwer te slijpen.

'Ook wij zijn er nog' begint hij, en slijpt ijverig

verder. ‘Je hebt ons niet vergeten toen je weet wilde schrijven. We hebben alles gelezen. De kommissaris ook. We komen nu de kottomissies en fajalobies snoeien tot prachtige bouquetten. We zullen ook weer srika's roosteren. Ik ben erg blij dat je probeert om heel eerlijk te zijn. Toch heb je als ieder mens veel fouten gemaakt. Ik wilde ook zo goed mogelijk handelen. Mijn vrouw heb ik vermoord. Ze leefde met een andere man als ik in het bos was om er te werken. Ik voelde mij bedrogen en heb haar met een houwer vermoord’

Hierbij hield hij de houwer omhoog en keek scherp naar de punt.

‘Ik ben nu levenslang veroordeeld. Als een vrij mens mag ik niet meer rondlopen. Ik heb een mens vermoord. Maar jij vermoordt nog en niemand straft jou. Ze zien niet wat je doet. Je hebt de Neger, die ik ben, in jezelf gedood. Je hebt hem niet positief willen aanvaarden om helemaal jezelf te zijn. Je hebt naar zijn naakte lichaam gekeken en het begeerd’

Hij stond op en begon zijn overall van blue black drill uit te trekken.

‘Hier is mijn naakte lichaam. Het is jouw zwart lichaam. Jouw lichaam, dat je niet hebt willen hebben. Kijk naar de kroese haren, overal’

Hij ging weer zitten en ik zag zijn penis vlak bij mijn gezicht.

‘Het andere in je dat je wilde zien, als slecht, als een ziekte, een onnatuurlijkheid, dat heb je in dat Negerlichaam willen stoppen en je hebt het levend willen

begraven. Het is je niet gelukt. Dat is maar goed ook. Het leefde nog, toen je weer tot jezelf kwam en merkte dat je een moord, een afschuwelijke moord gepleegd had. Je dacht hard weg te vluchten, zoals ik dat ook heb moeten doen. Ze hebben mij in het bos aan de Schietbaanweg omsingeld. Toen ik met de houwer haar buik had opengekapt, moest ik vluchten. Haar lichaam had ik vermoord, maar ze joeg me achterna met haar geest. Ik heb ook over je gladde haren gestreken toen je hier met de baskiet, die je als schepnet voor de srika's gebruikte, door de tuin rende om ons te laten zien wat een grote je nu weer gevangen had' Ik wilde hem antwoorden, een heleboel vertellen. Dat ik niet aan protestmarsen had meegedaan. Ik had niet meegedaan, omdat ik niet wilde protesteren voor een Neger in Amerika, die een ander voor me zou zijn. De Neger in mij moest protesteren omdat ik hem zijn rechten ontnomen had.

Ik wilde hem vertellen hoe verslagen ik was geweest toen die Surinaamse Hindostaanse student tegen mij gezegd had dat hij het leuk vond dat ik me als Creoolse (= Neger) Surinamer zo interesseerde voor de klassieke Indiase literatuur. Maar was ik op dat moment niet meer een Hindostaan dan hij? Ik weet het niet. Waarom begreep hij niet dat het mij niet zozeer ging om een superioriteitsgevoel van de Hindostaan boven de Neger, maar dat alles, Hindostaans, Afrikaans, Javaans, in welke willekeurige volgorde dan ook, mijn aandacht moest trekken. Dat ik hoe dan ook van een totaliteit wilde uitgaan, een totaliteit, die allen in

Suriname toch vormen? Een die een zijn is en niet een niet zijn. Maar toch had hij gelijk. Ik werkte te veel aan mijn tuin, om mooie bloemen te kweken, die mijn bezoekers de chaos, welke er in mijn huis heerst, zouden doen vergeten.

‘Ik zal je kussen voor ik naar mijn kleine cel gereden word. Ik staar daar niet meer naar de grond zoals ik dat vroeger hele nachten deed. De maan zal weer helemaal helder schijnen. Ik kan haar dan zien vanuit mijn tralievenster. De Javanen zullen haar weer helder maken. Mijn kus is er een van een medemens en niet een van een medeveroordeelde. Ze hoeven je ook niet meer te veroordelen’

Hij kust mij. Ik voel dat het Orlando's lichaam is dat zich tegen mij aandrukt. Dat het zijn hand is, die over mijn blote borst streelt. Het is heel helder geworden. Fel. Het licht brandt in de ogen. Ik kijk naar mijn huis. Dat staat er niet meer. Als reusachtige penissen, drukken kolossale boomstammen zich uit de grond omhoog en vormen er met hun verwarde in elkaar gegroeide kruinen een ondoordringbaar oerwoud. Ik denk dat ik water hoor klotsen.

‘Alles wordt er nu weggesleurd’ zeg ik tegen hem. Hij antwoordt niet maar houdt mij steviger vast alsof hij heel erg bang geworden is.

Het licht wordt nog feller.

‘Dekken, dekken’ brul ik. Het is een lichtflits en we moeten ons op de grond werpen met onze gezichten naar de aarde, met onze armen onder ons hoofd. Het oerwoud is geen oerwoud, maar de voet van de

alles vernietigende paddestoel van een atoombom.

Hij is niet in dienst geweest en hij weet niet hoe hij moet dekken. Hij ligt naast me met zijn gezicht omhoog. Ik moet hem omdraaien voor het te laat is. Zijn handen wil hij niet onder zich verbergen, maar houden mij vast.

Plotseling hoor ik heel hard roepen. Ik verwachtte de enorme luchtdrukverplaatsing van de bom, maar nu hoor ik Irène daar roepen. Het kan me niet schelen radio-actief besmet te worden. Ik ruk mij los, spring op om te bepalen waar haar hulpgeroep vandaan komt. Misschien moet ze sterven. Ik moet haar redden. Ze is niet dood. Ik heb altijd geweten dat ze leefde en erg gelukkig moest zijn. Dat wil ik.

Het oerwoud is verdwenen. Er is nu een bos van tere bomen, ze lijken wel Javaans vlechtwerk, tussen de bijna porseleinen kruinen zie ik Taziya's bewegen. Ze worden er rondgedragen. Iemand heeft een schakelaar overgehaald en ontelbare bloemen verlichten als Chinese lampions de hele omtrek. Waar vroeger een hangalampoehening mijn huis scheidde van het daarnaast gelegen met kapoewerie begroeide weiland, staat nu Irène. Ze staat bij een van de vele palmbogen, die de ingangen naar het enorme feestterrein daarachter schijnen te zijn. Ze heeft haar witte kerkjurk aan en haar wit hoedje op. Om haar hals draagt ze een grote bloemenslinger van fajalobies en kottomissies. Ik heb mijn kurt opgepakt en wil die eerst goed aantrekken voor ik naar het feest ga. Maar Irène zwaait ongeduldig dat ik snel moet komen en ze roept me toe dat ik er

zo al netjes genoeg uitzie.

Ik spoed me naar haar, naar het grote feest en ik laat zijn lichaam achter bij het kilometerpaaltje. Ik wil haar uitbundig groeten, haar zeggen hoe verheugd ik ben ook haar weer terug te zien. Maar ze zegt niets, antwoordt niet op wat ik haar vraag en luistert niet naar wat ik allemaal door elkaar vertel. Ze pakt mij bij de hand en ik heb heel veel moeite haar bij te houden als we ergens heen snellen. We schijnen naar een oerbron te willen vluchten. Zij gunt mij niet naar de Taziya's te kijken, naar de Hindostaanse jongelingen die met hun meisjes op grote schommels de tijdslingers zijn in dit bewegen. Ik mag ook niet blijven staan bij een grote expositiehal, waar er Boslandcreoolse schilderen beeldhouwwerken geëxposeerd worden. Ik mag niet naar een wajangtheater dat in het midden van het grote feestterrein staat. Niets, ze rent voort, niemand ziet ons en ik herken ook de mensen niet.

Eindelijk komen we aan een grote open plek bij een bantama, een grote vijver. Hij is helemaal schoon gemaakt. Er groeien geen kankon en pankoekoebled op het water. Ik kan tot de bodem zien als ik mij hijgend uitstrek om wat water te drinken. Vissen met geel glanzende schubben schieten door mijn handen. Irène wil niet drinken. Ze is niet moe. Ik moet naast haar komen zitten, beduidt zij mij.

‘Lonnio, je haar is niet meer zo glad als vroeger. Maar je lijkt nog erg op je Oupa’ Zij pakt met beide handen mijn hoofd beet en ik wil haar meteen omhelzen en zoenen. Ik kan geen vin verroeren en mijn

armen lijken wel verlamd. Mijn schenen kloppen zoals na een speedmars in dienst en ik kan mijn benen ook niet meer bewegen. Ik kan niet spreken. Irène haar ogen houden alles in mij tegen om maar ook iets te doen. Toch voel ik het leven in mij. Zij kijkt me een beetje bestraffend aan en vervolgt:

‘Zie je wel dat ik leef, die anderen zijn dood’ En dan met een bijzondere nadruk: ‘Margo en Rita (het meisje van de bar) bestaan niet’

Mijn lippen bewegen en ik spreek.

‘Dat is waar, Irène, ik zal je nooit vergeten, ik heb je nooit vergeten omdat ik echt van je houd’

‘Je mag niet meer over kleren van een dode spreken, die wij daar in de krotten over de Poelepantjebrug zouden moeten dragen tot ons zweet de stof zou aanvreten. Onze krotten zijn misschien krotten, maar ons zweet is geen zoutzuur. Mijn lichaam is het enige vrouwenlichaam dat je echt gekend hebt. De anderen zoek je omdat je mijn zweet tot echt zoutzuur wil maken. Doe dat niet meer, anders kan ik je nooit meer kussen. Niet mijn zweet, maar jouw eigen zweet, dat je ook ruiken kunt, zal zoutzuur zijn. Vergif, zwaar vergif dat je lichaam zal produceren als je de heilige stoffen, welke je hebt meegekregen, verkeerd blijft mengen. Ook de tandwielen moeten goed in elkaar grijpen. Als je ze verwisselt, zullen de grote tanden de kleinere, die onmisbaar zijn, stukslaan en de beweging staat stil’

Ze kust me en dan moeten we weer terugsnellen. De schommels bewegen niet meer. Ik zie ook geen

feestgangers meer, alles is gesloten, alle lichten zijn gedoofd. Ik kijk haar na, wil haar achterna als ik haar witte jurk in een kolossale ruimte voor mij zie verdwijnen en ik weer op de weg ben achtergebleven. Ik hoor hoe haar zijden onderjurk tegen de witte jurk ritselt als ik haar daar onbereikbaar zie wegsnellen. Bij het kilometerpaaltje ligt hij nog. Zijn zwart Negerlichaam met kroeshaar. Op het hoofd, onder de oksels en op zijn schaambeentjes. Overal. Het lijkt inderdaad Orlando's naakte lichaam. Naakt zoals ik het zo vaak gezien heb. Met zwart kroeshaar en een glanzende zwarte huid. Zo zal ik hem ook altijd moeten zien al heb ik veel te vaak nagelaten hem inderdaad ook zo te willen zien. Waarom? Ik heb geen kurt meer aan en ik weet nu ook dat ik daar lig en niemand anders. Dat er geen andere kan liggen. Het is mijn lichaam. Eén lichaam.

Uit het bos komt een oude Hindostaan te voorschijn. Ik ruik dat hij alcohol gebruikt heeft, misschien is hij zelfs dronken. Hij slingert niet over de weg maar loopt recht op mijn lichaam af. Hij heeft mijn blauwe blazer aan en mijn grijze pantalon. Ook mijn das en schoenen herken ik direkt. Als hij vlak bij mijn lichaam is, maakt hij snel rechtsomkeer, zoals ze dat in dienst doen en marcheert zichzelf luid commanderend nog sneller terug naar het bos. Even later komt hij nogmaals te voorschijn. En nu heeft hij een dhoti, een lange lendedoek, tussen zijn magere benen gewikkeld en een mirjai, een jasje met knopen op de borst aan. Om zijn hoofd tooit een tulband, een pagri en zijn

voeten steken in kharo's, sandalen met een grote knoop tussen de grote en tweede teen. Hoe meer hij me nadert, des te jonger schijnt zijn gezicht te worden. Hij ziet me niet, maar kijkt recht voor zich uit naar de rivier alsof er zich iets afspeelt op het water. Als hij vlak naast mij blijft stilstaan zie ik ook de ouroekoeslang, die zich om zijn bamboewandelstok gekronkeld heeft. Hij buigt zich over mijn lichaam. Zijn gezicht is zwart. Verbrand. Alleen het wit van zijn ogen is er zichtbaar. Zijn zwarte pupillen kijken lang in de mijne. Dan hurkt hij naast mijn hoofd neer.

‘Het ligt hier bijna dood en het moet leven met alle leven in je dat één leven zijn moet’

De slang maakt zich los van de bamboewandelstok en kronkelt in wijde bogen weg om in het gras langs de weg te verdwijnen.

‘Je moet helemaal één zijn met het leven in je. Begin eerst eerlijk alles van jezelf te weten. Zoek de werkelijkheid. Stapel geen feiten, enkel om te oordelen en daarna te veroordelen. Daarvoor heb je ze nodig, die feiten om waarheden te maken, die anderen mooi in de oren klinken en die glinsterende blauwe vlinders op het water zijn de ogen van een kaaiman, die op de loer ligt. Handel overeenkomstig je geweten. Ken je Âtman, dan zul je pas ook werkelijk kunnen delen in de schone harmonie van het leven in Suriname, waar allen één zijn. Echt één. Jaag niet langer naar vergankelijke resultaten en wees niet bang gekwetst te worden. Onwetenden kwetsen onwetenden. Word één met alles in je en je zult een nog hogere vrede

kunnen zien, die Karsilan al deelachtig geworden is. Zoek in alle mensen de liefde. Je zult die ook vinden, want alle mensen zijn en horen bij dat grote Ene, dat is. Besef de vergankelijkheid van je lichaam, dat de ene keer zwart is en dan weer licht, je haar dat kroes zijn kan en ook glad kan liggen. Je lichaam dat in armoede leeft, rijkdom kent en je doet lijken op allen die in je zijn. Die één in je moeten worden. Luister naar hen, want zij kennen de grote liefde. Zij weten ook waar het vandaan komt. Het waren hun blote, brede slavenruggen, waarop de blanken striemden. Laat je littekens zien, verberg ze niet. Hun geesten zijn nimmer geraakt. Het waren de anderen, die de afschuwelijke armoede in de United Provinces kenden en die hier eerst als de immigranten kwamen met de diepe kartels van de reuze tandwielen nog als open wonden op de rug. We waren een niet zijn en we wilden ook zijn door met opzet te weten dat de Negers hier de slaven waren geweest. Zij konden ook niet zijn, en zagen in ons nederige aftrapsels uit India. Maar nu, nu wij er in werkelijkheid niet meer zijn, geen van ons beiden, niet meer in feiten, die we gooien op verziende hopen om strelende waarheden te formuleren, nu zijn wij in ons beider niet zijn, één groot zijn geworden. Jij moet dat in jezelf ook doen.

Tast niet langer in de onzichtbare duisternis om je heen. Ken de vreugde van de ontelbare schone bloemen. Wuif naar de vissers, die daar in de monding varen om mooie vissen te vangen. Vissen, die sierlijk schieten door het water en lichtstrepen trekken met

hun glanzende schubben.

Betreur de vergankelijkheid van je huis niet. Het is een middel geweest dat je gebracht heeft naar het front waar je nu strijden moet. Het kan je ook weer eens terugvoeren. Vergeet echter nooit dat het maar een materieel bezit is en dat die betekenis voor jou een heel andere moet zijn. Misschien kun je er later ook werken, maar dan in de eenheid die je worden moet en de straling van Karsilan die je ook voelen moet. Een éénwording met de kunst en de muziek. Dat wil je zien groeien in Nieuw-Amsterdam. Daar ben ik erg blij om. Ik ben als eerste immigrant hier aan wal gestapt toen wij bij Nieuw-Amsterdam moesten embarkeren. De Lalla Rookh kon wegens haar te grote diepgang niet doorzeilen naar Paramaribo. Hier raakten onze voeten voor het eerst de grond van het land, dat ons een zegen zou zijn. In de verbouwde slavenloodsen waar de meeste van ons terechtkwamen, zagen wij de droefheid, de afschuwelijke marteling, de eeuwen durende marteling, het bloed dat niet weg te wassen was van zwarte Negerslaven, die onze heilige voorgangers moesten worden.

Wij begrepen daar nog te weinig van. We moesten het zoeken in de tranen, die er nog gestort zouden moeten worden.

Ik weet dat je het schone verhaal van L 1 Rukh opgezocht en gelezen hebt. Zij denken dat wij, eerste immigranten, niet wisten welke schone geschiedenis er verborgen was achter de naam van ons zeilschip. Maar ik ken dat verhaal. L 1 Rukh is erg verdrietig

als ze haar werkelijke man moet ontmoeten. Op haar reis naar hem, aan wie zij uitgehuwd was, raakt ze verliefd op de marskramer, die met zijn betoverende verhalen de lange reisroute bekort. Maar zie, hoe werkelijk, hoe een grote waarheid de liefde van L I Rukh is, als zij ontdekt dat haar aanstaande man, die haar sluier van haar gezicht verwijdert om haar te kussen, dezelfde blijkt te zijn als de marskramer.

Wij moeten allemaal L I Rukhs worden, werkelijk liefhebben. Liefhebben in onszelf om de waarheid van de andere liefde te ontdekken.

Sta op Lonnio, en ga naar je huis. Alles is in je. Laat het een niet zijn geweest zijn, zodat je nu werkelijk zelf, in jezelf tot het hoogste en diepste zijn kunt komen'

Ik wil eerbiedig voor hem buigen, mijn vingertoppen van beide handen bij elkaar brengen en ze dan voor mijn hart houden. Hij houdt echter zijn hand op mijn hoofd en ik mag niet opstaan. Zijn gezicht is nu even stralend als dat van Irène. Een bloemenslinger om zijn wandelstok. Overal bloeien er talloze bloemen en op het hoge water van de Surinamerivier drijven er grote rose lelies. De rechter Suriname- en de linker Commewijne-oever tillen met hun saamgebalde vuist het standbeeld van Ojeda hoog de lucht in. Ik kan hem van hieruit zien. Hij heeft een groot schild in zijn hand dat door de Boslandcreolen gesneden en met briljante motieven beschilderd is. In de andere hand houdt hij een kris in vredeshouding en een dun wit wolkje, het enige aan de diepblauwe tropenhemel, wikkelt zich

als een tulband om zijn hoofd. In naam van zijn schepper, de grote kunstenaar, roept hij Nieuw-Amsterdam uit tot een kunstcentrum van de éénheid.

De Hindostaan staat er nog even fier, met de armen voor zijn borst gekruist als een slanke Negerin kokosolie op mijn kroese haren wrijft. Zij zingt en ik jubel en neurie mee. Haar stem is rein en zuiver, een natuurlijke gebrokenheid, schept er in sprinkelende scheuten een hogere werkelijkheid uit. Een, die het mij mogelijk schijnt te maken mijn mikrokosmische ontvanger in staat te stellen nog meer klanken te ontvangen. Klanken en ritmen. Ik hoor nog meer muziek. Het lijken eerst verschillende soorten, maar het is een grote harmonische melodie, die klinkt tot in het oneindige. Telkens als ik Afrikaanse ritmen, Indiase variaties, Indonesische instrumenten, meen te horen of de Latijnsamerikaanse naam zou kunnen noemen, is alles weer zo'n geheel dat ik besluit maar diep te luisteren. Goed te luisteren om beter te verstaan. Ik ruik ook de verse, heilige geur van de kokosolie.

‘We gaan nu weer weg en laten jou hier alleen. Je bent niet alleen’ Zij tilt mijn kin omhoog om mij op de mond te kussen. Ik ken haar gezicht. Zij is mijn moeder. Ik wil haar korte vlechten, haar kroese haar strelen. Ik wil haar moederlichaam ruiken.

‘Laat ons nu gaan, we gaan daar heen, waar allen al één zijn’

Ik denk dat ik ze gearmd zie verdwijnen, maar waar zij nu zouden moeten lopen beweegt zich een groot bouquet naar het oneindige en de heerlijke geur van

de bloemen kan ik tot hier inademen.

Mijn vader zal ik weer zien in de stad. Ik zal het niet vreemd vinden als we weer daar staan en er komen twee mannen aan. Twee mannen, die tot hem spreken. Tegen de oudere zegt hij:

‘Dit is mijn zoon, hij studeert in Holland’

Ik knik dan even hartelijk in beiden hun richting en als ze weg zijn zegt mijn vader tegen mij:

‘Het zijn vader en zoon’

We kijken elkaar aan en dan weten we beter dan ooit dat ook wij vader en zoon zijn. Ik wil ze terugroepen, terug om dit vergeten ogenblik nog eens te zien. Twee vaders, en twee zonen. Dat is niet langer kwellen met de onbekende maar werken met een faktor, die onveranderlijk en waar is. Ze zijn al weg. Ik heb ze eerst nog stom nagestaard, toen ze daar bijna als broers, naast elkaar weg stapten.

Ik zal nog eenmaal terug gaan naar de Tourtonnelaan om de Javaan te zien dansen en om de gammelans te horen. Ik zal er die muziek verstaan, die ik hier in Commewijne in de verpaupering van de Javanen hier, heb leren verstaan. Die muziek gaat niet weg, zij blijft. En blijft doorklinken tot er weer de heilige goden verschijnen om te louteren. Ik weet dat we allemaal hard moeten werken om een radikaal eind te maken aan die ellende die hier ongestoord voortwoekert. De Chinezen mag ik nimmer vergeten. De maan zal helderder schijnen en de zwarte roofmonsters met hun wijd uitgespreide vleugels zullen dit keer niet naar de aarde drijven, van wie zij het licht roven, maar zij

zullen er te pletter slaan of uiteenspatten nog voor zij in het water terechtkomen waar
gruwelijke monsters hun wachten om hen verder te verslinden.

[XIX]

Mijn hemd is kletsnat van het zweet en doortrokken met een rooklucht, die mij keelpijn geeft. Ik haal mijn rechtervoet, waarmee ik tegen het kilometerpaaltje gesteund heb, terug. Mijn hemd trek ik uit en ga met een blote, zweet pralende borst, naar mijn huis. Het hemd draag ik als een bundeltje onder mijn arm. Ik vrees geen slangen, die omhoog kunnen schieten van onder het dikke bladertapijt dat ik openschop met mijn slipperende sandalen. Daaronder wordt de blote aarde zichtbaar als een naakt mensenlichaam onder het zand. Nog minder vrees ik de kroektoeteres, schorpioenen die krioelen onder rottende planken, die ik ondersteboven schop. Ze zullen niet door mijn broekspijpen omhoogkriebelen langs mijn benen om de venijnige punten van hun kromme scharen in mijn kuiten te boren.

Ik weet niet of ik de brede voortrap moet opstormen om de deur open te rammen, de koffie naar buiten moet smijten op een brandstapel om die met mijn aansteker in brand te steken. Het hele huis in brand steken. Of moet ik met een nederig gebogen hoofd in het werkhok onder het huis een hark zoeken, de grootste die ik er vinden kan, om de hele tuin, van voren naar achteren en weer terug schoon te harken.

Geen dood blad mag er achterblijven.

Ik ga onder het huis door, zonder te blijven staan om naar iets te kijken. Alleen het hemd in een bundeltje onder mijn arm voel en ruik ik. De rivier is het enige wat ik zie. Het water. Ik loop door naar de rivier om bij het kanabosje, waar vroeger het prieel stond, te blijven staan.

‘Die kana's zijn niet door ons geplant. Onze kana's stonden niet hier’

Ze staan in volle bloei. Rode en gele kana's. Ik mag er maar een plukken. Een rode, die ik in mijn hemd wikkel. Langs mijn eigen spoor met mijn naar zweet en rook stinkend hemd in een bundeltje onder mijn arm. Maar in die stank, geurt de heilige kana. Een rode. Geen gevaar dreigt mij onder het huis. Ik houd mijn adem niet in, zie geen skeletten hangen in het meterslange vuile tule, waarmee de bruidstafel voor het grote diner gehuld was. Mijn dorst kan ik lessen met het groene water uit een van de grote regenbakken. Er drijven geen grijnzende awariekadavers in rond. Ik kom weer veilig op de weg en loop terug naar het wachthuisje. Ik heb erge honger en hoop weer gauw thuis te zijn. Thuis, mijn huis op Ma Retraite.

Ik zal vertellen wat begraven en opnieuw begraven voor mij betekenen kan. Het is de moederdood, die slechts voor eenmaal werkelijk de gele aarde van Lina's Rust boven een bruine doodkist sluiten kan. Bloemen, mogen nimmer ontbreken in kransen. Ze zullen nimmer verwelken.

De anderen zal ik blij maken met de plannen. Mijn

plannen voor het huis. Dat ik het heel graag wil kopen om er straks te kunnen werken. Werken in de sfeer, in de nabijheid van die grote eenheid, welke ik er kennen mag. Waar ik zoeken kan in Nieuw-Amsterdam, een eenheid, een zijn, dat Commewijne is. Als het kan. Ik heb een opdracht. Van mezelf. Hetzelfde dat ik beter worden moet.

Als we midden op de rivier zijn, kijk ik nog eens naar mijn huis en dan naar de onmetelijke ruimte van de monding. Ik wil er nog meer foto's van maken, maar ik laat mijn toestel zakken. Die oneindigheid kan ik niet vangen. Nooit! Ik mag alleen delen in die kolossale ruimte waar we allemaal in delen. Het is frisser geworden en ik trek mijn hemd weer aan.

De kana, de ene rode kana, bekijk ik, ruik ik, en laat haar dan in het water. Ik gooi of smijt haar niet weg. Nee, ik leg haar voorzichtig neer op het zacht plooiend oppervlak van het grote waterkussen, dat ik met mijn vingers streel. Met mijn vingertoppen. Het water proeft zout en mijn vingers bewegen zonder pijn. Ik weet niet waar de kana heen drijven zal. Naar mijn huis terug of naar die onmetelijke ruimte van de wijde zee.

Amsterdam, 14 februari 1967.